

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
 Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
 Кафедра екології

Система менеджменту якості

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
навчальної дисципліни
«ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ПРИРОДООХОРОННІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ»

Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»
 Галузь знань: 10 «Природничі науки»
 Спеціальність: 101 «Екологія»

Форма навчання	Сем.	Усього (год./кредитів ECTS)	ЛКЦ	ПР.З	Л.З	СРС	ДЗ/РГР/К.р.	КР/КП	Форма сем. контролю
Денна	7	180/6,0	51	34	-	95	-	-	екзамен – 7 с.
Заочна	7,8	180/6,0	10	8	-	162	(1) К. р. – 8 сем.	-	екзамен – 8 с.

Індекс: НБ-3-101/21-2.1.27
 Індекс: НБ-3-101з/21-2.1.27

СМЯ НАУ РП 10.02.03-01-2023

Навчально-методичний комплекс розробили:

Доцент кафедри екології, к.б.н., доцент

підпис

Андріан ЯВНЮК
П.І.Б.

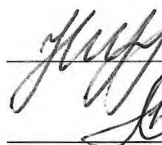
Доцент кафедри екології, к.б.н., доцент

підпис

Ганна ЯКИМЕНКО
П.І.Б.

Навчально-методичний комплекс обговорено та схвалено на засіданні випускової кафедри освітньо-професійної програми «Екологія та охорона навколишнього середовища» спеціальності 101 «Екологія» – кафедри екології, протокол № 16 від «20» 12 2023р.

Гарант освітньо-професійної програми

Мargarита РАДОМСЬКА

Завідувач кафедри

Тамара ДУДАР

Навчально-методичний комплекс обговорено та схвалено на засіданні науково-методично-редакційної ради факультету екологічної безпеки, інженерії та технологій, протокол № 5 від «21» 12 2023р.

Голова НМРР

Валентина ГРОЗА

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Дисципліна: «Назва дисципліни»
Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»
Галузь знань: 10 «Природничі науки»
Спеціальність: 101 «Екологія»

№ пор.	Складова комплексу *	Позначення електронного файлу ¹⁾	Наявність	
			друкован ий вигляд	електро нний вигляд
1.	Робоча програма навчальної дисципліни	OUPD_program	+	+
2.	Тематичний план лекційного курсу	OUPD_plan	-	+
3.	Конспект лекцій	OUPD_lect	-	+
4.	Тематичні матеріали з підготовки здобувачів до практичних занять	OUPD_pract	-	+
5.	Тематики К.р(ЗФН)	OUPD_kr_ZFN	-	+
6.	Перелік питань (завдань) для підготовки до модульної контрольної роботи	OUPD_modul	-	+
7.	Перелік тем для підготовки до екзамену	OUPD_topic_exam	-	+
8.	Екзаменаційні білети	OUPD_exam_papers	+	+

(Ф 03.02 – 01)

АРКУШ ПОШИРЕННЯ ДОКУМЕНТА

№ прим.	Куди передано (підрозділ)	Дата видачі	П.І.Б. отримувача	Підпис отримувача	Примітки

(Ф 03.02 – 02)

АРКУШ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ДОКУМЕНТОМ

№ пор.	Прізвище ім'я по-батькові	Підпис ознайомленої особи	Дата ознайомлення	Примітки

(Ф 03.02 – 04)

АРКУШ РЕЄСТРАЦІЇ РЕВІЗІЇ

№ пор.	Прізвище ім'я по-батькові	Дата ревізії	Підпис	Висновок щодо адекватності

(Ф 03.02 – 03)

АРКУШ ОБЛІКУ ЗМІН

№ зміни	№ листа (сторінки)				Підпис особи, яка внесла зміну	Дата внесення зміни	Дата введення зміни
	Зміненого	Заміненого	Нового	Анульованого			

(Ф 03.02 – 32)

УЗГОДЖЕННЯ ЗМІН

	Підпис	Ініціали, прізвище	Посада	Дата
Розробник				
Узгоджено				
Узгоджено				
Узгоджено				

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет
 Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
Кафедра екології

УЗГОДЖЕНО
 Декан ФЕБІТ
Ірина Матвєєва
 Ірина МАТВЄЄВА
 « 25 » 11 _____ 2022 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Проректор з навчальної роботи
Анатолій Попухін
 Анатолій ПОПУХІН
 « 28 » 11 _____ 2022 р.

Система менеджменту якості

РОБОЧА ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
«Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»
 Галузь знань: 10 «Природничі науки»
 Спеціальність: 101 «Екологія»

Форма навчання	Сем.	Усього (год. / кредитів ECTS)	ЛКЦ	ПРЗ	Л.З	СРС	ДЗ / РГР / К.р	КР / КП	Форма сем. контролю
Денна	7	180 / 6,0	51	34	-	95	-	-	екзамен – 7 с.
Заочна	7,8	180 / 6,0	10	8	-	162	К.р. – 8 сем.	-	екзамен – 8 с.

Індекс: НБ-3-101/21 - 2.1.27
 Індекс: НБ-3-101з/21 - 2.1.27

Робочу програму навчальної дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності» розроблено на основі освітньо-професійної програми «Екологія та охорона навколишнього середовища», навчальних та робочих навчальних планів №НБ-3-101/21, №РБ-3-101/22 та №НБ-3-101з/21, №РБ-3-101з/21 підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 101 «Екологія» та відповідних нормативних документів.

Робочу програму розробили:

доцент кафедри екології, к.б.н. Явнюк А.А.

доцент кафедри екології, к.б.н. Якименко Г.М.

Робочу програму обговорено та схвалено на засіданні випускової кафедри освітньо-професійної програми «Екологія та охорона навколишнього середовища», спеціальності 101 «Екологія» - кафедри екології, № 13 від «18» 11 2022 р.

Гарант освітньо-професійної програми Радомська М. М.

Завідувач кафедри Дудар Т.В.

Робочу програму обговорено та схвалено на засіданні науково-методично-редакційної ради факультету екологічної безпеки, інженерії та технологій, протокол № 4* від «22» 11 2022 р.

Голова НМРР Гроза В.А.

Рівень документа – 3б

Плановий термін між ревізіями – 1 рік

Контрольний примірник

Робочу програму навчальної дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності» розроблено на основі освітньо-професійної програми «Екологія та охорона навколишнього середовища», навчальних та робочих навчальних планів №НБ-3-101/21, №РБ-3-101/22 та №НБ-3-101з/21, №РБ-3-101з/21 підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Бакалавр» за спеціальністю 101 «Екологія» та відповідних нормативних документів.

Робочу програму розробили:

доцент кафедри екології, к.б.н. Явнюк А.А.

доцент кафедри екології, к.б.н. Якименко Г.М.

Робочу програму обговорено та схвалено на засіданні випускової кафедри освітньо-професійної програми «Екологія та охорона навколишнього середовища», спеціальності 101 «Екологія» - кафедри екології, №13 від «18» 11 2022 р.

Гарант освітньо-професійної програми Радомська М. М.

Завідувач кафедри Дудар Т.В.

Робочу програму обговорено та схвалено на засіданні науково-методично-редакційної ради факультету екологічної безпеки, інженерії та технологій, протокол № 4 від «22» 11 2022 р.

Голова НМРР Гроза В.А.

Рівень документа – 3б

Плановий термін між ревізіями – 1 рік

Врахований примірник 2

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Пояснювальна записка	4
1.1. Місце, мета, завдання навчальної дисципліни	4
1.2. Результати навчання, які дає можливість досягти навчальна дисципліна	4
1.3. Компетентності, які дає можливість здобути навчальна дисципліна	4
1.4. Міждисциплінарні зв'язки	4
2. Програма навчальної дисципліни	5
2.1. Зміст навчальної дисципліни	5
2.2. Модульне структурування та інтегровані вимоги до кожного модуля	5
2.3. Тематичний план	8
2.4. Завдання на контрольну (домашню) роботу (ЗФН).....	8
2.5. Перелік питань для підготовки до екзамену	9
3. Навчально-методичні матеріали з дисципліни	9
3.1. Методи навчання	9
3.2. Рекомендована література (базова і допоміжна)	9
3.3. Інформаційні ресурси в Інтернет	9
4. Рейтингова система оцінювання набутих студентом знань та вмінь	10

ВСТУП

Робоча програма (РП) навчальної дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності» розроблена на основі «Методичних рекомендацій до розроблення і оформлення робочої програми навчальної дисципліни денної та заочної форм навчання», затверджених наказом ректора від 29.04.2021 № 249/од, та відповідних нормативних документів.

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1.1. Місце, мета, завдання навчальної дисципліни.

Місце дисципліни в системі професійної підготовки фахівця. Дана навчальна дисципліна є теоретичною основою сукупності знань та вмінь, що формують профіль фахівця в галузі природничих наук.

Метою навчальної дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності» є навчання студентів основам теорії та методів управління в природоохоронній діяльності.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- формування цілісного уявлення про системи екологічного управління та відповідні механізми його здійснення: принципів поєднання положень загальних теорій;
- засвоєння методологій управління і системного підходу з екологічними закономірностями;
- оволодіння положеннями міжнародних стандартів і регламентів з екологічного управління;
- засвоєння вітчизняного природоохоронного законодавства та міжнародної співпраці;
- засвоєння системи органів екологічного управління.

1.2. Результати навчання, які дає можливість досягти навчальна дисципліна:

- ПРН1. Демонструвати розуміння основних принципів управління природоохоронними діями та/або екологічними проектами;
- ПРН4. Використовувати принципи управління, на яких базується система екологічної безпеки;
- ПРН7. Розв'язувати проблеми у сфері захисту навколишнього середовища із застосуванням загальноприйнятих та стандартних підходів та міжнародного і вітчизняного досвіду;
- ПРН17. Усвідомлювати відповідальність за ефективність та наслідки реалізації комплексних природоохоронних заходів;
- ПРН23. Демонструвати навички впровадження природоохоронних заходів та проектів.

1.3. Компетентності, які дає можливість здобути навчальна дисципліна.

- ЗК1. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності;
- ЗК9. Здатність працювати в команді;
- ФК19. Здатність до використання основних принципів та складових екологічного управління;
- ФК24. Здатність інформувати громадськість про стан екологічної безпеки та збалансованого природокористування;
- ФК26. здатність до участі в управлінні природоохоронними діями та/або екологічними проектами.

1.4. Міждисциплінарні зв'язки дисципліни. Навчальна дисципліна «Організація управління в природоохоронній діяльності» базується на знаннях таких дисциплін як: «Вступ до фаху», «Загальна екологія та неоекологія», «Моніторинг довкілля» та є базою для

вивчення таких дисциплін, як: «Нормування антропогенного навантаження на довкілля», «Екологічний аудит та екологічний контроль», «Відновлення порушених екосистем».

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Зміст навчальної дисципліни

Навчальний матеріал дисципліни структурований за модульним принципом і складається з двох навчальних модулів, а саме:

- навчального модуля №1 «Теоретичні основи та практичний міжнародний досвід організації та управління в природоохоронній діяльності»

- навчального модуля № 2 «Система органів екологічного управління», кожен з яких є логічною завершеною, відносно самостійною, цілісною частиною навчальної дисципліни, засвоєння якої передбачає проведення модульної контрольної роботи та аналіз результатів її виконання.

2.2. Модульне структурування та інтегровані вимоги до кожного модуля

Модуль № 1 «Теоретичні основи та практичний міжнародний досвід організації та управління в природоохоронній діяльності»

Інтегровані вимоги модуля №1:

знати:

- загальну структуру системи екологічного управління;
- механізми впровадження системи екологічного управління;
- положення міжнародних стандартів і регламентів з екологічного управління;
- основи вітчизняного законодавства щодо реалізації організації екологічного управління та міжнародної співпраці;
- основи міжнародної екополітики в системі екологічного управління.

вміти:

- визначати методи управління природоохоронною діяльністю;
- визначати функції системи екологічного управління;
- реалізувати стандартні моделі екологічного управління;
- визначати механізми екологічного управління на різних рівнях їх реалізації;
- оцінювати міжнародний досвід і системи екологічного управління;
- аналізувати природоохоронну діяльність в Україні в контексті міжнародного досвіду.

Тема 1. Теоретичні основи організації та управління в природоохоронній діяльності.

Сучасні вимоги до управління природоохоронною діяльністю. Базові теоретичні основи екологічного управління. Функції, Принципи та методи екологічного управління. Класифікація систем і механізми екологічного управління. Стандартна модель екологічного управління. Європейський та український підхід до управління природоохоронною діяльністю. Природоохоронні заходи. Перелік українських державних природоохоронних заходів. Класифікація природоохоронних заходів Європейського союзу.

Тема 2. Базові основи та фундаментальні складові механізму екологічного управління.

Механізм біотичного регулювання НПС. Механізм еколого-господарського балансу територій. Кадастровий механізм. Моніторинговий механізм. Законодавчий і нормативно-правовий механізм. Економічний, адміністративний інформаційно-контрольний механізми. Науково-освітній механізм. Громадський механізм. Фундаментальні складові елементи механізму екологічного управління. Екологічні закономірності. Регулятивні закони. Екологічна політика. Стандарти, нормативи, ліміти. Методологія системного підходу. Кадастри.

Тема 3. Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління.

Загальні положення теорії відкритих систем, науки про системи, системної технології, системної філософії. Стандартні вимоги до систем екологічного управління. Структура теоретико-методологічних основ системного екологічного управління. Методологія системно-екологічного управління. Відмінності між системами екологічного менеджменту та управління природоохоронною діяльністю.

Тема 4. Основи системного екологічного управління.

Структурні складові теоретико-методологічних основ системного екологічного управління. Теоретична методологія. Нормативна методологія. Функціональна методологія. Менеджерська методологія.

Тема 5. Основи національної екологічної політики держави.

Передумови формування екополітики держави. Основні завдання, проблеми і перспективи подальшого розвитку екополітики України. Національна екологічна політика, програми, стратегічні плани дій. Види, принципи екологічної політики. Складові механізми реалізації державної екологічної політики. Екологічні проблеми України.

Тема 6. Стратегічні плани дій екополітики України.

Концепція стратегії національної екополітики України до 2030 р. Законодавчі акти, що регламентують засади екологічної політики України. (Закони, постанова, концепція, декларація). Історія становлення і найхарактерніші ознаки природоохоронного законодавства і права в Україні. Сучасний стан нормативно-законодавчої бази України в галузі охорони НПС і використання природних ресурсів

Тема 7. Міжнародний досвід в управлінні природоохоронною діяльністю.

Формування і розвиток міжнародної екополітики. Координаційні органи з екологічною управлінською інфраструктурою – ООН. Міжнародні організації і правові механізми впровадження природоохоронних принципів.

Діяльність урядових та неурядових міжнародних організацій у галузі охорони навколишнього середовища. Сучасні світові природоохоронні ініціативи. Сталий розвиток як єдиний спосіб існування людства. Всесвітня програма дій на XXI ст. та зміни до неї. Екологічна концепція Землі. European Green Deal. Таксономія ЄС.

Тема 8. Міжнародне екологічне співробітництво України.

Міжнародна екологічна діяльність України в рамках ЄЕК ООН. Основні документи у системі екологічних міжнародних природоохоронних відносин. Екологічний аспект інтеграції України до Європейського союзу. Упровадження рекомендацій ЄЕК ООН щодо системи природоохоронного управління в Україні. Імплементация Директив ЄС: особливості введення процедур стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля в національну систему управління природоохоронною діяльністю.

Модуль № 2 «Система органів екологічного управління»

Інтегровані вимоги модуля №2:

знати:

- структурні елементи системи екологічного управління на державному та регіональному рівнях;
- загальні положення системи державного управління;
- загальні положення системи корпоративного екологічного управління;

- загальні положення системи місцевого екологічного управління;
- загальні положення системи громадського екологічного управління;
- загальні положення системи інформаційного екологічного управління;
- загальні положення системи спеціального екологічного управління.

- вміти:

- визначати елементи системи екологічного управління;
- визначати органи державного управління;
- встановлювати загальні аспекти системи корпоративного екологічного управління;
- розрізняти положення систем місцевого та громадського екологічного управління;
- розрізняти положення систем інформаційного та спеціального екологічного управління.

Тема 1. Система органів управління в природоохоронній діяльності.

Організаційні структурні елементи системи управління в природокористуванні та природоохоронній діяльності. Структури управління діяльністю на державному і регіональному рівнях. Органи управління природокористуванням.

Тема 2. Державна система екологічного управління.

Загальні положення системи державного управління. Функції, ієрархія, структурні рівні державної системи екологічного управління. Спецуповноважені органи державного управління. Спеціальні функції державного екологічного управління. Складові механізми реалізації державної екологічної політики.

Тема 3. Система корпоративного екологічного управління.

Загальні положення системи корпоративного екологічного управління. Сутність і особливості корпоративного управління. Особливості механізму корпоративного екологічного управління. Передумови і вигоди від впровадження системи корпоративного екологічного управління. Екологічний менеджмент корпорації як складова системи інтегрованого управління.

Тема 4. Система місцевого екологічного управління.

Загальні положення, екологічні аспекти та функції місцевого екологічного управління. Адміністративні системи місцевого екологічного управління. Місцева екологічна політика, програми. Адаптація системи місцевого екологічного управління до появи ОТГ.

Тема 5. Система громадського екологічного управління.

Загальні положення громадського екологічного управління. Форми участі громадськості. Громадські обговорення та їх вплив на державне та корпоративне управління природоохоронною діяльністю. Законодавчі засади громадського екологічного управління. Функції громадського екологічного управління. Посилення ролі неурядових організацій. Міжнародні аспекти зміцнення потенціалу місцевих громад. Роль громадських організацій у формуванні нового суспільства до природи.

Тема 6. Система спеціального екологічного управління.

Загальні положення та функції системи спеціального екологічного управління. Системи басейнового екологічного управління. Система управління формування національної екологічної мережі. Система управління екологічною безпекою.

Тема 7. Інформаційні системи екологічного управління.

Загальні положення інформаційної системи екологічного управління та їх специфіка. Кадастрова інформаційна система. Екологічний моніторинг. Екологічне картографування. Географічні інформаційні системи. Регіональні інформаційні системи. Діджиталізація державної системи екологічного управління.

2.3. Тематичний план.

№ п/п	Назва теми	Обсяг навчальних занять (год.)							
		Денна форма навчання				Заочна форма навчання			
		Усього	Лекції	Практ. заняття	СРС	Усього	Лекції	Практ. заняття	СРС
Модуль №1 «Теоретичні основи та практичний міжнародний досвід організації та управління в природоохоронній діяльності»									
1.1	Теоретичні основи організації та управління в природоохоронній діяльності.	7 семестр				7 семестр			
		10	2	2	6	4	2	–	2
1.2	Базові основи та фундаментальні складові механізму екологічного управління.	10	2	2	6	4	2	–	2
1.3	Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління.	10	2	2	6	4	–	–	4
1.4	Основи системного екологічного управління.	10	2	2	6	4	–	–	4
1.5	Основи національної екологічної політики держави.	12	2 2	2	6	4	–	–	4
1.6	Стратегічні плани дій екополітики України.	12	2 2	2	6	4	–	–	4
1.7	Міжнародний досвід в управлінні природоохоронною діяльністю.	10	2 2	2	4	4	–	–	4
1.8	Міжнародне екологічне співробітництво України.	10	2 2	2	4	2	–	–	2
1.9	Модульна контрольна робота №1	6	2	–	4	–	–	–	–
Усього за модулем №1		90	26	16	48	30	4	–	26
Модуль №2 «Система органів екологічного управління»									
2.1	Система органів управління в природоохоронній діяльності.	7 семестр				8 семестр			
		12	2	2 2	6	20	–	2	18
2.2	Державна система екологічного управління.	12	2 2	2	6	22	2	2	18
2.3	Система корпоративного екологічного управління.	12	2 2	2	6	20	–	2	18
2.4	Система місцевого екологічного управління.	12	2 2	2	6	20	2	–	18
2.5	Система громадського екологічного управління.	10	2	2	6	20	–	2	18
2.6	Система спеціального екологічного управління.	12	2 2	2	6	20	2	–	18
2.7	Інформаційні системи екологічного управління.	15	2 2	2 2	7	20	–	–	20
2.8	Модульна контрольна робота №2	5	1	–	4	–	–	–	–
2.10	Контрольна (домашня) робота (ЗФН)	–	–	–	–	8	–	–	8
Усього за модулем №2		90	25	18	47	150	6	8	136
Усього за навчальною дисципліною		180	51	34	95	180	10	8	162

2.4. Завдання на контрольну (домашню) роботу (ЗФН).

Контрольна (домашня) робота з дисципліни «Організація управління в природоохоронній діяльності» виконується у восьмому семестрі для студентів заочної

форми навчання, з метою закріплення та поглиблення теоретичних знань та практичних вмінь, набутих студентом у процесі засвоєння навчального матеріалу дисципліни.

Конкретна мета контрольної роботи включає формування у студентів сталої системи еколого-управлінських поглядів і знань.

Виконання, оформлення та захист домашнього завдання здійснюється студентом в індивідуальному порядку.

2.5. Перелік питань для підготовки до екзамену.

Перелік питань та зміст завдань для підготовки до екзамену розробляються провідним викладачем кафедри відповідно до робочої програми, затверджується на засіданні кафедри та доноситься до відома здобувачів вищої освіти.

3. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ДИСЦИПЛІНИ

3.1. Методи навчання

При вивченні навчальної дисципліни використовуються наступні методи навчання: робота в малих групах, семінар-дискусія, мозкова атака, кейс, презентація.

3.2. Рекомендована література (базова і допоміжна)

Базова література

3.2.1. ЕЕЕА/2020/03. Classification of Environmental Protection Activities and Expenditure (CEPA) and Classification of Resource Management Activities (CReMA) - Explanatory notes. Version: December 2020. – 57 p.

3.2.2. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків: НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с

3.2.3. Екологічне управління: Підручник/ Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. та інш. К: Либідь, 2004. – 231 с.

3.2.4. Управління природоохоронною діяльністю: навч. посіб. / Шмандій В.М., Солошин І.О. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 296 с.

3.2.5. Екологічна економіка. Підручник/ Мельник Л.Г. – Суми: Університетська книга, – 2003. – 346 с.

3.2.6. Галушкіна Т.О. Екологічний менеджмент в Україні //економіка України. – 1999. – №6. – С. 78-83.

Допоміжна література

3.2.7. Justice Mensah. Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. – Cogent social sciences. – V.5. Issue 1. – <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311886.2019.1653531>

3.2.8. Görkem Gençer/ Sustainable Management: Definition, Importance & Practices. Режим доступу: <https://research.aimultiple.com/sustainable-management/3.2.9>. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та інш. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 1999. – 716 с.

3.2.9. Екологічний менеджмент: навч. посіб. / за ред. В.Ф. Семнова. – К.: Центр навчальної літ-ри, 2004. – 407 с.

3.2.10. Кібіч І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2002. – 104 с.

3.2.11. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і особлива частини): навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.

3.3. Інформаційні ресурси в Інтернет

3.3.1. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 21 2010 року N2818- VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>

3.3.2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06. 1991 року зі змінами. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>

3.3.3. Державний комітет статистики України / [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3.3.4. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>

4. РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАБУТИХ СТУДЕНТОМ ЗНАТЬ ТА ВМІНЬ

4.1. Оцінювання окремих видів виконаної студентом навчальної роботи здійснюється в балах відповідно до табл.4.1.

Таблиця 4.1

Вид навчальної роботи	Мак кількість балів		Вид навчальної роботи	Мак кількість балів	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
	7 семестр	7 семестр		7 семестр	8 семестр
Модуль № 1 «Теоретичні основи та практичний міжнародний досвід організації та управління в природоохоронній діяльності»			Модуль № 2 «Система органів екологічного управління»		
Види навчальної роботи	бали	бали	Види навчальної роботи	бали	Бали
Виконання та захист практичних робіт: № 1.1-1.8 (п.р. 1.1-1.7 x 3б, п.р. 8 x 4б)	25 (сумарна)	–	Виконання та захист практичних робіт: № 2.1-2.7 (п.р. 2.1-2.6 x 3б, п.р. 2.7 x 7б)	25 (сумарна)	–
Виконання та захист практичних робіт. Відповіді на практичних заняттях (з урахуванням завдань, отриманих під час настановної сесії)	–	–		–	40 (сумарна)
			Виконання контрольної (домашньої) роботи	–	20
Для допуску до виконання модульної контрольної роботи №1 студент має набрати не менше	15	–	Для допуску до виконання модульної контрольної роботи №2 студент має набрати не менше	15	–
Виконання модульної контрольної роботи №1	15	–	Виконання модульної контрольної роботи №2	15	–
Усього за модулем №1	40	–	Усього за модулем №2	40	60
Усього за модулями №1, №2				80	60
Семестровий екзамен				20	40
Усього за дисципліною				100	

4.2. Виконані види навчальної роботи зараховуються студенту, якщо він отримав за них позитивну рейтингову оцінку (Додаток 3).

4.3. Сума рейтингових оцінок, отриманих студентом за окремі види виконаної навчальної роботи, становить поточну модульну рейтингову оцінку, яка заноситься до відомості модульного контролю.

4.4. Сума підсумкової семестрової модульної та екзаменаційної рейтингових оцінок, у балах становить підсумкову семестрову рейтингову оцінку, яка перераховується в оцінки за національною шкалою та шкалою ECTS (Додаток 4).

4.5. Підсумкова семестрова рейтингова оцінка в балах, за національною шкалою та шкалою ECTS заноситься до заліково-екзаменаційної відомості, навчальної картки та залікової книжки студента, наприклад, так: **92/Відм./А, 87/Добре/В, 79/Добре/С, 68/Задов./D, 65/Задов./E** тощо.

4.6. Підсумкова рейтингова оцінка з дисципліни дорівнює підсумковій семестровій рейтинговій оцінці. Зазначена підсумкова рейтингова оцінка з дисципліни заноситься до Додатку до диплома.

(Ф 03.02 – 01)

АРКУШ ПОШИРЕННЯ ДОКУМЕНТА

№ прим.	Куди передано (підрозділ)	Дата видачі	П.І.Б. отримувача	Підпис отримувача	Примітки
1	0302	28.11.22	Рігердо Меконне		-

(Ф 03.02 – 02)

АРКУШ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ДОКУМЕНТОМ

№ пор.	Прізвище ім'я по-батькові	Підпис ознайомленої особи	Дата ознайомлення	Примітки

(Ф 03.02 – 04)

АРКУШ РЕЄСТРАЦІЇ РЕВІЗІЇ

№ пор.	Прізвище ім'я по-батькові	Дата ревізії	Підпис	Висновок щодо адекватності

(Ф 03.02 – 03)

АРКУШ ОБЛІКУ ЗМІН

№ зміни	№ листа (сторінки)				Підпис особи, яка внесла зміну	Дата внесення зміни	Дата введення зміни
	Зміненого	Заміненого	Нового	Анульованого			

(Ф 03.02 – 32)

УЗГОДЖЕННЯ ЗМІН

	Підпис	Ініціали, прізвище	Посада	Дата
Розробник				
Узгоджено				
Узгоджен				

Додаток 3

**Відповідність оцінок у балах оцінкам за національною шкалою
(рекомендовані значення)**

Оцінка у балах												Оцінка за національною шкалою
3	4	5	6	7	8	9	10	11	13	14	15	
3	4	5	6	7	8	9	9-10	10-11	12-13	13-14	14-15	Відмінно
2,5	3	4	5	6	6-7	7-8	8	9	10-11	11-12	12-13	Добре
2	2,5	3	4	4-5	5	6	6-7	7-8	8-9	9-10	9-11	Задовільно

Оцінка у балах												Оцінка за національною шкалою
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	
15-16	16-17	17-18	17-19	18-20	19-21	20-22	21-23	22-24	23-25	24-26	25-27	Відмінно
12-14	13-15	14-16	15-16	15-17	16-18	17-19	18-20	18-21	19-22	20-23	20-24	Добре
10-11	10-12	11-13	12-14	12-14	13-15	13-16	14-17	15-17	15-18	16-19	16-19	Задовільно

Оцінка у балах												Оцінка за національною шкалою
28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	
26-28	26-29	27-30	28-31	29-32	30-33	31-34	32-35	33-36	34-37	34-38	35-39	Відмінно
21-25	22-25	23-26	23-27	24-28	25-29	26-30	27-31	27-32	28-33	29-33	29-34	Добре
17-20	18-21	18-22	19-22	19-23	20-24	20-25	21-26	22-26	22-27	23-28	24-28	Задовільно

Оцінка у балах												Оцінка за національною шкалою
40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	
36-40	37-41	38-42	39-43	40-44	41-45	42-46	43-47	43-48	44-49	45-50	46-51	Відмінно
30-35	31-36	32-37	32-38	33-39	34-40	35-41	35-42	36-42	37-43	38-44	38-45	Добре
24-29	25-30	25-31	26-31	27-32	27-33	28-34	28-34	29-35	30-36	30-37	31-37	Задовільно

Оцінка у балах												Оцінка за національною шкалою
52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	
47-52	48-53	49-54	50-55	51-56	51-57	52-58	53-59	54-60	55-61	56-62	57-63	Відмінно
39-46	40-47	41-48	41-49	42-50	43-50	44-51	44-52	45-53	46-54	47-55	47-56	Добре
31-38	32-39	32-40	33-40	34-41	34-42	35-43	36-43	36-44	37-45	37-46	38-46	Задовільно

Оцінка у балах												Оцінка за національною шкалою
64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	
58-64	59-65	60-66	60-67	61-68	62-69	63-70	64-71	65-72	66-73	67-74	68-75	Відмінно
48-57	49-58	50-59	50-59	51-60	52-61	53-62	53-63	54-64	55-65	56-66	56-67	Добре
38-47	39-48	40-49	40-49	41-50	41-51	42-52	43-52	43-53	44-54	44-55	45-55	Задовільно

Оцінка у балах												Оцінка за національною шкалою
76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	
68-76	69-77	70-78	71-79	72-80	73-81	74-82	75-83	76-84	77-85	77-86	78-87	Відмінно
57-67	58-68	59-69	59-70	60-71	61-72	62-73	62-74	63-75	64-76	65-76	65-77	Добре
46-56	46-57	47-58	47-58	48-59	49-60	49-61	50-61	50-62	51-63	52-64	52-64	Задовільно

Додаток 4

Відповідність підсумкової семестрової рейтингової оцінки в балах
оцінці за національною шкалою та шкалою ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	Відмінно (відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок)
82-89	Добре	B	Дуже добре (вище середнього рівня з кількома помилками)
75-81		C	Добре (в загальному вірне виконання з певною кількістю суттєвих помилок)
67-74	Задовільно	D	Задовільно (непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66		E	Достатньо (виконання задовольняє мінімальним критеріям)
35-59	Незадовільно	FX	Незадовільно (з можливістю повторного складання)
1-34		F	Незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ**

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

лекцій з дисципліни

«Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Галузь знань: 10 «Природничі науки»

Спеціальність: 101 «Екологія»

Укладачі: к.б.н., доцент Явнюк А.А.
к.б.н., доцент Якименко Г.М.

Тематичний план лекцій розглянутий та схвалений на засіданні кафедри екології

Протокол №__ від «__» _____ 2023 р.

Завідувач кафедри _____ Дудар Т.В.

Модуль № 1 «Теоретичні основи та практичний міжнародний досвід організації та управління в природоохоронній діяльності»

Тема 1. Теоретичні основи організації та управління в природоохоронній діяльності.

Сучасні вимоги до управління природоохоронною діяльністю. Базові теоретичні основи екологічного управління. Функції, принципи та методи екологічного управління. Класифікація систем і механізми екологічного управління. Стандартна модель екологічного управління. Європейський та український підхід до управління природоохоронною діяльністю. Природоохоронні заходи. Перелік українських державних природоохоронних заходів. Класифікація природоохоронних заходів Європейського союзу.

Тема 2. Базові основи та фундаментальні складові механізму екологічного управління.

Механізм біотичного регулювання НПС. Механізм еколого-господарського балансу територій. Кадастровий механізм. Моніторинговий механізм. Законодавчий і нормативно-правовий механізм. Економічний, адміністративний інформаційно-контрольний механізми. Науково-освітній механізм. Громадський механізм. Фундаментальні складові елементи механізму екологічного управління. Екологічні закономірності. Регулятивні закони. Екологічна політика. Стандарти, нормативи, ліміти. Методологія системного підходу. Кадастри.

Тема 3. Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління.

Загальні положення теорії відкритих систем, науки про системи, системної технології, системної філософії. Стандартні вимоги до систем екологічного управління. Структура теоретико-методологічних основ системного екологічного управління. Методологія системно-екологічного управління. Відмінності між системами екологічного менеджменту та управління природоохоронною діяльністю.

Тема 4. Основи системного екологічного управління.

Структурні складові теоретико-методологічних основ системного екологічного управління. Теоретична методологія. Нормативна методологія. Функціональна методологія. Менеджерська методологія.

Тема 5. Основи національної екологічної політики держави.

Передумови формування екополітики держави. Основні завдання, проблеми і перспективи подальшого розвитку екополітики України. Національна екологічна політика, програми, стратегічні плани дій. Види, принципи екологічної політики. Складові механізму реалізації державної екологічної політики. Екологічні проблеми України.

Тема 6. Стратегічні плани дій екополітики України.

Концепція стратегії національної екополітики України до 2030 р. Законодавчі акти, що регламентують засади екологічної політики України. (Закони, постанова, концепція, декларація). Історія становлення і найхарактерніші ознаки природоохоронного законодавства і права в Україні.

Сучасний стан нормативно-законодавчої бази України в галузі охорони НПС і використання природних ресурсів

Тема 7. Міжнародний досвід в управлінні природоохоронною діяльністю.

Формування і розвиток міжнародної екополітики. Координаційні органи з екологічною управлінською інфраструктурою – ООН. Міжнародні організації і правові механізми впровадження природоохоронних принципів.

Діяльність урядових та неурядових міжнародних організацій у галузі охорони навколишнього середовища. Сучасні світові природоохоронні ініціативи. Сталий розвиток як єдиний спосіб існування людства. Всесвітня програма дій на XXI ст. та зміни до неї. Екологічна концепція Землі. European Green Deal. Таксономія ЄС.

Тема 8. Міжнародне екологічне співробітництво України.

Міжнародна екологічна діяльність України в рамках ЄЕК ООН. Основні документи у системі екологічних міжнародних природоохоронних відносин. Екологічний аспект інтеграції України до Європейського союзу. Упровадження рекомендацій ЄЕК ООН щодо системи природоохоронного управління в Україні. Імплементация Директив ЄС: особливості введення процедур стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля в національну систему управління природоохоронною діяльністю.

Модуль № 2 «Система органів екологічного управління»

Тема 1. Система органів управління в природоохоронній діяльності.

Організаційні структурні елементи системи управління в природокористуванні та природоохоронній діяльності. Структури управління діяльністю на державному і регіональному рівнях. Органи управління природокористуванням.

Тема 2. Державне регулювання екологічної безпеки.

Управління екологічною безпекою. Дії з регулювання екологічної безпеки. Система державних органів, що вирішують питання екологічної та радіаційної безпеки

Тема 3. Система корпоративного екологічного управління.

Загальні положення системи корпоративного екологічного управління. Сутність і особливості корпоративного управління. Особливості механізму корпоративного екологічного управління. Передумови і вигоди від впровадження системи корпоративного екологічного управління. Екологічний менеджмент корпорації як складова системи інтегрованого управління.

Тема 4. Система місцевого екологічного управління.

Загальні положення, екологічні аспекти та функції місцевого екологічного управління. Адміністративні системи місцевого екологічного управління. Місцева екологічна політика, програми. Адаптація системи місцевого екологічного управління до появи ОТГ.

Тема 5. Система громадського екологічного управління.

Загальні положення громадського екологічного управління. Форми участі громадськості. Громадські обговорення та їх вплив на державне та корпоративне управління природоохоронною діяльністю. Законодавчі засади громадського екологічного управління. Функції громадського екологічного управління. Посилення ролі неурядових організацій. Міжнародні аспекти зміцнення потенціалу місцевих громад. Роль громадських організацій у формуванні нового суспільства до природи.

Тема 6. Система спеціального екологічного управління.

Загальні положення та функції системи спеціального екологічного управління. Системи басейнового екологічного управління. Система управління формування національної екологічної мережі. Система управління екологічною безпекою.

Тема 7. Інформаційні системи екологічного управління.

Загальні положення інформаційної системи екологічного управління та їх специфіка. Кадастрова інформаційна система. Екологічний моніторинг. Екологічне картографування. Географічні інформаційні системи. Регіональні інформаційні системи. Діджиталізація державної системи екологічного управління.

2. Рекомендована література (базова і допоміжна)

Базова література

1. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням / За заг. ред. Л.Г. Мельника та М.К. Шапочки. – К.: Університетська книга, 2023. – 759 с.
2. Cambridge International AS Level Environmental Management Coursebook. UK: Cambridge University Press and Assessment, 2023 – 380 p.
3. Управління природокористуванням: оцінка впливу на довкілля : навч. посіб. / М. М. Назарук, О. В. Бота, Ю. І. Жук, С. Ю. Зюзін. – Львів : Вид. Сорока Т. Б., 2022. – 248 с.
4. EEEA/2020/03. Classification of Environmental Protection Activities and Expenditure (CEPA) and Classification of Resource Management Activities (CREMA) - Explanatory notes. Version: December 2020. – 57 p.
5. «Екологічна документація у зразках та формах» на 2023/2024 роки: Збірник», К.: Офіс сталих рішень, 2023. – 160 с.
6. Кібич І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2019. – 104 с.
7. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків: НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с.

Допоміжна література

1. Justice Mensah. Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. – Cogent social

sciences. – V.5. Issue 1. –
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311886.2019.1653531>

2. Görkem Gençer/ Sustainable Management: Definition, Importance & Practices. Режим доступу: <https://research.aimultiple.com/sustainable-management/>

3. Екологічне право України: курс лекцій / за ред. д-ра юрид. наук, проф. кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ»ОЮА» Каракаша І. І. – Одеса : 2020. – 321с.

4. Хоміч Л., Тимошенко М. Судова практика в екологічних спорах: ваше джерело права. Посібник з природоохоронного законодавства / Л. Хоміч, М.Тимошенко – К.: ТОВ «Екобізнес груп», 2020. – 130 с.

5. Управління природоохоронною діяльністю: навч. посіб. / Шмандій В.М., Солошин І.О. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 296 с.

6. Екологічне управління: Підручник/ Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. та інш. К: Либідь, 2004. – 231 с.

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 21 2010 року N2818- VI. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>

2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06. 1991 року зі змінами. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws>

3. Державний комітет статистики України / [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»
Галузь знань: 10 «Природничі науки»
Спеціальність: 101 «Екологія»

Укладач (і)

к.б.н., доц. Андріан ЯВНЮК

(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. викладача)

к.б.н., доц. Ганна ЯКИМЕНКО

(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. викладача)

Конспект лекцій розглянутий та схвалений на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від «20» 12 2023 р.

Завідувач кафедри Тамара ДУДАР

Лекція № 1

Тема лекції: Теоретичні основи організації та управління в природоохоронній діяльності

План лекції

1. Поняття та фактори, що визначають природоохоронну діяльність.
2. Поняття і особливості управління в галузі охорони навколишнього середовища.
3. Форми і методи управління в галузі охорони навколишнього середовища.
4. Функції управління в галузі охорони навколишнього середовища.

Література:

1. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків: НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с.
2. Кібіч І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2019. – 104 с.
3. Управління природокористуванням: оцінка впливу на довкілля : навч. посіб. / М. М. Назарук, О. В. Бота, Ю. І. Жук, С. Ю. Зюзін. – Львів : Вид. Сорока Т. Б., 2022. – 248 с.
4. Сапко О. Ю. Система екологічного управління: конспект лекцій. Одеса, Одеський державний екологічний університет, 2020. 103 с.

Зміст лекції

Сучасне людство не може собі уявити життя без досягнень науково-технічного прогресу.

Постійний розвиток виробничих потужностей без урахування наслідків впливу на навколишнє середовище, а також безперервна гонитва за максимальним прибутком призвела до того, що природні ресурси планети зараз на стадії виснаження; атмосфера, гідросфера та педосфера Землі значно забруднені, зникли тисячі видів тварин і рослин. Для запобігання цим явищам у 20-му сторіччі була створена система природоохоронної діяльності.

За Н.Ф. Реймерсом **природоохоронною** є будь-яка діяльність, що направлена на збереження якості навколишнього середовища на рівні, який забезпечує сталість біосфери.

Така діяльність пов'язується з водо – і енергозбереженням, утворенням відходів населенням у побуті, збереженням природного середовища урбанізованих територій та багатьох інших проявів щодо позитивного відношення людини до природи.

Природоохоронна діяльність у розширеному понятті включає [1]:

- міжнародну, державну, регіональну та місцеву адміністративно-господарську, технологічну, політичну, юридичну і суспільну діяльність, спрямовану на збереження, раціональне використання та відновлення природи в інтересах сучасного та майбутнього поколінь;
- систему заходів щодо підтримки взаємодії між діяльністю людини та навколишнім природним середовищем, що забезпечує збереження і відновлення природних ресурсів, яке попереджає прямий або опосередкований вплив результатів діяльності суспільства на природу та людину;
- планування діяльності, тобто систему заходів, спрямованих на найбільш повне вилучення ресурсів та використання природних умов, мінімальне їх питоме споживання на одиницю продукції.

Формами здійснення природоохоронної діяльності є [2]:

- безперервна поточна активність, спрямована на збереження та поліпшення довкілля (п.1 списку вище).
- природоохоронні заходи (п. 2–3).

Домінуючими чинниками, що визначають природоохоронну діяльність як систему є:

- **екологічний фактор**, зміст якого зводиться до того, що результат природоохоронної діяльності характеризується зменшенням негативного впливу на довкілля та покращенням природних умов існування населення;
- **організаційний** – полягає у зменшенні негативних наслідків господарської діяльності на стан довкілля засобами організації та проведення активних дій і природоохоронних заходів;
- **соціально-економічний**, зміст якого полягає в задоволенні матеріальних та інших потреб людства при найменших втратах природних ресурсів (як на рівні галузей економіки, так і на рівні особистого споживання);
- **технічний**, основоположною рисою якого є впровадження досягнень науково-технічного прогресу спрямованого на гармонізацію господарської та природоохоронної діяльності, на підвищення ефективності суспільного виробництва загалом, сприяння покращенню добробуту людей.

Функції управління в галузі охорони навколишнього середовища характеризують основні напрями організації та діяльності органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування і громадських формувань у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки людини і довкілля [3, 4].

Функції управління за основними напрямками діяльності умовно поділяють на дві групи: загальні та спеціальні.

До загальних функцій управління належать планування і прогнозування, координація, організаційна діяльність, погодження, екологічний контроль і нагляд.

До спеціальних функцій управління в галузі охорони навколишнього середовища відносять стандартизацію та нормування, видачу ліцензій та лімітів на природокористування, екологічний моніторинг, екологічну експертизу, ведення державних природоресурсових кадастрів, спеціальний контроль, сертифікація, страхування, інформування, забезпечення відповідальності за екологічні правопорушення тощо.

Для реалізації державної екологічної політики визначено три рівні управління: національний, регіональний та місцевий.

До функцій *національного рівня управління* належить вирішення таких питань:

- розроблення методологічного, нормативного та правового забезпечення природоохоронної діяльності;
- розроблення політики регулювання ядерної безпеки;
- проведення державної екологічної експертизи;
- формування економічного механізму природокористування;
- регулювання використання природних ресурсів та запобігання забрудненню довкілля;
- державна політика щодо зон надзвичайних екологічних ситуацій;
- ліцензування екологічно небезпечних видів діяльності;
- встановлення нормативів якісного стану природних ресурсів;
- впровадження екологічного аудиту;
- формування та регулювання використання ресурсів державного значення;
- державний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, в тому числі ядерної та радіаційної безпеки;
- проведення єдиної науково-технічної політики охорони, раціонального використання та відновлення природних ресурсів;
- проведення державної політики збереження біорізноманіття;
- забезпечення екологічної безпеки як складової національної безпеки;
- реалізація міжнародних угод і виконання Україною взятих на себе в рамках цих угод зобов'язань та підтримання міждержавних відносин у природоохоронній сфері;
- забезпечення процесу прийняття державних рішень з урахуванням екологічних вимог (організація моніторингу, впровадження інформаційних технологій, ведення обліку забруднень, прогнозування);
- екологічна освіта та екологічне виховання.

До функцій *регіонального рівня управління* належить вирішення таких питань:

- регулювання використання природних ресурсів місцевого значення;
- визначення нормативів забруднення природного середовища;
- впровадження економічного механізму природокористування;

- проведення моніторингу та обліку об'єктів природокористування і забруднення довкілля;
- проведення державної екологічної експертизи;
- здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;
- розроблення програм впровадження природоохоронних заходів, визначення та реалізація інвестиційної політики;
- інформування населення та зацікавлених підприємств, установ і організацій з екологічних питань.

До функцій місцевого рівня управління належить вирішення таких питань:

- проведення локального та об'єктного моніторингу;
- здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства; організація розробки місцевих екологічних програм та проектів.

Контрольні питання

1. Поняття природоохоронної діяльності та фактори, що її визначають.
2. Дайте визначення поняттю «управління в галузі охорони навколишнього середовища»
3. Назвіть основні принципи управління в галузі охорони навколишнього середовища?
4. Яким чином здійснюється управління в галузі охорони навколишнього середовища?
5. Назвіть рівні управління у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Лекція № 2

Тема лекції: Базові основи та фундаментальні складові механізму екологічного управління

План лекції

5. Поняття природоохоронних заходів.
6. Основні завдання природоохоронних заходів.
7. Ефективність та результати природоохоронних заходів.
8. Економічне обґрунтування природоохоронних заходів.
9. Фінансування природоохоронних заходів.
10. Екологічні фонди та екологічні платежі.
11. Система зборів за використання природних ресурсів.
12. Види діяльності, що належать до природоохоронних заходів.

Література:

1. Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2023).

Зміст лекції

Природоохоронні заходи – впорядкована послідовність дій, яка має чітко визначену в часі форму здійснення та спрямованість на забезпечення оптимального рівня використання природних ресурсів і запобігання забрудненню довкілля, вищому за екологічні норми та санітарно-гігієнічні рівні за рахунок удосконалення або докорінних змін технологічних, організаційних, науково-дослідних та освітньо-виховних процесів.

Природоохоронні заходи – це комплекс екологічно спрямованих заходів, що проводить господарюючий суб'єкт для зниження і ліквідації негативного впливу антропогенної діяльності на навколишнє природне середовище. До природоохоронних заходів відносять ті заходи, які підвищують загальну ефективність функціонування економічних систем. Кінцевим результатом цих заходів є зниження ресурсомісткості (матеріаломісткості, енерго- чи водоемності) виробництва одиниці продукції (виконання певної роботи, надання послуг).

В економіці природокористування природоохоронні заходи виступають як види господарської діяльності, що мають безпосередньо вирішити певне природоохоронне завдання. У такому сенсі зазначені заходи направлені на вирішення тільки одного конкретного завдання по охороні навколишнього середовища. Даний підхід надає можливості конкретизувати витрати на проведення заходу та відповідно визначити результат від його реалізації.

У загальному випадку результат природоохоронного заходу розглядається як ефект від запровадження цього заходу, який може виражатись матеріально, соціально та у грошовому еквіваленті.

Основними завданнями природоохоронних заходів є:

- раціоналізація розміщення підприємств;
- економія ресурсів;
- застосування маловідходних чи безвідходних технологій;
- зміна структури і обсягів виробництва;
- збільшення випуску екологічно чистої продукції;
- регулювання транспортних потоків з урахуванням екологічних вимог та ін.

Ефективність природоохоронних заходів визначають за допомогою екологічних, соціальних та економічних показників або результатів (ефектів).

Екологічним результатом цих заходів є зменшення негативного впливу на довкілля і поліпшення його стану. Він проявляється у скороченні обсягів забруднень, що надходять у довкілля, та рівня його забруднення (концентрації шкідливих речовин у атмосфері, водоймах, землі, рівнів шуму,

радіації тощо), у поліпшенні якості атмосферного повітря, збільшенні кількості і поліпшенні якості придатних до використання водних, земельних, лісових ресурсів.

Економічний результат природоохоронних заходів – це економія або попередження втрат природних ресурсів, живої та упередметненої праці у виробничій і невиробничій сферах народного господарства, а також у сфері особистого споживання, що виражається у грошовій формі.

Соціальний результат природоохоронних заходів знаходить своє відображення у підвищенні рівня життя населення, зростанні ефективності соціального виробництва та збільшенні національного багатства країни. Соціальним результатом є поліпшення умов праці, життя та відпочинку населення, покращення фізичного розвитку населення, зниження захворюваності населення, продовження тривалості життя, збереження естетичної та рекреаційної цінності природних ландшафтів, заповідних зон та пам'яток природи, підтримання екологічної рівноваги, створення сприятливих умов для розвитку і росту творчого потенціалу особи і культури та ін.

Соціальний результат неможливо виразити у грошовій формі. Адже, можливо визначити збільшення національного доходу і валового внутрішнього продукту внаслідок покращання здоров'я та збільшення періоду активної діяльності населення, але не можна визначити соціальні результати підтримання екологічної рівноваги чи зростання свідомості людини в грошовій формі. Тому в цьому випадку говорять лише про економічні показники соціального ефекту.

Економічне обґрунтування природоохоронних заходів вимагає підходу, який передбачає обов'язкове врахування зовнішніх ефектів:

- повне охоплення всіх соціальних, екологічних й економічних результатів природоохоронних заходів у різних сферах народного господарства, як найближчим часом, так і в перспективі;
- повне охоплення усіх витрат, пов'язаних зі здійсненням різних варіантів природоохоронних заходів;
- міжгалузевий підхід з урахуванням необхідності економії витрат і забезпечення найбільш ефективного використання природних ресурсів у масштабі території, що розглядається (району, області, країни).

Загальний ефект природоохоронних заходів проявляється:

- у сфері матеріального виробництва - приростом обсягу прибутку або зменшенням собівартості продукції;
- у невиробничій сфері - економією витрат на виконання робіт і надання послуг;
- у сфері особистого споживання - скорочення витрат особистих коштів населення, спричинених забрудненням навколишнього середовища.

Абсолютна та порівняльна економічна ефективність природоохоронної діяльності.

Економічне обґрунтування екологічних програм спирається на порівняння ефекту від впровадження природоохоронних заходів з витратами на їх здійснення. Умовою проведення розрахунків економічної ефективності витрат на природоохоронні заходи є вибір варіантів у межах однієї території, де досягається однакова (нормативна) якість навколишнього середовища.

Зараз існує велика кількість показників оцінки економічної ефективності. Найчастіше використовуються показники абсолютної та порівняльної ефективності.

Абсолютна ефективність показує, у скільки разів результат перевищує витрати на проведення природоохоронної діяльності. Доцільність здійснення природоохоронних заходів визначається за результатами порівняння цього показника з рівнями загальної рентабельності господарської діяльності (E_n). Результат (ефект) визначається як приріст економічної оцінки продукції, ресурсу, як приріст чистого доходу, зниження собівартості виробництва продукції.

З метою зіставлення варіантів окремих природоохоронних рішень доцільним є використання показника порівняльної економічної ефективності.

Чистий економічний ефект природоохоронних заходів визначається з метою техніко-економічного обґрунтування вибору найкращих варіантів, які розрізняються між собою за впливом на навколишнє середовище, а також на виробничі результати галузей та суб'єктів господарської діяльності, як тих, що здійснюють ці заходи, так і суміжних з ними.

Визначення чистого економічного ефекту природоохоронних заходів ґрунтується на порівнянні витрат на їх здійснення з досягнутим завдяки цим заходам економічним результатом.

Державний бюджет і місцеві бюджети формуються за рахунок платежів за використання природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення. Платежі за використання природних ресурсів місцевого значення повністю надходять до місцевого бюджету. Платежі за використання природних ресурсів загальнодержавного значення в розмірі 50 % надходять до Державного бюджету України і 50 % до місцевих бюджетів.

Розподіл коштів за використанням природних ресурсів, що надходять Державного бюджету України, здійснюється Верховною Радою України. Розподіл коштів за використанням природних ресурсів, що надходять до місцевих бюджетів, здійснюється відповідними обласними та міськими (міст загального значення) Радами народних депутатів за поданням органів Міністерства екології та природних ресурсів України.

Для фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища також утворюються державний та місцеві *фонди охорони навколишнього природного середовища*. Місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища утворюються в межах єдиного фонду відповідної Ради народних депутатів за рахунок:

- платежів за забруднення навколишнього природного середовища в розмірі 70 %, - в місцевий бюджет, 20 % - в обласний бюджет;

- частини грошових стягнень за порушення норм і правил природного середовища та шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища в результаті господарської та іншої діяльності, а саме:
 - 50 % суми штрафів, стягнутих з посадових осіб за правопорушення в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів;
 - 50 % коштів, стягнутих з громадян за шкоду, заподіяну природним ресурсам порушенням природоохоронного законодавства;
 - 80 % коштів, стягнутих з підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, за шкоду, заподіяну природним ресурсам порушенням природного законодавства;
 - 80 % коштів, отриманих від реалізації незаконно добутих природних ресурсів, або продукції, виробленої з них, чи їх вартості;
- цільових та інших добровільних внесків підприємств, установ, організацій та громадян.

Розподіл платежів, що надходять до місцевих позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища, здійснюється відповідними обласними, міськими Радами народних депутатів за поданням відповідних органів Міністерства екології та природних ресурсів України.

Державний фонд охорони навколишнього природного середовища утворюється за рахунок:

- 10 % платежів за забруднення навколишнього природного середовища;
- відрахувань з місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, розмір якої визначається Верховною Радою України;
- добровільних внесків підприємств, установ, організацій, громадян та інших надходжень.

Розподіл коштів, що надходять до державного фонду охорони навколишнього природного середовища, здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства екології та природних ресурсів України.

Кошти місцевих і державних фондів охорони навколишнього природного середовища можуть використовуватися тільки для цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, в тому числі наукових досліджень, а також заходів, спрямованих на зниження впливу забруднення навколишнього природного середовища та здоров'я населення, стимулювання працівників та громадських інспекторів, які виявили порушення природоохоронного законодавства і вжили необхідних заходів

для притягнення винних до відповідальності, запобігання порушення природоохоронного законодавства.

В Україні можуть утворюватися й інші, в тому числі і позабюджетні фонди для стимулювання і фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (фонди працівників, Екологічні фонди підприємств тощо).

Екологічні фонди виконують роль механізму фінансування екологічних інвестицій. Мобілізація коштів до екологічних фондів здійснюється за допомогою екологічних податків, зборів, штрафів. Крім того, фінансувати екологічний фонд може також і державний бюджет у вигляді прямих трансфертів для фінансування певних проектів, які містять спільні інтереси бюджету та фонду.

Фінансова допомога здійснюється на підставі спеціальних механізмів виплат: субсидії - передача коштів на пільгових умовах. Форми субсидії: дотація (субсидії у повному обсязі) або позика (на протязі ряду періодів).

Україна першою серед держав Радянського Союзу почала реалізацію концепції платного природокористування. Сьогодні в країні прийнято 10 законів, прямо пов'язаних з проблемами природокористування, в яких подаються економічні механізми здійснення екологічної політики.

Система екологічних платежів (екологічне оподаткування) в Україні виконує дві основні функції: 1) збору і накопичення необхідних фінансових засобів для реалізації заходів екологічної спрямованості; 2) формування економічних мотивів екологізації процесів виробництва і споживання товарів і послуг. При цьому ставки платежів (зборів) повинні відповідати декільком вимогам: а) відбивати основні закономірності (пропорції) впливу різних екодеструктивних факторів на економічні інтереси господарюючих суб'єктів; б) підтримувати рівновагу між інтересами виробників і споживачів продукції; в) враховувати загальну економічну ситуацію в країні і не викликати тотальних руйнувань економічної системи (зокрема масового руйнування підприємств).

Система платного природокористування в Україні включає дві підсистеми: 1) система зборів за використання природних ресурсів; 2) система платежів за порушення природного середовища.

Система зборів за використання природних ресурсів формується на основі декількох ключових елементів:

- *ліцензій* на використання природних ресурсів, тобто дозволів на використання певних кількостей конкретних видів ресурсів; система розробляється і затверджується екологічними підрозділами національних і місцевих рівнів;
- *нормативів* використання природних ресурсів;
- *порядку* зборів;
- *ставок* зборів (платежів) за використання природних ресурсів;
- *систему розподілу* зібраних коштів між різними рівнями господарювання.

В Україні встановлені збори за такі види природних ресурсів:

- земельні;
- водні;
- мінеральні;
- лісові;
- тваринні;
- рослинні;
- радіочастотний ресурс.

Система платежів за порушення природного середовища включає такі основні елементи:

- порядок вилучення коштів у економічних суб'єктів;
- ставки платежів, що встановлюють певну відповідність між кількісними показниками впливу на природне середовище і величиною вилучення коштів;
- допустимі межі порушення середовища; як правило, ставки за понадлімітне порушення середовища збільшуються в 3-3,5 рази; змінюється і порядок віднесення платежів; платежі за порушення середовища в межах лімітних значень відносяться на виробничу собівартість підприємств; платежі за понадлімітний вплив на середовище вилучаються з прибутку;
- порядок розподілу зібраних коштів.

В Україні діє система платежів (зборів) за такі види впливу на довкілля:

- забруднення атмосфери (стаціонарними та пересувними джерелами);
- забруднення води;
- розміщення твердих відходів;
- шкода рослинам і тваринам;
- шкода природно-заповідному фонду;
- аварійне забруднення довкілля.

Відповідно до постанови [1], є такі види діяльності, що належать до природоохоронних заходів:

- Охорона і раціональне використання водних ресурсів;
- Охорона атмосферного повітря;
- Охорона і раціональне використання земель;
- Охорона і раціональне використання мінеральних ресурсів;
- Охорона і раціональне використання ресурсів тваринного світу;
- Збереження природно-заповідного фонду;
- Раціональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів;
- Ядерна і радіаційна безпека;

Наука, інформація і освіта, підготовка кадрів, оцінка впливу на довкілля, стратегічна екологічна оцінка, організація праці, забезпечення участі у діяльності міжнародних організацій природоохоронного спрямування, впровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

Контрольні питання

1. Що таке природоохоронні заходи?
2. Основні завдання природоохоронних заходів.
3. Ефективність та результати природоохоронних заходів.
4. Абсолютна та порівняльна ефективність природоохоронних заходів.
5. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів.
6. Фінансування природоохоронних заходів.
7. Екологічні фонди та екологічні платежі.
8. Система зборів за використання природних ресурсів.

Лекція № 3

Тема лекції: Теоретико-методологічні основи системного екологічного управління

План лекції

1. Державна система екологічного управління
2. Функції та ієрархія державної системи екологічного управління.
3. Система корпоративного екологічного управління.
4. Міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14000.

Література:

1. Управління природокористуванням: оцінка впливу на довкілля : навч. посіб. / М. М. Назарук, О. В. Бота, Ю. І. Жук, С. Ю. Зюзін. – Львів : Вид. Сорока Т. Б., 2022. – 248 с.
2. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків: НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с.
3. Національний стандарт України ДСТУ ISO 14001:2015 (ISO 14001:2015, IDT) Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 30 с.

Зміст лекції

Загальне визначення управління, яке відображає існуючі відносини в системі «природа – суспільство» та їх антропогенний характер, можна сформулювати так: управління – це свідомий вплив людини на різноманітні господарські і природні об'єкти та процеси, що відбуваються в навколишньому середовищі, а також на людей, пов'язаних із ними, який здійснюється для отримання бажаних результатів;

У суспільстві найпоширенішою ознакою управління є інформація, яка створюється людиною у вигляді сигналів, команд, документів, висловлювань та інших інформаційних впливів, то спрямовуються на окремих людей, колективи, суспільство тощо;

У цьому розумінні управління являє собою усвідомлений інформаційний вплив людини на об'єкт управління; Цей вплив є енергетично слабким, але наслідки його можуть бути надзвичайно потужними і масштабними за своїм характером (наприклад, кризовий стан навколишнього природного середовища як результат невдалого й шкідливого управління);

Для всіх систем управління характерна наявність таких невід'ємних складових частин і елементів, як суб'єкт управління, об'єкт управління, управляючий вплив і зворотний зв'язок, що утворюють єдиний і водночас загальний контур управління [1].

Суб'єкт управління здійснює управляючий вплив на об'єкт управління, який відповідно до такого впливу змінює свою діяльність, кількісні та якісні параметри стану або впливу на навколишнє середовище;

Об'єкт управління може здійснювати вплив на довкілля у двох напрямках: «від природи до людини» (вилучення природних ресурсів) і «від людини до природи» (забруднення навколишнього середовища); Вплив на навколишнє середовище є кінцевим продуктом діяльності об'єкта управління.

На підставі біотичних принципів гармонізації життєдіяльності і збалансованого розвитку наведемо головні напрями державного екологічного управління:

- екологічне оздоровлення деградованих природних об'єктів, ландшафтів і стабілізація екологічного стану держави;
- відновлення природного потенціалу, заощадливе природокористування;
- формування національної екологічної мережі;
- оборона навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки, зменшення антропогенного тиску і забруднення відходами;
- екологізація загальних функцій управління державою;
- екологізація соціально-економічного розвитку, впровадження принципів збалансованого розвитку;
- розвиток національного екологічного партнерства.
- У державній системі екологічного управління (ДСЕУ) застосовується загальне управління, яке здійснюється в особі державних законодавчих, виконавчих, правових органів, і уповноважене, або спеціальне, управління, яке здійснюється суб'єктами, що мають спеціальне повноваження на екологічне управління відповідно до чинного законодавства;
- Цей поділ має своє відображення в структурі функцій ДСЕУ – загальні і спеціальні;

До загальних функцій належать:

- Законодавче регулювання;
- Прогнозування;
- Планування;

- Організація;
- Координація;
- Погодження;
- Контроль і нагляд;

До спеціальних функцій належать:

- Біовпорядження;
- Ресурсовпорядження;
- Розподіл і перерозподіл природних ресурсів;
- Облік природних ресурсів;
- Спеціалізований контроль;
- Лімітування;
- Нормування;
- Експертиза;
- Моніторинг;
- Вирішення спорів;
- Забезпечення відповідальності за екологічні правопорушення;
- Стандартизація;
- Аудит;
- Сертифікація;
- Ліцензування;
- Страхування;
- Організація освіти;
- Інформування;
- Постійне вдосконалення управління;

В умовах децентралізації управління власністю, акціонування капіталу, у зв'язку з розширенням підприємництва все більше набуває поширення корпоративне управління, яке ґрунтується на трьох фундаментальних підходах:

- для задоволення суспільних і підприємницьких інтересів потрібно знайти такий підхід до проблем управління, який сприяв би новому розумінню партнерства між урядом, суспільством і підприємництвом;
- оскільки підприємництво виявилось ефективною рушійною силою суспільного розвитку, то вимоги, поставлені перед системою управління, повинні зміцнювати фундамент оновлення цінностей життєдіяльності й прибутковості;
- підприємці та ради директорів корпорацій повинні узгоджувати свою діяльність, цілком усвідомлюючи нові обсяги відповідальності, які випливають із нових масштабів і зростання ваги підприємства; розуміючи, що за все треба платити, і у першу чергу за природокористування та шкоду, завдану природі;

На забезпечення корпоративної екологічної відповідальності спрямована Хартія Міжнародної торгової палати про підприємницькі принципи сталого розвитку; Вона проголошує такі принципи; Корпоративний пріоритет;

- Комплексне управління;
- Процес вдосконалення;
- Навчання працівників;
- Попереднє оцінювання;
- Продукція чи послуги;
- Консультування замовників;
- Обладнання і роботи;
- Дослідження;
- Попереджувальний підхід;
- Підрядники і постачальники;
- Аварійна готовність;
- Передавання технологій;
- Внесок у спільний результат;
- Відкритість та сприйнятливість;
- Відповідність та звітування.

З загального погляду функції корпоративного екологічного управління спрямовані на раціональне природокористування й забезпечення екологічної безпеки, тоді як система державного екологічного управління пов'язана більшою мірою з охороною навколишнього природного середовища [2]

Міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14000 називають однією із найбільш значних міжнародних природоохоронних ініціатив у минулому сторіччі [3].

В сучасних умовах, коли антропогенне навантаження на біосферу викликає значні негативні зміни, репутація підприємства багато в чому визначається ставленням до проблеми охорони навколишнього середовища.

Стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14001 і екологічного менеджменту та аудиту EMAS дозволяють підприємству досягти якісно нового рівня охорони навколишнього середовища, зробити його природоохоронну діяльність системною і ефективною. Стандарти передбачають здійснення необхідних заходів щодо удосконалення цієї діяльності при збереженні економічних інтересів підприємства.

Поява ISO 14000 – серії міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту на підприємствах і в компаніях - називають одну з найзначніших міжнародних природоохоронних ініціатив.

Система стандартів ISO 14000 орієнтована не на кількісні параметри (об'єм викидів, концентрації речовин і т.п.) і не на технології (вимога використовувати або не використовувати певні технології, вимога використовувати «як найкращу доступну технологію»).

Основним предметом ISO 14000 є система екологічного менеджменту. Типові положення цих стандартів полягають в тому, що в організації повинні бути введені і дотримуватися певні процедури, повинні бути підготовлені

певні документи, повинні бути призначені відповідальні за певні області в екологічно значущій діяльності.

Основний документ серії – ISO 14001 – не містить ніяких «абсолютних» вимог до дії організації на навколишнє середовище, за винятком того, що організація в спеціальному документі повинна оголосити про своє прагнення відповідати національним стандартам.

Передбачається, що система стандартів забезпечуватиме зменшення несприятливих дій на навколишнє середовище на трьох рівнях:

- Організаційному – через поліпшення екологічної «поведінки» корпорацій.
- Національному – через створення істотного доповнення до національної нормативної бази і компоненту державної екологічної політики.
- Міжнародному – через поліпшення умов міжнародної торгівлі.

Документи, що входять в систему, можна умовно розділити на три основні групи:

- принципи створення і використання систем екологічного менеджменту (ЕМС);
- інструменти екологічного контролю і оцінки;
- стандарти, орієнтовані на продукцію.

У прийнятій Декларації по навколишньому середовищу і розвитку «Порядок денний на ХХІ століття», яка є основним міжнародним документом, що визначає сучасну державну стратегію в сфері охорони навколишнього середовища і стійкого розвитку більшості країн світу, вказувалося на необхідність віднесення екологічного менеджменту до ключової домінанти стійкого розвитку і одночасно до вищих пріоритетів промислової діяльності та підприємництва.

Перелік міжнародних стандартів серії ISO 14000

Назва	Принципи створення й використання систем екологічного менеджменту
ISO 14001	Система екологічного менеджменту (EMS) – Специфікації та посібник з використання
ISO 14004	EMS – Загальний посібник з принципів, систем і методів
ISO 14014	Посібник з визначення «початкового рівня» екологічної ефективності підприємства
	Інструменти екологічного контролю і оцінки
ISO 14010	Посібник з екологічного аудиту – Загальні принципи
ISO 14011/1	Посібник з екологічного аудиту – Процедури аудиту. Аудит систем екологічного менеджменту
ISO 14012	Посібник з екологічного аудиту – Критерії кваліфікації екологічних аудиторів
ISO 14031	Посібник з оцінки екологічних показників діяльності організації
	Стандарти, зорієнтовані на продукцію
ISO 14020 (серія)	Принципи екологічного етикетування продукції
ISO 14040 (серія)	Методологія "оцінки життєвого циклу" – оцінки екологічного впливу, пов'язаного з продукцією, на всіх стадіях її життєвого циклу
ISO 14050	Екологічний менеджмент. Глосарій (словник)
ISO 14060	Посібник з обліку екологічних аспектів у стандартах на продукцію

Ключовим поняттям серії ISO 14000 є поняття системи екологічного менеджменту в організації (підприємстві або компанії). Тому центральним документом стандарту вважається ISO 14001 – «Специфікації і керівництво по використовуванню систем екологічного менеджменту». На відміну від решти документів, всі його вимоги є «аудированими» – передбачається, що відповідність або невідповідність ним конкретній організації може бути встановлено з високим ступенем визначеності. Саме відповідність стандарту ISO 14001 і є предметом формальної сертифікації.

Вся решта документів розглядається як допоміжні – наприклад, ISO 14004 містить більш розгорнене керівництво по створенню системи екологічного менеджменту, серія документів 14010 визначає принципи аудиту EMC. Серія 14040 визначає методологію «оцінки життєвого циклу», яка може використовуватися при оцінці екологічних дій, пов'язаних з продукцією організації (така оцінка потрібна стандартом ISO 14001).

Офіційно стандарти ISO 14000 є добровільними. Вони не замінюють законодавчих вимог, а забезпечують систему визначення того, яким чином компанія впливає на навколишнє середовище і як виконуються вимоги законодавства.

Екологічний менеджмент – ініціативна і результативна діяльність економічних суб'єктів, направлена на досягнення їх власних екологічних цілей, проектів і програм, розроблених на основі принципів еко-ефективності і екосправедливості.

У літературі (зокрема, в перекладах документів ISO 14000) термін «екологічний менеджмент» замінений «управлінням якістю навколишнього середовища», а в деяких випадках – «екологічним управлінням».

Разом з тим, для цих понять на основі аналізу існуючих нормативних документів, навчально-методичної літератури, практики діяльності можна виділити ряд істотних відмінностей, визначуваних суб'єктами екологічного управління і екологічного менеджменту, мотивацією діяльності, роллю відповідальних осіб, відношенням до результатів діяльності та ін.

Відмінності в поняттях екологічне управління та екологічний менеджмент

ВІДМІННОСТІ В ПОНЯТТЯХ	
ЕКОЛОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ	ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ
Здійснюється органами державної влади і економічними суб'єктами.	Здійснюється виключно економічними суб'єктами.
Зовні мотивована діяльність, визначувана вимогами природоохоронного законодавства.	Внутрішньо мотивована діяльність, визначувана в першу чергу принципами еко-ефективності і еко-справедливості.
Обов'язкова в своїй основі діяльність.	Діяльність ініціативна і добровільна в своїй основі.
Діяльність, здійснювана в рамках посадових обов'язків і інструкцій.	Діяльність, залежна від особистої зацікавленості менеджера в кінцевих результатах і визначувана його кваліфікацій, досвідом і мистецтвом.
Переважає процес управління над результатом. Ігнорування негативних результатів.	Переважає результатів менеджменту над процесами їх досягнення. Активне використання негативних результатів.
Початкова формалізованість, консервативність і обмеженість.	Початкова активність, необхідність пошуку нових можливостей і шляхів, творчі аспекти.
Відносна легкість імітації і фальсифікації ефективної діяльності.	Практична неможливість імітації фальсифікації ефективної діяльності.

Контрольні питання

1. Розкрийте поняття державної системи екологічного управління
2. Опишіть функції та ієрархію державної системи екологічного управління.
3. Система корпоративного екологічного управління.
4. Міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14000.
5. Поняття екологічного менеджменту.
6. У чому полягають відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом?

Лекція № 4

Тема лекції: Основи системного екологічного управління

План лекції

1. Вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту, міжнародні та національні стандарти серії ISO 14001.
2. Система місцевого екологічного управління.
3. Системи спеціального екологічного управління.
4. Інформаційні системи екологічного управління.

Література:

1. Національний стандарт України ДСТУ ISO 14001:2015 (ISO 14001:2015, IDT) Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 30 с.
5. Кібич І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2019. – 104 с.

Зміст лекції

Під нормативною методологією системного екологічного управління слід розуміти нормативно-правові основи формування і здійснення процесу екологічного управління згідно з чітко регламентованими процедурами підготовки, прийняття і реалізації рішень, що закріплені як в офіційно визначених міжнародних, так і у вітчизняних законодавчих та нормативних актах.

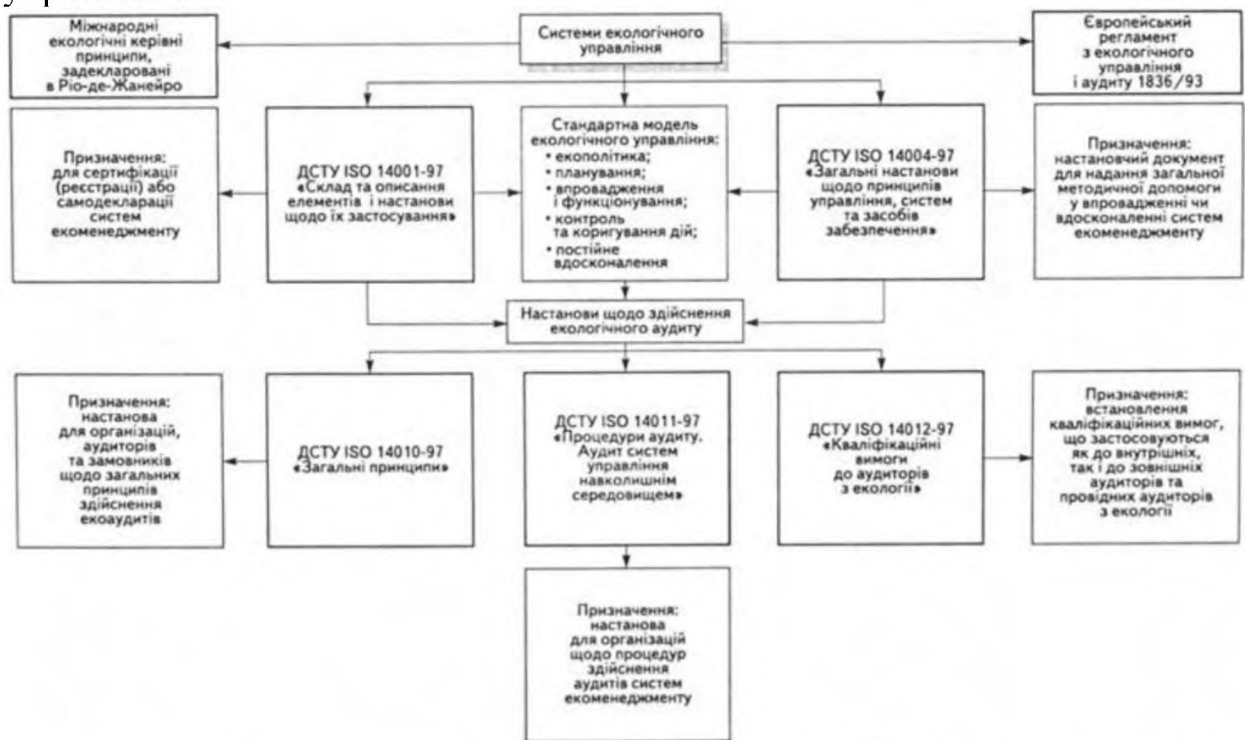
Основними системоутворювальними міжнародними принципами екологічного управління, що проголошені на Всесвітньому саміті в Ріо-де-Жанейро і підтвержені в Йоганнесбурзі, є принципи запобігання і кооперування.

Принцип запобігання: у процесі ухвалення всіх рішень слід враховувати екологічні аспекти, щоб запобігти навантаженню на навколишнє середовище і досягти еколого-соціоекономічної збалансованості. Усунення пошкоджень довкілля коштує набагато дорожче, ніж своєчасні запобіжні заходи.

Проблеми впровадження цього принципу полягають передусім в опорі зацікавлених груп.

Принцип винуватця: витрати на усунення шкоди, завданої навколишньому середовищу, має нести винуватець. Цей принцип слід впровадити на законодавчому рівні і зняти тягар витрат із платників податків. Проблеми впровадження цього принципу полягають у його законодавчій невизначеності та методологічній, правовій і практичній складності процедури визначення винуватця (тут може допомогти екологічний аудит).

Система нормативної регламентації екологічного управління містить міжнародні (світові), регіональні (європейські) і національні (державні, корпоративні, місцеві, громадські) вимоги до систем екологічного управління:

Принцип кооперування: національні уряди повинні встановити виважені співвідношення між індивідуальною свободою та суспільними інтересами (потребами) з участю громадських сил.

Для успішного здійснення процесу волевиявлення та ухвалення мають бути максимально широкі й точні знання екологічної ситуації.

Для цього установи та організації мають здійснити інформаційну кооперацію з використанням найсучасніших ідентифікованих методів екологічної оцінки.

Екологічна декларація доводиться до відома громадськості (це одна з основних відмінностей від стандарту ISO 14001) [1].

Верифікація і підтвердження. Компанія зобов'язана проводити обстеження своєї системи екологічного управління за допомогою зовнішнього акредитованого аудитора, який перевіряє:

- чи розроблено екологічну політику і наскільки вона відповідає вимогам Регламенту;
- чи створено систему екологічного управління, як вона функціонує і чи відповідає вимогам Регламенту;
- наскільки екологічний аудит і екологічний аналіз відповідають вимогам Регламенту;
- наскільки адекватно декларація відображує всі важливі екологічні аспекти.

Якщо відповіді на ці запитання будуть позитивними, декларація вважається підтвердженою.

Завдання місцевих органів влади та їх системної складової – місцевого екологічного управління – найближче стосуються Природи, населення. Ці органи влади є ніби прямими «посередниками» між Природою і суспільством, задовольняючи екологічні потреби людини; є первинним механізмом ефективного й швидкого зворотного зв'язку з природою; і в цьому полягає чи не основна їхня функціональна особливість.

Через місцеві органи влади найбільш предметно реалізується принцип гармонійного збалансованого розвитку – «думати глобально, діяти локально», а через систему місцевого екологічного управління здійснюється політика охорони середовища, підтримки екологічного балансу, етноландшафтної рівноваги. На місцевому рівні найповніше стикаються духовні й екологічні інтереси населення, культурні й екологічні традиції. Ось чому місцевим органам влади як управлінському механізму взаємодії суспільства і природи надається великого значення.

Екологічні аспекти місцевого рівня управління обов'язково мають містити функції формування і підвищення екологічної культури, посилення еколого-духовних традицій.

Стратегічні завдання місцевих органів влади, у зв'язку з тим, мають передбачати:

- створення місцевого системного механізму гармонійною співіснування населення і природи, формування екологічної свідомості та культури населення;
- інформування людей про набутий міжнародний і вітчизняний досвід гармонійного співіснування з природою, про досягнення етноландшафтної рівноваги з використанням механізмів і структур громад, про можливі труднощі і перспективи гармонійного розвитку;
- подолання екологічної несвідомості, інерції споживацькою ставлення до природи, психології "господаря природи";
- формування ланок екологічного активу, у середовищі якого з часом могли б з'явитися необхідні організатори екологічних справ (екоменеджери громад);

- формування середовища місцевого екологічного підприємництва і надання всілякої підтримки та доступу до природоохоронних місцевих фондів;
- проведення систематичною екологічною тренінгу на базі місцевих навчальних закладів;
- регулярні тематичні обговорення місцевих екологічних проблем, поновлення зворотних і позитивних (на вищому рівні) зв'язків між місцевим населенням (організація екологічних гуртків, клубів, нетрів екологічної зайнятості молоді тощо).

Мета місцевого екологічного управління полягає, таким чином, не тільки у виконанні формальних еколого-економічних функцій, а й у створенні та підтримці функціонування неформальної системи місцевих екологічних ініціатив, екологічного самоврядування.

Територіальна громада має право проводити громадські, у тому числі екологічні, слухання.

Пропозиції, що вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

Сільські, селищні, міські, районні в містах ради можуть з ініціативи жителів надавати дозвіл на утворення будинкових, вуличних, квартирних та інших органів самоврядування населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна у відстоюванні місцевих інтересів, у тому числі екологічних.

Органи місцевого самоврядування для ефективнішого здійснення своїх повноважень, у тому числі екологічних, захисту прав та інтересів територіальних громад можуть об'єднуватися в асоціації та інші форми добровільних об'єднань і входити до відповідних міжнародних асоціацій.

Крім загальносистемних і спеціальних функцій екологічного управління є сукупність (система) видів спеціального екологічного управління, одна частина яких уже отримала законодавче підтвердження (басейнове управління, управління формуванням національної екологічної мережі, управління екологічною безпекою), інша – свого законодавчого підтвердження ще потребує (управління екологічною освітою, управління екологічним підприємництвом).

Принцип басейнового управління виник іще за часів розбудови іригаційних мереж на річках Ніл, Тигр та Євфрат у давньому Єгипті, Месопотамії та Вавилоні і був спрямований головним чином на врегулювання між країнами басейну розподілу води для зрошування земель.

Це принцип водогосподарського басейнового управління зі своїми договірними квотами на водоспоживання і відповідними розрахунками.

Екологічні басейнові проблеми, наприклад, у басейні річки Ніл – посухи, наступ пустель, зменшення площ лісів, ерозія ґрунтів, замулення водойм, паводки, голод та інфекційні захворювання, протягом тисячоліть залишалися як стихійні лиха для народів, що заселяли басейни рік.

Україна, як значна частина Європейського континенту, прагне приєднатися до загальноєвропейської еколого-водогосподарської політики і

прийняти вже напрацьовані стандарти басейнового управління з урахуванням національних інтересів і особливостей водокористування, що склалися історично.

Слід підкреслити, що ключовим елементом європейської екологоводогосподарської політики є економічна, соціальна й екологічна збалансованість регіонального розвитку, у якій вода відіграє роль критичного чинника для створення сприятливих умов для гармонізації життєдіяльності.

Відповідно до рішень міждержавного засідання в Будапешті (1998) були сформульовані керівні принципи, якими мають керуватися країни, що приєднуються до Європейського протоколу «Вода і здоров'я», Конвенції про охорону і використання транскордонних водотоків і міжнародних озер. Ці принципи узагальнюють міжнародно визнані підходи до управління водами.

- Принцип обережності.
- Принцип запобігання.
- Принцип справедливості.
- Принцип плати за забруднення.
- Принцип багатогранності цінності води.
- Принцип збереження води.
- Принцип прозорості.
- Принцип участі громадськості.
- Інтеграційний (екосистемний) принцип.
- Принцип уразливості.
- Принцип справедливого доступу до води.
- Принцип взаємної відповідальності.
- Принцип локалізації.
- Принцип делегування повноважень.

Екологічне управління, як і будь-яке інше, є інформаційним процесом. Сама сутність управління проявляється у формуванні, перетворенні і переміщенні інформації. Інформаційний аспект системи управління присутній у всіх її структурних елементах, на всіх етапах прийняття управлінських рішень [2].

Ключовий аспект управління – формування управляючого впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, яке за своєю природою є інформаційним процесом і пов'язане безпосередньо зі збиранням та аналізом отриманої інформації, побудовою моделі управляючого впливу, розрахунком на основі цієї моделі альтернативних варіантів та вибору з них оптимального за прогнозованими параметрами управляючого впливу.

Відповідно оперативність і якість управління всебічно залежать від інформаційного забезпечення системи управління або різноманітних інформаційних систем, що обслуговують процеси прийняття управлінських рішень.

Склад інформаційних систем може бути представлений у вигляді двох груп: загальних і спеціальних.

Важливим питанням, що потребує розв'язання, в екологічних інформаційних системах є структура баз даних.

Вибір інформаційної структури бази екологічних даних визначає, по-перше, точність і повноту відображення природних об'єктів; по-друге, призначення, вид і оптимальність екологічного управління; по-третє, організаційну структуру та алгоритм функціонування такого важливого механізму управління, як система моніторингу довкілля.

Одна зі специфік екологічних інформаційних систем полягає в незвичайності завдання, що покладено на систему екологічного управління і виконання якого ці системи мають забезпечувати, це гармонізація взаємовідносин суспільства і природи.

Контрольні питання

1. Які ви знаєте вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту, міжнародні та національні стандарти серії ISO 14001?
2. Система нормативної регламентації екологічного управління.
3. Європейська регламентація екологічної політики.
4. Опишіть систему місцевого екологічного управління.
5. Опишіть системи спеціального екологічного управління.
6. Система басейнового управління.
7. Басейнова політика європейської економічної спільноти.
8. Інформаційні системи екологічного управління.

Лекція № 5

Тема лекції: Основи національної екологічної політики держави

План лекції

1. Екологічні проблеми України.
2. Поняття екологічної політики.
3. Мета, засади та принципи національної екологічної політики.
4. Інструменти реалізації державної екологічної політики.
5. Цілі екологічної політики України.
6. Суб'єкти екологічної політики.
7. Поняття економічного механізму реалізації екологічної політики.
8. Базові елементи економічного механізму реалізації екологічної політики.
9. Економічні інструменти реалізації екологічної політики.

Література:

1. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (Дата звернення: 15.09.2023).

2. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text. (Дата звернення: 15.09.2023).

3. Паризька угода. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text. (Дата звернення: 15.09.2023).

4. Омаров А.Е. Механізми формування та реалізація державної політики екологічної безпеки України: дис....д. наук з державного управління: 25.00.05. Харків, 2019. 421 с.

5. Нікола С.О. Формування системи економічного стимулювання природокористування в умовах екологізації підприємницької діяльності: дис... канд. екон. наук: 08.00.06. Одеса, 2018. 263с.

6. Panayotou T. Economic instruments for environmental management and sustainable development. International Environment Program Harvard Institute for International Development Harvard University. UNEP, 1994. 73p.

7. На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва: дов./С.В.Берзіна та ін. Київ: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 138с.

Зміст лекції

Процеси глобалізації та суспільних трансформацій підвищили пріоритетність збереження довкілля, а отже, потребують від України вжиття термінових заходів.

Протягом тривалого часу економічний розвиток держави супроводжувався незбалансованою експлуатацією природних ресурсів, низькою пріоритетністю питань захисту довкілля, що унеможливило досягнення збалансованого (сталого) розвитку.

Першопричинами екологічних проблем України є:

- підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності; неврахування наслідків для довкілля у законодавчих та нормативно-правових актах, зокрема у рішеннях Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади;
- переважання ресурсо- та енергоємних галузей у структурі економіки із здебільшого негативним впливом на довкілля, що значно посилюється через неврегульованість законодавства при переході до ринкових умов господарювання;
- фізичне та моральне зношення основних фондів у всіх галузях національної економіки;
- неефективна система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та регулювання використання природних ресурсів, зокрема неузгодженість дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів

місцевого самоврядування, незадовільний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища;

- низький рівень розуміння в суспільстві пріоритетів збереження довкілля та переваг збалансованого (сталого) розвитку, недосконалість системи екологічної освіти та просвіти;
- незадовільний рівень дотримання природоохоронного законодавства та екологічних прав і обов'язків громадян;
- незадовільний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства та незабезпечення невідворотності відповідальності за його порушення;
- недостатнє фінансування з державного та місцевих бюджетів природоохоронних заходів, фінансування таких заходів за залишковим принципом.

Основні екологічні проблеми України:

- Якість атмосферного повітря;
- Зміна клімату;
- Охорона вод;
- Охорона земель і ґрунтів;
- Охорона лісів;
- Надра;
- Надзвичайні ситуації;
- Зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення;
- Екологічні проблеми Донбасу;
- Управління відходами;
- Біологічна безпека;
- Біологічне та ландшафтне різноманіття;
- Забезпечення екологічно збалансованого природокористування;
- Регіональна екологічна політика.

[Рамковою конвенцією Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату](#) [1] визначено основи для розв'язання зазначеної проблеми. [Кіотським протоколом до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату](#) [2], ратифікованим [Законом України](#) "Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату", визначено кількісні цілі із скорочення викидів парникових газів на період до 2020 року для країн розвинених та з перехідною економікою, до яких належить Україна.

У грудні 2015 року в місті Парижі була прийнята нова глобальна кліматична [Паризька угода](#) [3] до [Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату](#) [1], ратифікована [Законом України](#) "Про ратифікацію Паризької угоди".

Відповідно до положень [Паризької угоди](#) [3] Україна як сторона угоди зобов'язана зробити свій національно-визначений внесок для досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки та

підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, зокрема шляхом скорочення обсягу викидів парникових газів.

Екологічна політика — це діяльність суспільства й держави, спрямована на: охорону та оздоровлення природного середовища; ефективне поєднання функцій природокористування та охорони довкілля; забезпечення екологічної безпеки громадян; запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій; розвиток природоохоронного виховання й освіти.

Екологічна політика складається щонайменше із чотирьох рівнів:

- міжнародно-глобальної екополітики (наприклад, встановлюються економічні зони у Світовому океані, квоти на вилучення природних ресурсів, вводяться заборони на скидання речовин);
- регіональної екополітики (наприклад, створення прикордонних заповідників, співпраця країн щодо контролю за перенесенням біозабруднювачів);
- національної (державної) екополітики (наприклад, ухвалення й реалізація природоохоронних законів, міжнародних договорів);
- локальної екополітики (наприклад, політика економічного району або міста).

Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

Основними засадами державної екологічної політики є:

- збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколишнього природного середовища;
- досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), які були затверджені на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 році;
- сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку;
- інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку та у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля;
- міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін;

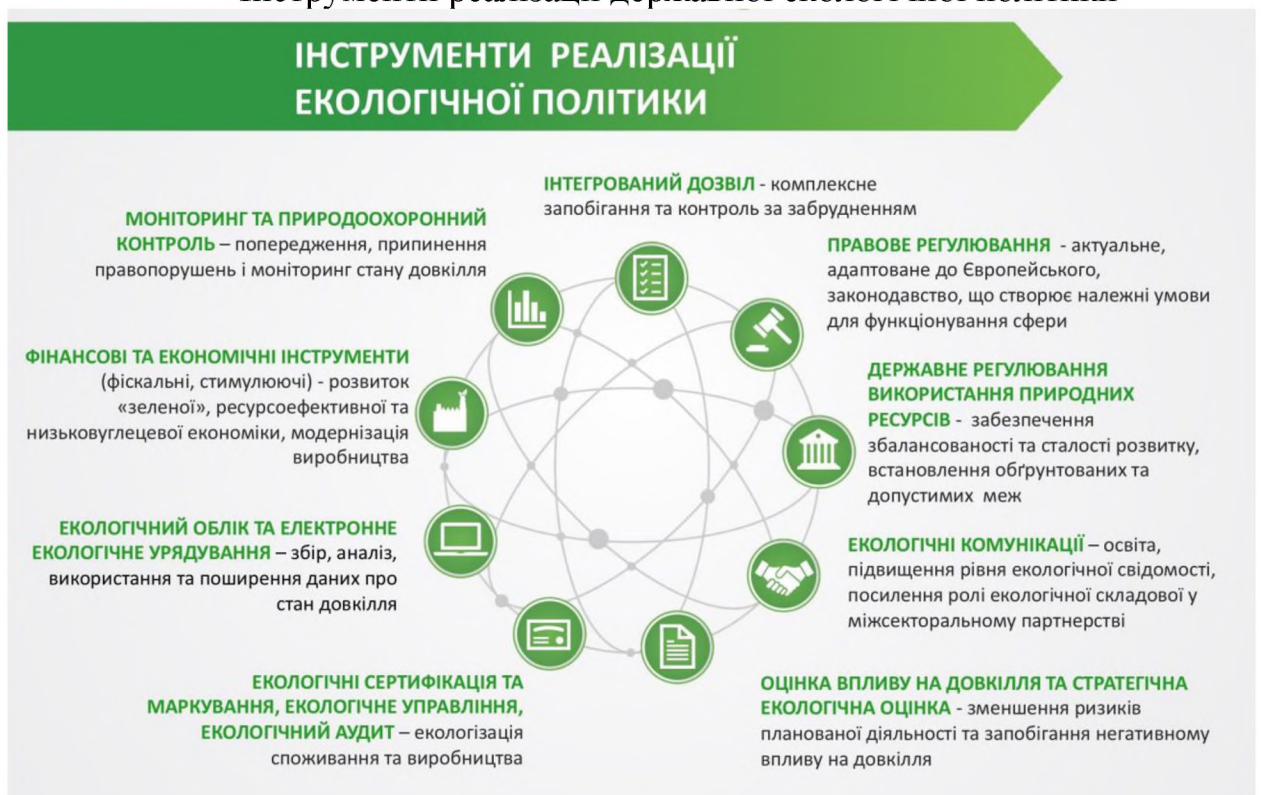
- запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що передбачає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, які ґрунтуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, а також комплексного моніторингу стану навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження;
- забезпечення невідворотності відповідальності за порушення природоохоронного законодавства;
- застосування принципів перестороги, превентивності (запобігання), пріоритетності усунення джерел шкоди довкіллю, "забруднювач платить";
- відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації;
- стимулювання державою вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють скорочення викидів парникових газів, зниження показників енерго- та ресурсоемності, модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, у тому числі вдосконалення системи екологічного податку за забруднення довкілля та платежів за використання природних ресурсів;
- упровадження новітніх засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Реалізація засад державної екологічної політики здійснюється за принципами:

- відкритості, підзвітності, гласності органів державної влади;
- участі громадськості у формуванні державної політики;
- дотримання екологічних прав громадян;
- заохочення до ведення екологічно відповідального бізнесу та екологічно свідомої поведінки громадян;
- запобігання екологічній шкоді;
- міжнародної співпраці та євроінтеграції.
- Основними інструментами реалізації державної екологічної політики є:
 - міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін;
 - інформування та комунікація;
 - державне регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища;
 - стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля;

- системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції;
- екологічний облік;
- технічне регулювання та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки;
- законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке адаптоване до законодавства Європейського Союзу;
- освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку;
- економічні та фінансові механізми, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку);
- комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища і нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;
- міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Інструменти реалізації державної екологічної політики

Цілі екополітики встановлюються на глобальному та національному рівнях. На регіональному та місцевому рівнях вони конкретизуються з огляду на специфіку території.

Стратегічними цілями екополітики України є:

1. формування екологічної свідомості, цінностей та освіти;
2. сталий розвиток і збалансоване використання природних ресурсів;
3. впровадження екологічних вимог і норм в усі сфери діяльності;
4. зниження екологічних ризиків для екосистем та здоров'я громадян;
5. розвиток державної системи охорони довкілля.

Стратегічні цілі екополітики України

Реалізація екологічної політики здійснюється на міжнародному (глобальному), державному (національному), регіональному (обласному) та місцевому (міста, села) рівнях.

Екологічну політику на державному рівні формує Міністерство довкілля та природних ресурсів України.

Суб'єктами екологічної політики є не тільки органи державної влади.

Разом із державою реалізацію екологічної політики забезпечують політичні партії, наукові організації, громадські організації, що робить її об'єктом не лише державного, а й публічного управління.

У всьому світі громадський екологічний рух давно став одним із суб'єктів екологічної політики, не є винятком і Україна. Зокрема, найвпливовішими екологічними організаціями України є такі: Національний екологічний центр, "Екологія — Право — Людина", Всеукраїнська екологічна ліга, Save Dnipro тощо. Як регулюється екологічна політика України.

Основними документами екологічної політики України є: закони (наприклад, "Про природно-заповідний фонд України", "Про тваринний світ"), концепції (наприклад, Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року), програми (наприклад, Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки), стратегії (наприклад, Національна стратегія поводження з відходами) та інші. Набули чинності Закони України "Про оцінку впливу на довкілля" (2017), "Про стратегічну екологічну оцінку" (2018).

Державна політика в екологічній сфері має бути спрямована на перехід до екологоорієнтовного виробництва, побудову збалансованої інституційної інфраструктури, забезпечення відповідного рівня екобезпеки, розвиток загальноцивілізаційних цінностей, що повинні стати підґрунтям злагоди в громадянському суспільстві та ін. Успіх здійснення цієї політики залежить від результативного функціонування системи державного управління й передбачає впровадження низки стратегічних правових документів.

Економічні інструменти виступають як окрема група інструментів державного регулювання в екологічній сфері за допомогою еколого-економічних важелів.

Економічна модель впровадження та реалізації екологічної політики впливає на розвиток і вдосконалення економічного механізму державного управління у сфері державної екологічної безпеки.

Ця модель вирішує головну задачу: зробити охорону навколишнього природного середовища складовою частиною виробничо-комерційної діяльності, щоб підприємці країни були зацікавлені в охороні навколишнього природного середовища не менше, ніж вони зацікавлені у випуску конкурентоспроможної продукції.

Економічними інструментами екологічної політики є комплекс організаційних, нормативних та правових заходів, спрямованих на оптимальну взаємодію економіки та навколишнього середовища щодо людини.

Іншими словами, це система державного стимулювання, попередження та обмеження різноманітних видів діяльності, пов'язаної з небезпечним для людини впливом на навколишнє середовище.

Еколого-економічні інструменти (ЕЕІ) також розглядаються як насамперед заходи, що використовують ринкові механізми для досягнення поставлених цілей, призначені для направлення діяльності економічних суб'єктів в екологічно сприятливому напрямку шляхом впливу на витрати і вигоди наявних в їх розпорядженні різних альтернатив поведінки

У Довіднику «На шляху до зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання і виробництва» економічні інструменти визначено наступним чином: «Економічні інструменти – важлива група інструментів реалізації екологічної політики.

Їх використання забезпечує зміну поведінки суб'єктів господарювання за рахунок переведення зовнішніх витрат від руйнування або виснаження

об'єктів довкілля в категорію внутрішніх витрат і зміни набору та структури стимулів для цих суб'єктів.

Ключовою роллю економічних інструментів є те, що саме через них відбувається вплив на мотивацію діяльності суб'єктів господарювання, їх економічні інтереси»

Базовими елементами системи економічного регулювання природокористування та природоохоронної діяльності є:

- екологічний податок,
- плата за спеціальне використання природних ресурсів (мінеральних, водних, земельних, лісових, біологічних),
- штрафні санкції за порушення екологічного законодавства.

З 2005 р. в Україні запроваджені екологічні податки та платежі (збори) за: спеціальне використання водних ресурсів; користування надрами для видобутку корисних копалин; користування надрами з метою, не пов'язаною з видобутком корисних копалин; користування землею; спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду; спеціальне використання диких тварин, рибних та інших живих водних ресурсів.

Економічні інструменти якнайкраще забезпечують узгодження проблем навколишнього природного середовища з потребами розвитку та інтеграції екологічної й економічної політики, що зумовлено:

- якістю коригування ринку;
- ефективністю, або цілями мінімізації витрат;
- гнучкістю в урахуванні неоднорідності;
- пристосованістю до зміни обставин.

Можна виокремити такі положення, які характеризують економічні інструменти в контексті реалізації державної екологічної політики:

- по-перше, теоретичною основою використання економічних інструментів виступає ідея зовнішніх екологічних витрат, що знаходять свій вираз у негативних формах впливу виробництва і споживання на довкілля;
- по-друге, еколого-економічні інструменти спрямовані, з одного боку, на економічне забезпечення раціонального природокористування, а з другого – на охорону навколишнього середовища;
- по-третє, основою практичного застосування економічних інструментів є принципи «забруднювач платить» і «користувач платить»;
- по-четверте, економічні інструменти сприяють розвитку «зеленої» економіки, що виступає рушійною силою сталого (збалансованого) розвитку.

Існують різні погляди на класифікацію економічних інструментів реалізації екологічної політики.

С. Нікола у дисертаційному дослідженні «Формування системи економічного стимулювання природокористування в умовах екологізації підприємницької діяльності» виокремлює економічні інструменти [5]:

- розробка регіональних програм в сфері екологічного розвитку та цільових програм в галузі охорони навколишнього середовища суб'єктів країни;
- встановлення плати за негативний вплив на навколишнє середовище;
- встановлення лімітів на викиди і скиди забруднюючих речовин і мікроорганізмів, лімітів на розміщення відходів виробництва і споживання та інші види негативного впливу на навколишнє середовище;
- проведення економічної оцінки впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище;
- надання податкових та інших пільг при впровадженні найкращих з наявних технологій, нетрадиційних видів енергії, використання вторинних ресурсів та переробки відходів, а також при здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього середовища відповідно до національного законодавства;
- відшкодування в установленому порядку збитків навколишньому середовищу;
- система екологічних відрахувань, платежів, податків, субсидій.

А. Омаров систематизував економічні інструменти реалізації державної екологічної політики наступним чином [4]:

- екологічні платежі та оподаткування (система платежів за природокористування, до якої відносять платежі за використання природних ресурсів, забруднення довкілля і розміщення відходів);
- фінансування та кредитування (створення природоохоронних (екологічних) фондів, які мають незалежні від державного бюджету джерела фінансування на покриття природоохоронних потреб і призначаються для підсилення);
- Система фінансово-правового стимулювання природоохоронної діяльності (до неї належать податки та податкові пільги; коригування платежів, надання пільгових кредитів і субсидій, а також встановлення заохочувальних цін і надбавок на екологічну продукцію);
- економічні важелі регулювання ресурсвикористання (формування та розподіл рентного доходу, тісно пов'язаного з екологічним оподаткуванням);
- екологічне страхування (механізм забезпечення екологічної безпеки держави, який є ефективним напрямком вирішення екологічних проблем і потужним фінансовим механізмом, що

регулює проблемні питання охорони навколишнього середовища);

- фінансові санкції (штрафи за невиконання екологічного законодавства).

Т. Панайоту вказує, що на вибір інструментів екологічного управління і сталого розвитку впливають загальні обставини й умови, сектор застосування, а також система цілей з урахуванням відносних переваг та обмежень кожного типу засобів регулювання. На основі цього він виокремлює сім загальних категорій економічних інструментів [6]:

- права власності (права володіння, права використання);
- ринкоутворюючі інструменти (продаж квот на викиди, торгівля квотами, на вилов, торгівля правами на господарське освоєння, торгівля водними акціями; торгівля ресурсними акціями);
- фіскальні інструменти (податки на забруднення, податки на сировину, податки на продукцію, експортні податки, імпорتنі тарифи, податкова диференціація);
- системи платежів і зборів (збори за забруднення, збори з користувачів, плата за покращення, компенсаційні збори, плата за доступ, дорожні збори, адміністративні збори);
- фінансові інструменти (фінансові субсидії, пільгові кредити, оборотні фонди, галузеві фонди);
- системи відповідальності (юридична відповідальність, платежі за невідповідність, відповідальність за пошкодження природного ресурсу, примусове стимулювання);
- системи облігацій і відшкодування заставної вартості.

Таким чином, можна виокремити дві основні групи таких еколого-економічних інструментів державного регулювання в сфері охорони навколишнього середовища.

Перша група пов'язана із такими функціональними навантаженнями як фіскально-бюджетні, до якої можна віднести екологічне оподаткування, екологічні платежі і збори, екологічне нормування і штрафні санкції за порушення екологічного законодавства.

Друга група економічних інструментів реалізації державної екологічної політики пов'язана із системою фінансово-економічного стимулювання природоохоронної діяльності – пільгові податки, пільгові кредити, субсидії, регулювання цін на первинні ресурси і кінцеву продукцію, формування ринку екологічних товарів, послуг та робіт (розвиток «зеленої» економіки) тощо.

Екологічне оподаткування нами віднесено до першої групи економічних інструментів.

Так, з 2011 р. в Україні введено екологічний податок, який, згідно зі ст. 14.1.57 Податкового кодексу України, визначено як загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин,

розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів (Податковий кодекс України, 2010).

Окрім того, у розділі VIII «Екологічний податок» Податкового кодексу України, визначено такі складники екологічного податку: податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення; податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення; податок за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти; податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах; податок за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені); податок за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензій строк.

Відповідно до чинного законодавства в Україні діє система стандартів і нормативів в області охорони навколишнього природного середовища.

Нормування здійснюється з метою встановлення гранично допустимих масштабів впливу на довкілля, які гарантують екологічну безпеку населення та збереження генофонду, забезпечують раціональне використання і відтворення природних ресурсів в умовах сталого розвитку господарської діяльності.

Іншими словами, нормування являє собою процес визначення видів, розмірів та вмісту шкідливих впливів на навколишнє природне середовище загалом чи на окремі середовища.

Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991) система екологічних нормативів містить: нормативи, що встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин; нормативи, що встановлюють рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних і біологічних факторів; нормативи використання природних ресурсів; нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі (ГДК); інші екологічні нормативи.

Основна мета економічного стимулювання в екологічній сфері повинна визначатися в процесі практичної діяльності та бути соціально орієнтованою.

Фінансово-кредитний механізм є важливим важелем стимулювання раціонального використання природних ресурсів та природоохоронної діяльності. До інструментів цього механізму можна зарахувати:

- пільгове кредитування природоохоронних заходів, у т. ч. модернізацію виробництва із застосуванням технології більш чистого виробництва;
- позики зі зменшеними розмірами відсотка;
- субсидії, спеціальні виплати підприємствам-забруднювачам за скорочення різних видів забруднення (наприклад, викидів чи скидів);

– субсидії та трансферти регіонам, що виділяються на природоохоронні цілі на безоплатній основі

Політика пільгового кредитування передбачає надання пільгових кредитів на природоохоронні цілі з бюджету, а також залучення банківських кредитів.

Перевага банківського, порівняно з бюджетним, кредитування полягає в дотриманні принципів платності і перевіряння, що забезпечує винятково цільове використання кредитних коштів та мінімальні строки реалізації природоохоронних заходів.

При цьому держава надає банку-кредитору податкову пільгу (зниження податкової ставки на прибуток), чим стимулює банки до кредитування природоохоронних заходів.

Як зазначається в Довіднику «На шляху до зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання і виробництва»: «Екологічна субсидія– виплата або податкова пільга, призначена для купівлі природоохоронного устаткування або реалізації природоохоронних заходів.

На відміну від податків чи штрафів, субсидії призначені для заохочення суб'єктів господарювання до природоохоронної діяльності.

Можуть застосовуватися у формі прямих виплат, дотацій, податкових пільг чи позик зі зниженою процентною ставкою» [7].

В Україні сьогодні найбільш поширеними економічними інструментами в сфері екологічної політики залишаються насамперед бюджетно-фіскальні інструменти – екологічне оподаткування, платежі і збори, екологічне нормування і штрафні санкції.

Інструменти фінансово-економічного стимулювання лише починають впроваджувати в систему державного управління екологічною сферою, зокрема в Законі України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (2019) зазначено, що «економічні та фінансові механізми, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку) забезпечать стабільне фінансування природоохоронної діяльності та стимулювання розвитку екологічного підприємництва, зокрема виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення, а також сприятимуть створенню податкового, кредитного та інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність».

Таким чином, визначено основні інструменти реалізації екологічної політики, серед яких основними є: контроль за забрудненням, правове регулювання на основі європейських стандартів, міжсекторне соціальне партнерство, стратегічна екологічна оцінка, екологічне управління на основі екоменеджменту, фінансово-економічні інструменти, екологічний моніторинг.

Економічні інструменти виступають як окрема група інструментів державного регулювання в екологічній сфері за допомогою еколого-

економічних важелів. Економічні інструменти у сфері реалізації екологічної політики виступають як система державного стимулювання, попередження та обмеження різноманітних видів діяльності, пов'язаної з небезпечним для людини впливом на навколишнє середовище.

Серед основних напрямів вдосконалення реалізації економічних інструментів державного управління у сфері охорони навколишнього середовища можна виокремити такі:

- інституційна модернізація державної системи екологічного управління на принципах сталого розвитку;
- впровадження інструментів фінансово-економічного стимулювання в систему державного управління сферою охорони довкілля на основі принципу фінансово-кредитного механізму;
- зниження ставок податку на прибуток за умов: переходу платників до енергозберігаючих та маловідходних технологій; використання продукції, виготовленої із вторинної сировини; інвестування у розвиток «чистих виробництв» та «екологічно безпечної продукції»;
- установлення максимально повної вартості природних ресурсів, що є необхідною умовою формування дієвого інструментарію екологічної й економічної політики держави щодо регулювання природокористування.

Найбільш поширеними економічними інструментами в сфері екологічної політики в Україні все ще залишаються насамперед бюджетно-фіскальні інструменти – екологічне оподаткування, платежі і збори, екологічне нормування і штрафні санкції.

А інструменти фінансово-економічного стимулювання лише починають впроваджувати в систему державного управління у сфері екології. Перспективним напрямком подальших досліджень є виявлення сучасного стану реалізації механізмів державного управління у сфері екологічної політики та удосконалення чинного законодавства в Україні з стандартів і нормативів в області охорони навколишнього природного середовища, з урахуванням специфіки регіонального розвитку.

Контрольні питання

1. Опишіть екологічні проблеми України.
2. Що таке екополітика?
3. Яка мета, завдання та цілі екополітики?
4. Які ви знаєте інструменти реалізації екополітики?
5. Суб'єкти екополітики. Опишіть концепцію економічного механізму реалізації екологічної політики.
6. Які ви знаєте базові елементи економічного механізму реалізації екологічної політики?
7. Дайте характеристику економічним інструментам реалізації екологічної політики.

8. Екологічне оподаткування.
9. Екологічне нормування.
10. Фінансово-економічне стимулювання природоохоронної діяльності.

Лекція № 6

Тема лекції: Стратегічні плани дій екополітики України

План лекції

1. Стратегічні цілі та завдання державної екополітики.
2. Етапи реалізації державної екополітики.
3. Моніторинг та оцінка виконання державної екополітики.
4. Очікувані результати державної екополітики.
5. Концепція національних екологічних планів дій.
6. Розробка і реалізація національного екологічного плану дій.
7. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року.

Література:

1. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 38-39, ст.248.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 16, ст.70.

Зміст лекції

Екологічна політика, програми і стратегічні плани дій — усе це атрибутика системного екологічного управління і, зокрема, результати стратегічного екологічного планування як однієї з головних функцій системного екологічного управління.

В Україні національну екологічну політику започатковано в "Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки", затверджених постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. № 188/98-ВР [1]. Основні розділи цього документа такі:

- пріоритети охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів;
- стратегія і тактика гармонійного розвитку виробничого та природоресурсного потенціалу в галузевому представленні;
- заходи щодо збалансованого використання і відновлення природних ресурсів;

- етапи реалізації основних напрямів державної екологічної політики;
- механізм реалізації основних напрямів державної екологічної політики України (організаційний, правовий, економічний, регіональний);
- екологічна експертиза;
- міжнародне співробітництво тощо.

Це був важливий крок у формуванні нового екологічного світогляду і плану дій. Нині цю прийняту політику слід зробити справді екологічною, тобто гармонізувати з європейською екологічною політикою і регламентом з екологічного управління, міжнародними стандартами серії ISO 14000.

Для багатьох країн Європи відправним пунктом на шляху становлення національної екологічної політики стала Стокгольмська конференція ООН з навколишнього природного середовища (1972).

Огляд тенденцій екологічної політики європейських країн у першій чверті ХХІ ст. свідчить про драматичну еволюцію суспільних поглядів на значення навколишнього природного середовища як першооснови економічно-соціального розвитку. Найкраще це можна простежити, розглядаючи еволюцію екологічної нормативної бази в Європі, одним із ключових елементів якої, крім директив, є екологічні плани дій Європейського союзу (ЄС).

Перший екологічний план дій ЄС було прийнято в 1973 р., одразу після конференції в Стокгольмі. Він був спрямований на досягнення обмежених екологічних цілей, а саме на:

- запобігання та зменшення, де можливо, шкідливого впливу забруднень на довкілля;
- заохочення екологічно обгрунтованого менеджменту, припинення виснажливої експлуатації природних ресурсів і порушення екологічної рівноваги;
- поліпшення умов життя людей через поліпшення екологічного стану навколишнього природного середовища;
- інтегрування екологічних чинників у містобудування та землекористування;
- розробку механізмів вирішення екологічних проблем із найменшими економічними й соціальними витратами.

Для досягнення цілей у плані рекомендувалось:

- розпочати оцінювання (експертизу) впливу проектної діяльності на довкілля на якомога ранішій стадії планування проекту;
- уникати діяльності, пов'язаної з надмірною експлуатацією природних ресурсів та порушенням екологічної рівноваги; здійснити необхідні науково-дослідні роботи та виконати розробки щодо стандартизації в галузі екології;
- впроваджувати, де можливо, принцип "забруднювач платить";
- запобігати на урядовому рівні діяльності, яка має шкідливий транскордонний екологічний вплив;

- враховувати екологічні інтереси країн, що розвиваються, беручи до уваги, зокрема, екологічні чинники в міжнародній торгівлі та міжнародному співробітництві;
- вживати заходів щодо роз'яснення екологічної політики, залучати до такої діяльності відповідні міжнародні організації і сприяти їм у такій діяльності;
- широко залучати громадськість до діяльності, спрямованої на охорону й збереження довкілля, переважно через екологічне виховання, освіту і пропаганду;
- правильно розподілити владні повноваження (місцеві, регіональні, федеральні, національні та на міжнародному рівні) і відповідальність у боротьбі з окремими категоріями забруднень з урахуванням особливостей територій, які треба захищати;
- гармонізувати в межах ЄС національні екологічні стратегії, програми, концепції, плани дій тощо; при цьому слід орієнтуватися на спільні довгострокові цілі, ніяким чином не обмежуючи суверенні права та інтереси окремих націй і не зашкоджуючи інтересам Спільного ринку.

На основі наведених цілей і рекомендацій було розроблено концептуальні підвалини для практичної діяльності протягом подальших 20-ти років. Розпочався і широкомасштабний процес створення екологічних громадських і неурядових організацій, міністерств екології.

Почали впроваджуватися і застосовуватися переважно регулювальні інструменти екологічної політики, за допомогою яких забезпечувались три основні напрями діяльності:

- створення наукового обґрунтування екологічних програм і заходів шляхом накопичення, аналізу й систематизації даних спостережень за екологічним станом довкілля; шляхом наукового дослідження впливу діяльності на стан довкілля; шляхом розробки методів економічної оцінки вартості природних ресурсів та економічних збитків унаслідок їх пошкодження і втрат;
- формулювання політики та стратегій у комплексі з розробкою конкретних заходів; зокрема, розробка й впровадження екологічних стандартів і практичне застосування принципу "забруднювач платить" через штрафи за забруднення довкілля;
- формування та здійснення екологічної політики на державному рівні і становлення відповідних державних інституцій.

Стратегічні цілі [2]:

1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва.
2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України.

3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України.
4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення.
5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління.

Досягнення цілей державної екологічної політики здійснюватиметься двома етапами:

- до 2025 року передбачається стабілізація екологічної ситуації шляхом закріплення змін у системі державного управління, які відбулися шляхом реформування системи державного екологічного управління, імплементації європейських екологічних норм і стандартів, удосконалення систем екологічного обліку та контролю, впровадження фінансово-економічних механізмів стимулювання екологічно орієнтованих структурних перетворень в економіці, впровадження механізмів стимулювання підприємств до енергоефективності, впровадження електронного урядування, поширення екологічних знань, а також підвищення екологічної свідомості суспільства, інформатизація сфери охорони навколишнього природного середовища та природокористування усіх рівнів;
- до 2030 року передбачається досягнення істотних зрушень щодо покращення стану навколишнього природного середовища шляхом збалансованості між соціально-економічними потребами та завданнями у сфері збереження навколишнього природного середовища, забезпечення розвитку екологічно ефективного партнерства між державою, суб'єктами господарювання та громадськістю, сталого низьковуглецевого розвитку, який стане додатковим стимулом соціально-економічного розвитку України.

Основою моніторингу є система показників оцінки реалізації державної екологічної політики (додаток), орієнтованих на індикатори сталого розвитку та завдання збалансованої екологічної політики.

Результати моніторингу та оцінки виконання Основних засад (стратегії) державної екологічної політики висвітлюються у Національній доповіді про реалізацію державної екологічної політики України, що подається Кабінетом Міністрів України Верховній Раді України кожні п'ять років, у регіональних та галузевих екологічних звітах, які щороку подаються до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного

середовища та екологічної безпеки, щороку готує та оприлюднює звіт про реалізацію державної екологічної політики України та виконання Національного плану дій з реалізації Основних засад (стратегії) державної екологічної політики.

У 2030 році Україна має досягти такого рівня збалансованого (сталого) розвитку, за якого залежність від використання невідновлювальних природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища будуть зведені до екосистемно прийнятних рівнів.

До 2030 року Україна має впровадити систему ефективного управління для забезпечення збалансованого користування природними ресурсами з урахуванням необхідності забезпечення ними прийдешніх поколінь.

Для забезпечення виходу України на міжнародні та європейські ринки має бути передбачено здійснення заходів, що гарантують впровадження міжнародних стандартів управління довкіллям і екологічного маркування продукції, прискорення інформатизації сфери охорони довкілля та використання природних ресурсів, створення національної багаторівневої інфраструктури управління геоекологічними даними та загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації.

В Україні будуть створені умови для подальшого забезпечення розвитку екологічної мережі, створення репрезентативної та ефективно керованої системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі за рахунок екологічного відновлення порушених, засолених і деградованих ґрунтів та ґрунтів, забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи, а також розширено заповідні території для збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів Полісся.

Розвиток екосистемних послуг дасть змогу створити можливості для сталого розвитку суспільства та екосистеми. Біологічне різноманіття України, яке надає екосистемні послуги, до 2030 року повинно бути збереженим, оціненим і відповідним чином відновленим.

Очікується створення правової бази для забезпечення розвитку транспортної та телекомунікаційної інфраструктури, будівництва об'єктів відновлюваної енергетики з урахуванням потреб міграції та вільного пересування тварин.

Очікується створення правової бази та умов для реалізації державної політики у сфері зміни клімату, запобігання подальшої деградації земель та опустелювання, зокрема шляхом ощадливого використання водних ресурсів і впровадження науково, екологічно та економічно обґрунтованих підходів до проведення меліоративних робіт.

Мають бути створені умови для декарбонізації енергетичного сектору, активного впровадження технологій енергозбереження та підвищення енергоефективності, збільшення виробництва енергії за рахунок відновлювальних та альтернативних джерел, впровадження найкращих наявних низьковуглецевих, ресурсозберігаючих технологій виробництва, а також сучасних будівельних технологій з тепло- та енергозбереження, що

дасть змогу істотно зменшити обсяг викидів парникових газів та забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а також скидання забруднюючих речовин у водойми.

Територіальне розширення міст та інших населених пунктів буде можливим лише за умови збереження, створення та відновлення рекреаційних, природоохоронних, оздоровчих територій та об'єктів, ландшафтів, лісів, парків, скверів, окремих зелених насаджень, а їх розбудова буде більше відповідати вимогам адаптації до змін клімату.

Проблема накопичення твердих побутових відходів розв'язуватиметься шляхом мінімізації їх утворення, забезпечення максимального використання ресурсоемних відходів, а проблема утилізації небезпечних відходів вирішуватиметься шляхом вдосконалення технологічних процесів та побудови високотехнологічних комплексів для їх утилізації.

Розвиток міжміської транспортної інфраструктури здійснюватиметься з урахуванням максимальної адаптації до потреб міграції та вільного пересування тварин, а більшість транспорту перейде на екологічно безпечніші джерела пального.

Упровадження інтегрованого управління водними ресурсами дасть змогу значно покращити екологічний стан водойм і водотоків.

Очікується, що суб'єкти господарювання та приватні домогосподарства скидатимуть у міську мережу водовідведення тільки повністю очищені стоки за рахунок повсюдного встановлення сучасних локальних систем очистки.

Інституційну спроможність центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, буде посилено шляхом реформування та удосконалення державного управління і наближення природоохоронного законодавства до екологічного права Європейського Союзу.

Запровадження системи електронного врядування та автоматизованих інформаційних систем екологічних даних значно посилить прозорість, оперативність та якість прийняття управлінських рішень, дотримання екологічних прав громадян.

Запровадження стратегічної екологічної оцінки документів державного планування забезпечить удосконалення механізмів стратегічного планування розвитку соціально-економічної політики на державному, регіональному та місцевому рівнях та буде важливим інструментом оцінки впливу на довкілля, зокрема у транскордонному контексті.

Інтегрована система державного моніторингу і довгострокових наукових досліджень стану всіх складових навколишнього природного середовища буде створена, нормативно і технічно забезпечена відповідно до вимог права Європейського Союзу і діятиме в режимі реального часу.

Науково-технічна, інформаційна та кадрова складові державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища, сталого використання, відтворення і охорони природних ресурсів та моніторингу навколишнього природного середовища будуть удосконалені за рахунок

переходу від неефективного тотального природоохоронного контролю до системи запобігання правопорушенням на основі комплексного моніторингу стану навколишнього природного середовища, зменшення тиску на бізнес-середовище, залучення громадськості до природоохоронного контролю.

Значне підвищення рівня екологічної освіти, просвіти та виховання громадян України створить умови для запровадження у повсякденне життя громадян моделей сталого споживання, активізує їхню роль у запобіганні забрудненню та здійсненні контролю за станом навколишнього природного середовища, сталому використанні природних ресурсів і відновленні природно-ресурсного потенціалу України.

Реалізація Основних засад (стратегії) державної екологічної політики дасть змогу:

- створити ефективну систему доступу до публічної інформації/даних, забезпечити дотримання екологічних прав громадськості на доступ до публічної інформації з питань охорони навколишнього природного середовища та підвищити рівень екологічної свідомості громадян України;
- поліпшити стан навколишнього природного середовища до більш безпечного для екосистем та населення рівня з урахуванням європейських вимог до якості навколишнього природного середовища;
- ліквідувати залежність процесу економічного зростання від збільшення використання природних ресурсів і енергії та підвищення рівня забруднення навколишнього природного середовища;
- зменшити втрати біо- та ландшафтного різноманіття і сформувати цілісну та репрезентативну екомережу;
- удосконалити систему екологічно невиснажливого використання природних ресурсів;
- мінімізувати забруднення ґрунтів небезпечними забруднюючими речовинами та відходами;
- забезпечити перехід до системи інтегрованого екологічного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та розвиток природоохоронної складової в галузях економіки;
- перейти на систему комплексного державного моніторингу стану навколишнього природного середовища та удосконалити систему інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень.

Накопичений практичний досвід реалізації екологічної політики показує, що для досягнення екологічних цілей лише екологічного регулювання недостатньо. Великі витрати на природоохоронні заходи не завжди дають позитивні економічні й соціальні результати.

На хвилі зростання загальної обізнаності щодо екологічних проблем відбулися суттєві якісні зміни у світосприйманні, світогляді та поведінці різних суспільних груп.

Споживачі почали вимагати екологічно чистих продуктів, умов проживання, зміни способів виробництва і споживання.

Бізнесмени збагнули, що вони чимало втрачають унаслідок руйнування навколишнього природного середовища, а згодом втрачатимуть іще більше. Зрозуміли вони і те, що екологічний бізнес також може бути прибутковим.

Ще у 80-ті роки ХХ ст. екологічна політика почала наповнюватися реальним змістом. У цей час на національному і міжнародному рівнях почалась широка й послідовна реалізація таких важливих вимог, як:

- інтегрування екологічної та секторальних політик;
- інтерналізація екологічних витрат;
- обов'язкове застосування процедур оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) на всіх рівнях використання;
- участь громадськості в таких процедурах;
- впровадження екологічно чистих технологій;
- запобігання шкідливому транскордонному впливу на довкілля через міжнародне співробітництво;
- залучення країн, що розвиваються, до вирішення глобальних екологічних проблем.

На сучасному етапі розвитку природоохоронної діяльності надзвичайно важливого значення набули екологічні плани дій, що розробляються і реалізуються на національному рівні.

Порівняно з таким всеосяжним документом, як Порядок денний на ХХІ століття, національні екологічні плани дій (НЕПД) більш специфічні й деталізовані, мають короткостроковий характер.

Проте концептуально вони спрямовані на однакові екологічні цілі, які мають бути досягнуті за допомогою інструментів і механізмів, адекватних національним умовам.

Інакше кажучи, НЕПД — це своєрідний місток, що поєднує глобальні екологічні пріоритети з локальною природоохоронною діяльністю.

Крім зазначеного вище, національні екологічні плани дій відіграють роль каталізатора для органів управління охороною природи та природокористуванням.

У багатьох країнах розробка і впровадження НЕПД спонукали до розробки регіональних і місцевих екологічних планів дій, що, зокрема, суттєво підвищило рівень екологічного управління.

У країнах, які вже мали загальні екологічні стратегії, схвалені на національному рівні, НЕПД стали інструментом реалізації таких стратегій.

Досвід розробки і реалізації НЕПД у різних країнах показує, що найтипівішими рисами успішних НЕПД є такі:

- врахування глобальних та регіональних екологічних чинників і пріоритетів;

- спрямування на одну або кілька пріоритетних національних екологічних проблем, щоб виконати НЕПД у кінцевий термін;
- базування на інструменти екологічної політики, на краще використання наявних ресурсів, удосконалення екологічного управління та міжсекторної координації;
- забезпечення умов для прийняття і виконання еколого-економічних рішень;
- врахування реалій країни, у якій розробляється і виконується НЕПД, що можливо за умови запровадження широкого консультативного процесу з усіма зацікавленими сторонами, особливо з громадськістю;
- наявність зазвичай таких компонентів, як обґрунтування вибору ключових секторів і проблем, обґрунтування пріоритетності вирішення проблем, аналіз проблем на підставі наявної екологічної та іншої інформації, екологічні цілі;
- наявність розрахунків необхідних фінансових та інших ресурсів і плану інвестування;
- графік виконання;
- механізми консультацій із зацікавленими особами, моніторинг виконання тощо.

Розробка і реалізація НЕПД потребує **залучення широкого кола зацікавлених сторін**, інтереси й цілі яких у загальному випадку не обов'язково збігаються.

Тому важливо одразу започаткувати **широкий консультативний процес під егідою органу центральної державної влади**, відповідального за реалізацію національної екологічної політики.

Паралельно з розробкою НЕПД слід нарощувати управлінський і виконавчий потенціали природоохоронних та інших зацікавлених органів та інституцій, щоб до початку практичної реалізації плану дій уже існував управлінський потенціал, здатний виконати й розвинути НЕПД далі.

Наступний важливий крок — **розробка робочого плану, який має відображати стратегію НЕПД**.

Залежно від національних умов одні країни приділяють більшу увагу стандартизації в галузі охорони навколишнього природного середовища; інші — посиленню інструментів екологічного планування, тобто оцінці впливу на навколишнє природне середовище тощо; а ті країни, що мають фінансові можливості, визначають напрямки й терміни інвестицій в охорону навколишнього природного середовища.

Робочий план також визначає цілі і методи роботи, можливості й необхідність підвищення кваліфікації управлінців, засоби інформування та забезпечення участі зацікавлених сторін у консультативному процесі.

Крім того, у плані слід максимально точно вказати доступні фінансові та інші ресурси.

Ключовим моментом для переходу від загальної екологічної стратегії до НЕПД є **встановлення пріоритетів плану**.

Їх, як правило, є два типи: пріоритетні екологічні проблеми й сектори (наприклад, погіршення здоров'я населення внаслідок забруднення атмосферного повітря у містах) та пріоритетні дії й заходи (наприклад, перехід до використання не етильованого бензину).

Пріоритетні проблеми часто визначаються за критерієм їхнього впливу на здоров'я людей або необоротних негативних наслідків для навколишнього природного середовища.

При цьому враховуються ступінь пріоритетності цих проблем для конкретних регіонів і населених пунктів, наявність місцевих можливостей вирішення проблем.

Детальне дослідження складників проблеми часто допомагає знайти економічно ефективне її вирішення. НЕПД спираються на методологію системного підходу до проблеми, завдяки якому всебічний аналіз складових цієї проблеми сприяє знаходженню оптимальної комбінації політичних інструментів і заходів для її вирішення.

Важливо розглядати і **витрати, необхідні для альтернативних рішень**. Наприклад, проблема ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС та бойових дій є, без сумніву, пріоритетною для України.

Однак фінансові ресурси, необхідні для її повномасштабного вирішення, настільки великі, що, напевно, Україна поки в змозі зосередитись лише на вирішенні інших екологічних проблем, наприклад забруднення водних ресурсів.

Економічний тягар у такому разі, безумовно, полегшиться, проте будуть досягнуті важливі екологічні цілі, причому за кінцевий проміжок часу.

Моніторинг та оцінка виконання важливі на всіх етапах процесу, оскільки таким чином забезпечується зворотний зв'язок, необхідний для внесення коректив і вдосконалення плану.

Адекватні моніторинг та оцінка є суттєвими передумовами успішного виконання плану, вони дають можливість встановити момент досягнення цілей, поставлених у плані, вчасно прийняти рішення щодо розробки нового плану та подальшого розвитку власне національної екологічної політики.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року" (2015) є планом дій для людей, планети та процвітання. Його мета полягає також у зміцненні всезагального миру в умовах більшої свободи.

Викорінення бідності в усіх її формах та вимірах, включно з крайньою бідністю, є найважливішим глобальним завданням та однією із невід'ємних потреб сталого розвитку.

Сімнадцять Цілей сталого розвитку і 169 завдань орієнтовані на розвиток здобутків, досягнутих у рамках Цілей розвитку тисячоліття, і на завершення реалізації завдань, які не вдалося виконати.

Вони спрямовані на реалізацію прав людини для всіх.

Цілі сталого розвитку:

- Ціль 1. Подолання бідності
- Ціль 2. Викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення раціонального ведення сільського господарства
- Ціль 3. Забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку
- Ціль 4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх
- Ціль 5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток
- Ціль 6. Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією
- Ціль 7. Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії
- Ціль 8. Сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх
- Ціль 9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям
- Ціль 10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними
- Ціль 11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів
- Ціль 12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва
- Ціль 13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками
- Ціль 14. Збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку
- Ціль 15. Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття
- Ціль 16. Сприяння розбудові миролюбного і всеохопного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях
- Ціль 17. Зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності

Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року затверджено розпорядженням Кабінету міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 443-р.

План містить 5 цілей з визначеними термінами виконання та індикаторами виконання.

Контрольні питання:

1. Які ви знаєте стратегічні цілі державної екополітики та які їх основні завдання?
2. Опишіть, які є етапи реалізації державної екополітики.
3. Як здійснюється моніторинг та оцінка виконання державної екополітики?
4. Які основні очікувані результати державної екополітики?
5. Які ви знаєте стратегічні документи за ключовими напрямками діяльності Міндовкілля? Опишіть декілька документів.
6. Опишіть концепцію національних екологічних планів дій.
7. Як розроблюються і реалізуються національні екологічні плани дій?
8. Опишіть цілі сталого розвитку стосовно екологічних питань відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року”.
9. Опишіть цілі Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року.

Лекція № 7

Тема лекції: Міжнародний досвід в управлінні природоохоронною діяльністю

План лекції

1. Всесвітня програма дій на XXI століття.
2. Міжнародні організації і правові механізми співпраці щодо охорони довкілля і відновлення навколишнього середовища.
3. Міжнародні аспекти збалансованого розвитку населених пунктів і вдосконалення комплексного управління.
4. Міжнародна екологічна діяльність України. Міжнародні екологічні організації.
5. Кліматична політика Європейського Союзу.
6. Пріоритети реалізації Європейського Зеленого Курсу.
7. Пріоритети кліматичної політики України у контексті Європейського Зеленого Курсу.

Література:

1. European Green Deal. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/>. (Request date: 11.10.2023).

2. Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. – Київ : НІСД, 2022. – 95 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.12>.

3. Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021R1119>. (Request date 12.10.2023).

4. Fit for 55: European climate regulation package. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/green-deal/fit-for-55-the-eu-plan-for-a-green-transition/>. (Request date: 10.10.2023)

Зміст лекції

Три найбільші форуми Організації Об'єднаних Націй (ООН) за останні 20 років були присвячені екологічним проблемам, розв'язання яких тісно пов'язане з переходом до сталого розвитку: Ріо-де-Жанейро (1992), Йоганнесбург (2002) і Копенгаген (2009). Загострення екологічних проблем призвело до усвідомлення й у теорії, і на практиці необхідності формування нового типу економічного розвитку у світі, вироблення нового «зеленого» економічного курсу [1, 2].

Було доведено, що усунення виниклих протиріч і подальше поліпшення якості життя людей можливе тільки в рамках стабільного соціально-економічного розвитку, який не руйнує механізму саморегуляції природи.

Уперше основні принципи міжнародного екологічного співробітництва були узагальнені в Декларації Стокгольмської конференції ООН (1972). У сучасному розумінні вони викладені в Декларації конференції ООН щодо навколишнього середовища й розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992).

Концептуальну основу ухвалених рішень склала стратегія сталого розвитку. У документах вона визначається як розвиток, який дозволяє на довгостроковій основі забезпечити стабільне економічне зростання, що не призводить до деградаційних змін навколишнього середовища.

У наші дні термін «сталий розвиток» трактується як у вузькому, так і в широкому значеннях. У вузькому значенні підкреслюється його екологічна складова, яка акцентує увагу на необхідності оптимізації господарської діяльності людини в біосфері. Таким є підхід спеціалізованих установ ООН.

У широкому значенні сталий розвиток розуміється як процес, який відповідає новому типу функціонування цивілізації, з економічними, соціальними, екологічними, культурними параметрами, радикально відмінними від сформованих історично, тобто ставиться завдання оптимізації керування не тільки природно-ресурсним потенціалом, але й усією сукупністю природно-соціокультурного багатства.

Строки, повнота й, головне, «ціна» переходу суспільства до сталого розвитку відповідно до сучасного екологічного імперативу (загального

обов'язкового закону) залежить від розв'язання чотирьох основних завдань сучасності:

- збереження вцілілих і відновлення до рівня природної продуктивності ряду екосистем, які деградували;
- раціоналізація споживання;
- «екологізація» виробництва;
- нормалізація чисельності населення.

На Конференції ООН щодо навколишнього середовища й розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992) головам держав — учасниць конференції була запропонована міжнародна довгострокова програма дій «Порядок денний на XXI століття». У ній для розв'язання проблем навколишнього середовища й розвитку держави ухвалили створити нову форму партнерських відносин.

Ця форма зобов'язує всі держави здійснювати постійний і конструктивний діалог, обумовлений необхідністю створення більш ефективної й справедливої світової економіки, з огляду на все більшу взаємозалежність співтовариства націй і той факт, що сталий розвиток має стати пріоритетним питанням на порядку денному міжнародного співтовариства. Визнається, що для успіху нових партнерських відносин важливо прямувати до створення атмосфери справжнього співробітництва й солідарності.

У питаннях сталого розвитку загальна мета полягає в удосконалюванні процесу прийняття рішень таким чином, щоби забезпечити в його рамках повний облік соціально-економічних і екологічних питань, а також більш широку участь громадськості.

З урахуванням того, що країни будуть установлювати свої власні пріоритети відповідно до характерних для них умов, потреб, національних планів, політики й програм, пропонуються такі цілі:

- провести національний огляд економічної, секторальної й екологічної політики, стратегії та планів з метою забезпечення прогресивного обліку питань навколишнього середовища й розвитку;
- зміцнити організаційні структури на всіх рівнях процесу прийняття рішень із метою забезпечення повного обліку питань навколишнього середовища й розвитку;
- розробити або вдосконалити механізми, які сприяють залученню зацікавлених приватних осіб, груп і організацій до процесу прийняття рішень на всіх рівнях;
- розробити обумовлені внутрішніми умовами процедури, які забезпечують облік питань навколишнього середовища й розвитку в процесі прийняття рішень.

У програмі дій «Порядок денний на XXI століття» відзначалося, що урядам слід прийняти Національні стратегії сталого розвитку (НССР). Вони мають розроблятися на основі різних економічних, соціальних і екологічних програм, тому що здатність тієї або іншої країни йти шляхом сталого розвитку значною мірою визначається можливостями її народу й уряду, а

також характерними для неї умовами. Це значить, що в процесі створення потенціалу реалізуються людські, наукові, технічні, організаційні, інституціональні й ресурсні можливості конкретної країни.

Одна з головних цілей створення потенціалу сталого розвитку полягає в тому, щоби правильно оцінити проблеми й обрати шляхи їх розв'язання на основі розуміння екологічних можливостей, меж і потреб, наявних у певній країні. Тому для кожної держави надто важливо визначити пріоритети й засоби створення потенціалу з урахуванням її природоохоронних і економічних потреб.

Метою переходу України до сталого розвитку є забезпечення високої якості життя нинішнього й майбутніх поколінь шляхом збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку, забезпечення можливості відтворення навколишнього середовища, раціонального використання природоресурсного потенціалу країни забезпечення здоров'я людини, її екологічної та соціальної захищеності

На сучасному етапі розвитку вже доцільно говорити про планетарну систему екологічної координації в її функціональному розумінні: є Всесвітня програма дій на XXI століття і є координуючий орган – Організація Об'єднаних Націй з екологічною управлінською інфраструктурою.

Одним із завдань ООН є міжнародна співпраця щодо охорони і відновлення навколишнього середовища. Реалізується це завдання на основі концептуальних керівних принципів через різні загальносуспільні фонди, організації (Міжнародний фонд дикої природи, Міжнародний союз охорони природи, міжнародні організації, що розвиваються, та ін.).

Організація з питань освіти, науки і культури ООН (ЮНЕСКО), Всесвітня організація охорони здоров'я, продовольча і аграрна організація також розробили довгострокові програми взаємодії суспільств і природи. Деякі держави, у тому числі Україна, мають міжнародні угоди щодо захисту окремих об'єктів навколишнього середовища: космічного простору, світового океану, повітряного басейну, морів, трансграничних річок тощо.

Загальна мета міжнародної організаційної структури полягає в інтеграції питань охорони навколишнього середовища і розвитку на національному, субрегіональному, регіональному та міжнародному рівнях.

Конкретні цілі:

- забезпечення й розгляд процесу впровадження принципів сталого розвитку в усіх країнах;
- посилення ролі й активізація діяльності системи Організації Об'єднаних Націй у галузі охорони навколишнього середовища і розвитку;
- зміцнення співробітництва і координації в питаннях охорони навколишнього середовища і розвитку в системі ООН;
- заохочення взаємодії і співробітництва між системою ООН і міжурядовими та неурядовими субрегіональними, регіональними і глобальними установами й неурядовими організаціями в галузі охорони навколишнього середовища і розвитку;

- зміцнення організаційного потенціалу і механізмів, необхідних для ефективного впровадження, вдосконалення й оцінки принципів збалансованого розвитку;
- сприяння зміцненню і координації національного, субрегіонального й регіонального потенціалу та заходів у галузях охорони навколишнього середовища і розвитку;
- встановлення дієвого співробітництва та обміну інформацією між органами, організаціями, програмами ООН та багатосторонніми фінансовими органами в рамках організаційного механізму;
- вживання заходів щодо вирішення проблем, що вже існують або тільки виникають і пов'язані з охороною навколишнього середовища і розвитком.

Генеральна Асамблея як міждержавний механізм найвищого рівня є головним органом, що окреслює політику й оцінює її впровадження. Асамблея призначена для організації регулярних оглядів процесу впровадження принципів сталого розвитку.

Економічна і соціальна рада надає допомогу Генеральній Асамблеї через забезпечення контролю за загальносистемною координацією процесу впровадження принципів сталого розвитку.

Комісія сталого розвитку є підзвітною Економічній і соціальній раді з урахуванням певної ролі в її Статуті. До складу Комісії входять представники держав, обраних її членами з належним врахуванням справедливого географічного розподілу. Представники держав, що не є членами Комісії, мають статус спостерігачів. Комісія активно залучає неурядові організації, зокрема промислові, ділові й наукові кола, до роботи в органи, програми й організації системи Організації Об'єднаних Націй, у міжнародні фінансові установи та інші відповідні міжнародні організації.

Стратегія збалансованого розвитку населених пунктів була прийнята на Всесвітньому саміті в Ріо-де-Жанейро і підтверджена у Йоганнесбурзі. Загальна мета розвитку населених пунктів полягає в поліпшенні соціально-економічних та екологічних умов у населених пунктах, умов життя та роботи людей, зокрема для бідних верств населення.

Мета збалансованого розвитку населених пунктів полягає у створенні адекватної інфраструктури охорони навколишнього середовища в усіх населених пунктах. Для досягнення цієї мети потрібно, щоб усі країни, які розвиваються, включали у свої національні стратегії програми створення необхідного потенціалу технічних, фінансових і людських ресурсів, із тим щоб забезпечити більш повну інтеграцію діяльності з планування екологічних та інших інфраструктур.

Тому слід провести оцінку екологічності інфраструктури населених пунктів, розробити національні завдання щодо обробки і вилучення відходів, впроваджувати екологічно безпечні технології. За допомогою дво- та багатосторонніх договорів потрібно посилювати інфраструктуру населених пунктів та програми охорони навколишнього середовища, спрямовані на сприяння затвердженню в життєдіяльності населених пунктів комплексного

системного підходу до планування, розвитку, утримання інфраструктури охорони навколишнього середовища (водопостачання, санітарія, каналізації, вилучення твердих відходів).

Рекомендується додержуватися таких принципів створення екологічної інфраструктури:

- виробити політику, спрямовану на зведення екологічної шкоди до мінімуму або взагалі уникнення такої шкоди;
- забезпечити, щоб прийняття відповідних рішень передувало проведенню оцінок (екоаудиту) їхнього екологічного впливу, а також враховувати фінансовий бік будь-яких екологічних наслідків;
- заохочувати розвиток, який враховує місцевий досвід, і застосовувати технології, які задовольняють місцеві умови;
- заохочувати політику, спрямовану на відшкодування фактичних витрат, які пов'язані з діяльністю служб інфраструктури, визнаючи водночас необхідність пошуку прийнятних підходів (у тому числі надання субсидій) для забезпечення охоплення основними послугами всіх домашніх господарств;
- прагнути до пошуку спільних шляхів врегулювання екологічних проблем, що стосуються кількох місцевостей.

Мета вдосконалення полягає в тому, щоб забезпечити раціональне системне управління всіма міськими населеними пунктами, посилити їхні можливості в питанні гармонізації життєдіяльності, поліпшення житлових умов населення, сприяючи таким чином реалізації цілей збалансованого розвитку.

На практиці це означає прийняття керівних принципів управління містами в таких галузях, як раціональне землекористування, охорона навколишнього середовища міст, експлуатація інфраструктури, а також муніципальне фінансування та управління.

Сучасні стратегії планування міст, спрямовані на розв'язання екологічних і соціальних питань, мають орієнтуватися на:

- скорочення субсидій і стягнення повної вартості екологічних та інших послуг (наприклад, водопостачання, каналізація, прибирання сміття, утримання поріг, телекомунікації), що надаються районам, де мешкають особи з вищим рівнем доходів;
- поліпшення інфраструктури і надання послуг у бідніших районах міст;
- розробку місцевої стратегії для поліпшення якості життя і навколишнього середовища, яка передбачає розв'язання питань використання земельних ресурсів, капіталовкладень у державному і приватному секторах, а також мобілізацію людських і матеріальних ресурсів, сприяючи сторонню робочих місць, екологічно безпечніших і спрямованих на охорону здоров'я полини.

Міжнародна екологічна діяльність України. Міжнародні екологічні організації

Міжнародна асоціація вчених, технологів, інженерів та інших зацікавлених груп Global Nest.

Global Nest – міжнародна асоціація вчених, технологів, інженерів та інших зацікавлених груп, що беруть участь в усіх наукових і технологічних аспектах навколишнього середовища, а також у застосуванні методів, спрямованих на сталий розвиток.

Головною метою організації є підтримка та сприяння поширенню інформації про найсучасніші методи поліпшення якості життя на основі розробки і застосування технологій і політики, дружньої до навколишнього середовища.

Міжнародна некомерційна зоозахисна організація. Всесвітнє товариство захисту тварин.

Всесвітнє товариство захисту тварин (ВОЗТ) (англ. World Society for the Protection of Animals (WSPA)) – міжнародна некомерційна зоозахисна організація, що здійснює свою діяльність у більш, ніж 150 країнах світу й об'єднує понад 900 організацій.

Своєю метою WSPA вважає світ, в якому благополуччя тварин – цінно, а з жорстоким поводженням – покінчено, місія WSPA – Створення глобального руху на захист тварин. WSPA бореться як проти жорстокого поводження з тваринами в цілому, так і проводить окремі кампанії проти конкретних видів жорстокого і негуманного поводження, таких як корида, цькування ведмеда, китобійна промисловість, утримання дельфінів у неволі, інтенсивне тваринництво.

Всесвітній фонд дикої природи (англ. World Wide Fund for Nature), до 1986 р. – Всесвітній фонд дикої природи (англ. World Wildlife Fund, WWF) – міжнародна неурядова організація, що займається збереженням природи, дослідженнями та відновленням природного середовища. Офіційна назва організації була змінена з World Wildlife Fund на World Wide Fund for Nature, проте попередня назва залишається офіційною в багатьох країнах.

Це найбільша незалежна природоохоронна організація у світі, що має біля 5 млн працівників та добровольців по всьому світу, працюючи в понад 120 країн.

Щорічно WWF здійснює понад 1200 екологічних проектів, привертаючи увагу мільйонів людей до проблем охорони довкілля і їхнього рішення. Організація існує на добровільних внесках, приблизно 9% її бюджету поступає від приватних пожертв.

Місія WWF – запобігання наростаючій деградації природного середовища планети і досягненні гармонії людини і природи. Головна мета – збереження біологічної різноманітності Землі. Символ Всесвітнього фонду дикої природи – гігантська панда.

Грінпіс (англ. Greenpeace, у перекладі – «зелений мир») – міжнародна природоохоронна організація, заснована 1971 року в Канаді.

Основне завдання організації – сприяти екологічному відродженню та привертати увагу людей та влади до збереження природи.

Фінансування організації – винятково із пожертв людей, небайдужих до збереження природи. Грінпіс не приймає фінансування бізнесу, влади та політичних партій.

Зростання популярності Грінпісу відбулося після багатьох акцій, спрямованих на збереження довкілля. Основні напрямки: 1) зупинити глобальне потепління; 2) зберегти природу океанів; 3) зберегти стародавні ліси та джунглі; 4) забезпечити атомне роззброєння; 5) ввести екологічне землеробство; 6) припинити виготовлення токсичних речовин.

Інші організації:

- Агенція ЄС для забезпечення незалежною інформацією про стан навколишнього середовища;
- Ініціатива Хартія Землі;
- Київський еколого-культурний центр;
- Міжнародний союз охорони природи (МСОП; англійською – International Union for Conservation of Nature, IUCN);
- Українська екологічна асоціація «Зелений світ»;
- Громадська екологічна організація, Українське товариство охорони природи (УкрТОП);
- Природоохоронна організація Фонд Чарльза Дарвіна.

Європейський зелений курс (European Green Deal, ЄЗК), офіційно представлений Європейською Комісією у Європарламенті 11 грудня 2019 р., є комплексом заходів, спрямованих на перетворення Європи на кліматичнонейтральний континент до 2050 р. [1].

Для цього передбачається скорочення на 55 % викидів парникових газів у ЄС до 2030 р. порівняно з рівнем 1990 р.

Європейський зелений курс визначає політику ЄС на найближчі роки у таких сферах як клімат, енергетика, біорізноманіття, промислова політика, торгівля тощо.

Перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 р. планується досягти за рахунок стимулювання розвитку економіки, поліпшення здоров'я та якості життя людей, а також трансформації кліматичних та екологічних викликів у можливості в усіх сферах та політиках ЄС, гарантуючи справедливий та інклюзивний характер зеленого переходу.

Україна поділяє цілі ЄС у кліматичній політиці. Однією з перших у Європі наша держава ратифікувала Паризьку кліматичну угоду (2016 р.).

У серпні 2020 р. уряд України повідомив керівні органи ЄС про участь України у ЄЗК. Ключовою ціллю кліматичної політики держави визначено скорочення викидів парникових газів на 65 % до 2030 р., заплановано не пізніше 2060 р. досягти кліматичної нейтральності.

У листопаді 2021 р. Президент України взяв участь у Конференції ООН зі зміни клімату COP 26 у Глазго.

Під час заходу було наголошено, що Україна повністю інтегрована у процес боротьби з глобальним потеплінням, підтримує ключові ініціативи, що були порушені на саміті.

Так, наша держава зобов'язалася скоротити інвестиції у вугільну промисловість до 2040 р., скоротити на 30 % викиди метану, що є одним із основних чинників глобального потепління.

ЄЗК створює для України як нові можливості, так і нові ризики. Нормативно-правова база ЄЗК передбачає впровадження відповідних обмежень у сфері міжнародної торгівлі, таких як механізм вуглецевого коригування імпорту.

Це спеціальний податок на викиди вуглецю, котрий планується застосовувати до продукції, що імпортується у ЄС із країн, які не приділяють належної уваги зменшенню викидів парникових газів.

У перспективі це може значно знизити конкурентоспроможність українських товарів на ринку ЄС. Насамперед це стосується продукції металургії, сільського господарства, харчової промисловості, енергетики, хімічної промисловості, машинобудування, тобто основних статей українського експорту товарів.

З огляду на важливість ринку ЄС для українського експорту, запобігання створенню нових торговельних бар'єрів для українських товарів, зокрема у спосіб вуглецевого коригування імпорту, має стати одним з пріоритетів взаємодії України з ЄС у рамках реалізації ЄЗК.

У процесі діалогу з ЄС українській стороні варто акцентувати на тому, що застосування потенційних торговельних бар'єрів у рамках ЄЗК щодо України має відповідати правилам Світової організації торгівлі (СОТ) та узгоджуватись із положеннями, цілями та принципами Угоди про асоціацію.

Як зазначається в звіті Міжурядової групи з питань зміни клімату (МГЕЗК) AR6 Climate Change 2021, є ще час, щоб обмежити зміну клімату. Різке та стійке скорочення викидів вуглекислого газу (CO₂) та інших парникових газів спроможне швидко поліпшити якість повітря, а через 20–30 років глобальна температура може стабілізуватися.

У звіті МГЕЗК, підготовленому 234 вченими з 66 країн, підкреслюється, що вплив людини підвищував температуру клімату безпрецедентними темпами щонайменше за останні 2 тис. років. У 2019 р. концентрації CO₂ в атмосфері були вищими, ніж будь-коли за щонайменше 2 млн років, а концентрації метану та оксиду азоту були вищими, ніж будь-коли за останні 800 тис. років.

У звіті МГЕЗК наголошується, що всі країни, особливо держави G20, мають приєднатися до коаліції з нульовими викидами з визначенням достовірних, конкретних і поліпшених національних внесків та викладенням детальних кроків.

У червні 2021 р. Європейська Рада ухвалила запропонований Єврокомісією Європейський кліматичний закон (European climate law) [3], що встановлює нову, амбітнішу мету скорочення викидів парникових газів щонайменше на 55 % до 2030 р. порівняно з рівнем 1990 р. 12 .

Закон передбачає досягнення нульових викидів парникових газів для країн ЄС у цілому, переважно у спосіб скорочення викидів, інвестицій в екологічні технології та охорони навколишнього природного середовища; гарантує, що політика ЄС сприятиме досягненню цієї мети, а також, що всі сектори економіки та суспільства відіграють свою роль.

Європейський кліматичний закон спрямований на:

- встановлення довгострокового напрямку для досягнення мети кліматичної нейтральності до 2050 р. соціально справедливим та економічно ефективним способом;
- створення системи моніторингу прогресу виконання та за потреби вжиття подальших заходів;
- забезпечення передбачуваності для інвесторів та інших суб'єктів економіки;
- переконання, що перехід до кліматичної нейтральності є незворотним.

Відповідно до Європейського кліматичного закону інституції ЄС та держави-члени зобов'язані вжити необхідних заходів на рівні ЄС та національних рівнях для досягнення цілі, беручи до уваги важливість сприяння справедливості та солідарності між державами-членами.

Європейська Комісія 14 липня 2021 р. презентувала програму боротьби зі зміною клімату до 2050 р., що отримала назву Fit for 55 [4].

Передбачено, що заходи цієї програми дозволять скоротити викиди двоокису вуглецю в усіх сегментах європейської економіки, включно з виробництвом електроенергії, автомобільним і житловим секторами, а також судноплавством, авіацією та сільським господарством. У 2030 р. викиди ЄС мають скоротитися на 55 % порівняно з рівнем 1990 р., а до 2050 р. їх потрібно звести до нуля.

Одним із ключових пунктів програми Fit for 55 є **впровадження механізму транскордонного вуглецевого регулювання**, що передбачає стягнення митних зборів з товарів, що ввозяться до ЄС, залежно від їх вуглецевого сліду.

Таким чином у ЄС сподіваються захистити своїх виробників, оскільки посилення кліматичного регулювання в ЄС підвищує їх витрати і погіршує конкурентні позиції порівняно з виробниками з країн із менш жорстким регулюванням.

Така політика поєднує:

- застосування торгівлі викидами до нових секторів та посилення чинної системи торгівлі викидами у ЄС;
- збільшення використання відновлюваної енергії;
- більшу енергоефективність;
- швидше впровадження видів транспорту з низьким рівнем викидів й інфраструктури та палива для їх підтримки;
- узгодження податкової політики з цілями ЄЗК;
- заходи щодо запобігання «витоку вуглецю»;

- інструменти для збереження та вирощування інших природних поглиначів вуглецю.

За допомогою Системи торгівлі викидами ЄС (European Union's Emissions Trading System, EU ETS) Європейський Союз створив ринковий механізм, що надає CO₂ відповідну ціну та створює стимули для скорочення викидів найбільш економічно ефективним способом.

Такий механізм дозволив успішно скоротити викиди від виробництва електроенергії та енергоємних галузей промисловості на 42,8 % за останні 16 років.

Завдяки Системі торгівлі викидами, компанії мають отримувати квоти, що відповідають їх викидам CO₂, роблячи виробництво електроенергії від спалювання вугілля та інших викопних видів палива дорожчим, а чисті джерела енергії – привабливішими. Водночас компанії стимулюються до підвищення енергоефективності, позаяк вони зможуть продавати свої дозволи на викиди на ринку.

Наразі питання витоків вуглецю вирішуються системою безкоштовного розподілу сертифікатів викидів системи EU ETS, четвертий етап якої розпочався у 2021 р. і триватиме до 2030 р. У переліку секторів налічується понад 50, що отримують безкоштовні розподіли квот на викиди¹⁵.

Єврокомісія пропонує, серед іншого, переглянути та, можливо, розширити сферу застосування EU ETS.

Підприємства можуть продавати квоти, які вони не встигли використати, а ті, які не вкладаються у рамки власних квот, мають право їх придбати. Це один із найефективніших ринкових механізмів зменшення шкідливих викидів в атмосферу. Так, тільки у 2019 р. ЄС скоротив їх обсяг на 3,8 %.

EU ETS дотримується підходу «обмеження та торгівля»: ЄС установлює обмеження щодо того, який об'єм парникових газів може викидатись щороку, і компаніям потрібно отримувати європейські дозволи на викиди (EUA) на кожну тонну CO₂, яку вони викидають у межах календарного року. Компанії отримують або купують ці дозволи, а також можуть ними торгувати.

Компаніям загрожує штраф, якщо вони викидають більше CO₂, ніж вони забезпечили квотами на викиди. Штраф становить 100 євро за зайву тонну. Замість дозволів EU ETS компанії можуть отримувати кредити у проектах економії викидів згідно з Механізмом чистого розвитку Кіотського протоколу (CDM) у країнах, що розвиваються.

У березні 2020 р. Європейська Комісія визначила основні засади ініціативи Механізму коригування вуглецю на кордоні (Carbon border adjustment mechanism, МКБК)¹⁸.

Основною метою МКБК є боротьба зі зміною клімату у спосіб зменшення витоків вуглецю. Крім того, запровадження МКБК має запобігти переміщенню вуглецемістких видів виробництва за межі ЄС для уникнення запропонованих ЄС більш жорстких екологічних стандартів.

МКВК оподаткуватиме компанії, що мають значний вуглецевий слід за межами єдиного ринку ЄС. За оцінками Єврокомісії, щорічні надходження від МКВК можуть становити близько 10 млрд євро.

На виробництво та використання енергії припадає понад 75 % викидів парникових газів ЄС. Тому декарбонізація енергетичної системи має вирішальне значення для досягнення кліматичних цілей на 2030 р. та довгострокової стратегії ЄС щодо досягнення вуглецевого нейтралітету до 2050 р.

ЄЗК (Європейський Зелений Курс) зосереджений на трьох основних принципах переходу на чисту енергію, що допоможуть зменшити викиди парникових газів та поліпшити якість життя громадян²⁴:

- забезпечення надійного та доступного постачання енергії до ЄС;
- розвиток повністю інтегрованого, взаємопов'язаного та оцифрованого енергетичного ринку ЄС;
- надання пріоритетів енергоефективності, зокрема будівель, та розвитку енергетичного сектору, заснованого переважно на відновлюваних джерелах.

Основними цілями Європейської Комісії для досягнення цього є:

- побудова взаємопов'язаних енергетичних систем та краще інтегрованих мереж для підтримки відновлюваних джерел енергії;
- просування інноваційних технологій та сучасної інфраструктури;
- підвищення енергоефективності та екологічного дизайну продукції;
- декарбонізація газового сектору та сприяння розумній інтеграції між секторами;
- розширення можливостей споживачів та допомога країнам ЄС подолати енергетичну бідність;
- просування стандартів та технологій ЄС на світовому рівні;
- розвиток потенціалу морської вітрової енергії Європи.

План дій з **циркулярної економіки** залучатиме політику «**стійких продуктів**» для підтримки **циркулярного проєктування** всіх продуктів на основі загальної методології та принципів. Це надасть пріоритет скороченню та повторному використанню матеріалів перед їх переробкою, сприятиме створенню нових бізнес-моделей та встановленню мінімальних вимог щодо запобігання надходженню шкідливих продуктів на ринок ЄС. Відповідальність виробників також буде посилено.

План дій з циркулярної економіки передбачає також заходи, спрямовані на заохочення бізнесу, а також дозволить споживачам вибирати багаторазові, довговічні та відновлювані товари. Серед іншого – актуалізація ремонту побутових пристроїв, зокрема електроніки. Заохочуватимуться нові бізнесмоделі, засновані на оренді та спільному користуванні товарами та послугами.

Основне завдання у сфері промислової стратегії та циркулярної економіки – «прискорити перехід промисловості на сталу модель інклюзивного зростання».

Серед першочергових завдань – декарбонізація енергоінтенсивних секторів (сталь, хімічні речовини та цемент), забезпечення достовірної інформації про зелені товари для уникнення зловживання «зеленим» маркуванням, реформа законодавства з питань відходів (зокрема, щодо утилізації батарейок), розвиток цифрового сектору та зменшення його впливу на клімат.

Циркулярна економіка має в основі **принцип 3R**:

- **Reduce** (скорочення використання ресурсів),
- **Reuse** (максимально ефективно використання продуктів),
- **Recycle** (відновлення побічних продуктів та відходів для подальшого використання).

Передбачається створення природоохоронних територій принаймні на 30 % суходолу та 30 % акваторії у Європі до 2030 р., і третина з них – під суворою охороною (10 % усієї території та 10 % морів ЄС).

Пріоритетними для суворої охорони мають бути праліси та старовікові ліси, у тому числі в усьому світі, а також водно-болотяні угіддя та інші екосистеми з високим поглинанням й утриманням вуглецю.

Прогнозується висадка 3 млрд додаткових дерев до 2030 р. з дотриманням природо-орієнтованих підходів.

В основу Європейської зеленої угоди в аграрній сфері покладено презентовану Єврокомісією в травні 2020 р. стратегію «Від ферми до виделки» (або «Від лану до столу»), спрямовану на справедливу, здорову та екологічно чисту систему харчування.

Загалом стратегія «Від ферми до виделки» має на меті прискорити перехід до сталої системи харчування, що повинна:

- мати нейтральний або позитивний вплив на навколишнє середовище;
- сприяти пом'якшенню зміни клімату та адаптації до її наслідків;
- уникнути втрати біорізноманіття;
- забезпечити продовольчу безпеку, харчування та здоров'я населення, гарантувати кожному доступ до достатньої, безпечної, поживної, стійкої їжі;
- зберегти доступність продуктів харчування, одночасно забезпечуючи справедливішу економічну віддачу, сприяючи конкурентоспроможності сектору постачання ЄС та чесній торгівлі.

Принцип «Від ферми до виделки»

Верховна Рада України 5 листопада 2021 р. ухвалила Постанову «Про звернення Верховної Ради України до Конференції Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату, яка включатиме проведення 26-ї сесії Конференції Сторін Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» 36.

У зверненні підтверджується **намір досягти цілей Паризької угоди, а саме стримати зростання середньої глобальної температури на рівні значно нижче 2^oC та докладати зусиль щодо її обмеження до 1,5^oC**, пам'ятаючи, що згідно з науковими даними необхідно й надалі нарощувати зусилля, аби спільно утримати 1,5^oC у межах досяжності, запобігти найгіршим наслідкам зміни клімату, особливо для найбільш уразливих країн.

Переваги ЄЗК для України перебувають у площині трансформації сучасної кліматичної політики держави з акцентом на досягненні довготривалих і стійких ефектів, що забезпечать розвиток і конкурентоспроможність національної економіки.

Успішна реалізація ЄЗК створює для України низку потенційних переваг для розвитку, таких як сприяння інтеграції українських виробництв у нові промислові процеси ЄС через запровадження «промислового безвізового режиму», посилення розвитку органічного виробництва, співпраця щодо водневої енергетики.

Існує певний потенціал для виходу на європейський ринок публічних закупівель, доступу до інструментів фінансової та технічної підтримки ЄС у сфері адаптації до зміни клімату, питаннях інтеграції природоохоронних територій України у мережу NATURA 2000 через створення спеціальних фінансових інструментів, а також подальшого утвердження України як повноправного учасника кліматично нейтральної Європи.

«Енергетичний зелений перехід» стимулюватиме розвиток високотехнологічного виробництва, зростання попиту на товари та послуги, пов'язані з чистими технологіями, забезпечить трансформацію промислового виробництва та структури експорту.

Вагомим кроком у рамках «енергетичного зеленого переходу» має стати реформування вугільної галузі, що відбуватиметься у межах системної трансформації вугільних регіонів.

Цей процес має передбачати створення нових робочих місць та нових перспектив розвитку для шахтарських міст та гірничопромислових районів.

З огляду на потенційні ризики, для України національним пріоритетом має стати інтеграція політики адаптації до зміни клімату у програми соціально-економічного розвитку держави у спосіб формулювання відповідної кліматичної політики, узгодженої з подальшою європейською інтеграцією України з урахуванням ЄЗК.

Контрольні питання

1. Опишіть основні цілі Всесвітньої програми дій на XXI століття.
2. Поясніть поняття “Sustainable development”.
3. Які ви знаєте національні стратегії сталого розвитку?
4. Охарактеризуйте концепцію переходу України до сталого розвитку.
5. Як вдосконалити управління населеними пунктами?
6. Опишіть міжнародну екологічну діяльність України.
7. Які ви знаєте міжнародні екологічні організації? Охарактеризуйте діяльність деяких з них.
8. Дайте характеристику кліматичної політики Європейського Союзу.
9. Механізм транскордонного вуглецевого регулювання.
10. Які є пріоритети реалізації Європейського Зеленого Курсу?
11. Європейська система торгівлі викидами.
12. Розкрийте поняття «циркулярної економіки».
13. Стратегія «Від ферми до виделки».
14. Опишіть пріоритети кліматичної політики України у контексті Європейського Зеленого Курсу.
15. Які перед Україною постають виклики Європейського Зеленого Курсу?

Лекція № 8

Тема лекції: Міжнародне екологічне співробітництво України

План лекції

1. Поняття стратегічної екологічної оцінки (SEO).
2. Застосування SEO.
3. Плани, програми та стратегічні документи, які потребують SEO.
4. Порядок проведення процедури SEO.
5. Суть та цілі оцінки впливу на довкілля.

6. Процедура оцінки впливу на довкілля.
7. Проведення консультацій.
8. Рішення про надання дозволу на реалізацію проекту.

Література:

1. UNECE Protocol on Strategic Environmental Assessment to the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Kyiv, 2003). URL: <https://unece.org/text-protocol>. (Request date: 20.10.2023).
2. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті. Ратифіковано Законом № 562-VIII від 01.07.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b99#Text. (Дата звернення: 21.10.2023).
3. Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0092>. (Request date: 23.10.2023).
4. Про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проектів на довкілля (кодифікація): Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-11#Text. (Дата звернення: 23.10.2023)

Зміст лекції

Уряди формують майбутнє громад своїх країн шляхом визначення стратегій розвитку на національному та регіональному рівнях.

Державні плани, програми та законодавство (документи державного планування) створюють основу для майбутніх рішень по проектах у таких сферах, як сільське господарство, енергетика, промисловість, транспорт, регіональний розвиток, землекористування, управління відходами або управління водними ресурсами. Зокрема, вони значним чином впливають на життя пересічних громадян.

Саме тому вкрай важливо, щоб у документах державного планування враховувався рівень впливу на здоров'я населення та на навколишнє середовище. Для забезпечення врахування цих факторів, уряди деяких країн запроваджують інструмент планування, такий як стратегічна екологічна оцінка (СЕО).

СЕО - це процедура, необхідна для послідовного аналізу і обговорення можливих наслідків реалізації планів і програм для навколишнього середовища, здоров'ям населення в контексті сталого розвитку.

Будь-які міркування з цього приводу розглядаються на консультаціях з відповідними органами та громадськістю для того, щоб знайти оптимальне рішення для виконання планів і програм.

Таким чином, СЕО підвищує прозорість і довіру громадськості в процесі прийняття рішень. В кінцевому рахунку, СЕО є інструментом для урядів, який забезпечує обґрунтований вибір напряму економічного розвитку на користь здоров'ю людини і довкілля.

Протокол ЄЕК ООН про СЕО [1] визначає **стратегічну екологічну оцінку**, як "... оцінку ймовірних екологічних наслідків, у тому числі пов'язаних зі здоров'ям населення, яка поєднує визначення сфери охоплення екологічної доповіді та її підготовку, забезпечення участі громадськості й консультацій, а також урахування в плані чи програмі положень екологічної доповіді та результатів участі громадськості та консультацій"(Стаття 2.6.)

Протокол ратифіковано Україною [2].

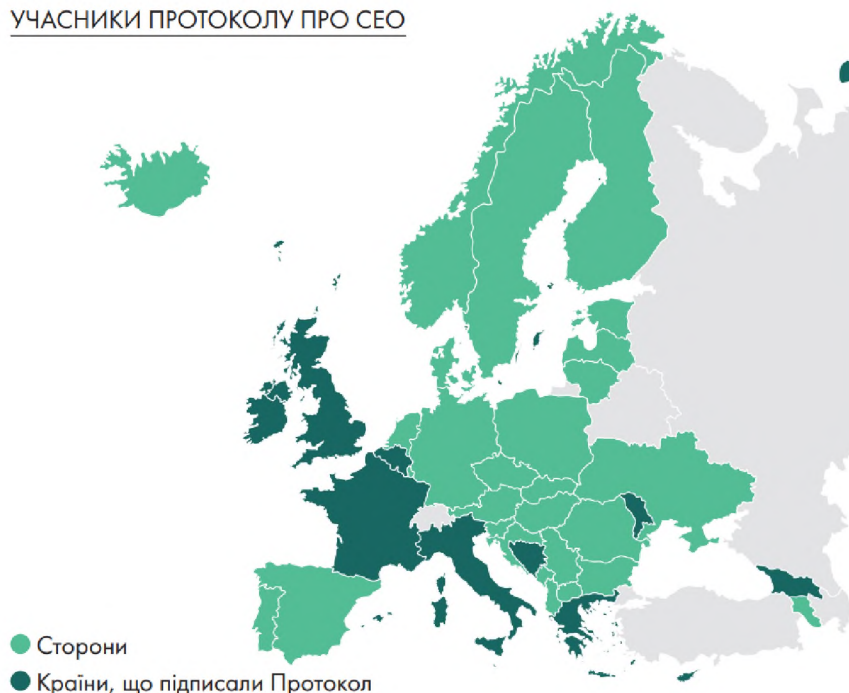
Протокол – це міжнародна угода, яка передбачає правові зобов'язання і процедурні рамки для здійснення СЕО в країнах, які є його Сторонами. Протокол відкритий для всіх держав-членів Організації Об'єднаних Націй. У Протоколі сформульовані вимоги для здійснення СЕО, в тому числі процедурного або методологічного характеру.

Протокол був прийнятий ЄЕК ООН в рамках Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) 1991 року для розширення сфери дії Конвенції, але юридично це окремий документ.

Це означає, що країна може приєднатися до Протоколу, не будучи учасником Конвенції. Крім того, на відміну від Конвенції, яка застосовується тільки до запланованої діяльності, що може мати значний негативний вплив за національними кордонами, Протокол застосовується, насамперед, для внутрішніх планів і програм, наслідки яких проявляються на території самої країни. У разі ймовірного транскордонного впливу Протокол також передбачає транскордонні консультації (Стаття 10).

Країни-учасники протоколу про СЕО

УЧАСНИКИ ПРОТОКОЛУ ПРО СЕО

У порівнянні з оцінкою впливу конкретного проекту на довкілля (ОВД), СЕО підключається в процес прийняття рішень на більш ранньому етапі, що дозволяє запобігти незворотних наслідків та вартісних помилок при невдалому плануванні.

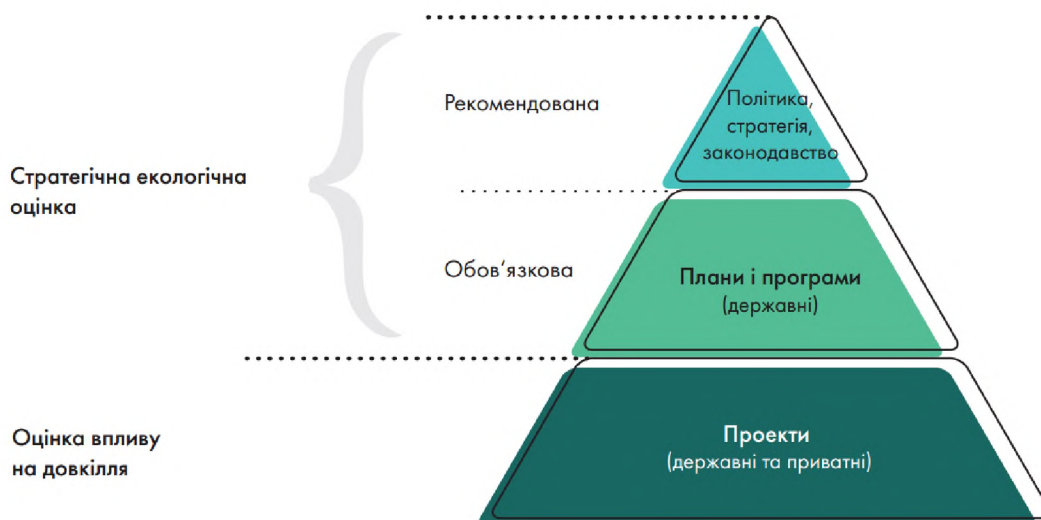
СЕО також використовується на початковому етапі розроблення плану або програми, що встановлює рамки для майбутніх проектів, які підлягають ОВД, а також може бути застосована до іншої діяльності, що може вплинути на довкілля.

Екологічна ефективність СЕО значно вище, ніж ОВД для попередження небезпечних для навколишнього середовища наслідків.

Наприклад, СЕО може сприяти формуванню більш сталої транспортної політики, а не просто зведення до мінімуму впливу на довкілля при будівництві дороги, що передбачено ОВД.

На практиці процедура СЕО повинна розпочинатися одночасно (або з невеликою затримкою) з процесом планування розвитку або програми. Такий підхід дозволяє інтегрувати результати СЕО в план або програму в процесі його підготовки, що забезпечує належне використання результатів СЕО при прийнятті стратегічного документа, або навіть до його прийняття.

Застосування СЕО

Відповідно до Протоколу, СЕО є обов'язковою процедурою для урядових планів і програм⁸ (стаття 2.5) та їх модифікації в тринадцяти секторах економіки, і тих, які визначають основу для видачі в майбутньому дозволів на реалізацію проектів, та будь-яких інших проектів, які вимагають оцінки впливу на навколишнє середовище згідно з національним законодавством (Стаття 4.2).

Стосовно планів і програм в інших секторах економіки, планів і програм, що визначають розвиток територій на місцевому рівні, державним органам слід визначити необхідність СЕО. Цей процес називається скринінг або попередня оцінка (стаття 4.4). Якщо план або програма або їх незначна зміна можуть викликати істотні екологічні, у тому числі пов'язані зі здоров'ям населення, наслідки, повинна обов'язково застосовуватися процедура СЕО (Стаття 5.1).

Існують два типи планів і програм, що звільняються від проведення СЕО:

- плани й програми, єдиною метою яких є обслуговування потреб, пов'язаних з національною обороною або надзвичайними ситуаціями в цивільній сфері (Стаття 4.5);
- фінансові чи бюджетні плани й програми (Стаття 4.5).

Протокол застосовується до планів і програм, що розробляються державними органами на національному та місцевому рівнях. Це не стосується вже існуючих стратегічних документів, які були прийняті в країні, перш ніж вона приєдналася до Протоколу.

Проведення СЕО обов'язкове для планів і програм у таких сферах:

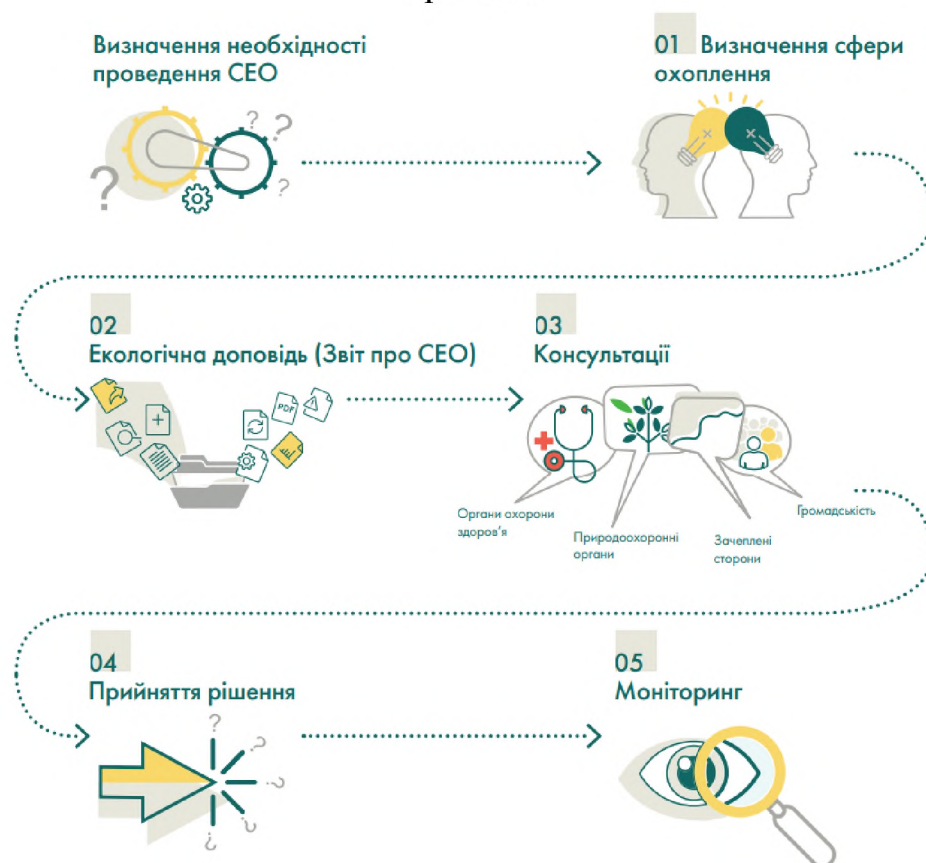
- Сільське господарство;
- Лісове господарство;
- Рибальство;
- Енергетика;
- Промисловість, зокрема гірничодобувна;
- Транспорт;
- Регіональний розвиток;

- Утилізація відходів;
- Водне господарство;
- Зв'язок;
- Туризм;
- Планування розвитку міських та сільських районів;
- Землекористування.

Плани і програми, що підлягають проведенню СЕО в різних країнах:

- Данія: щорічні інвестиційні плани Міністерства транспорту
- Франція: плани управління лісовим господарством (зокрема на приватних ділянках)
- Угорщина: плани стимулювання інвестицій
- Польща: програми оновлення міст
- Чорногорія: програма розвідки та видобутку вуглеводню у відкритому морі
- Німеччина: галузевий план для видобутку корисних копалин в Нохтені
- Фінляндія: територіальний план розвитку для Ханхікві в зв'язку з плануванням побудови нової АЕС
- Чехія: актуалізація планування енергетичної концепції в області Ліберець

Порядок проведення процедури СЕО, встановлений протоколом ЄЕК ООН про СЕО

Після того, як було встановлено, що даний план або програма підпадає під дію Протоколу, СЕО для даного плану або програми починається визначення масштабів охопту (Стаття 6).

Головна мета цього етапу – визначити рівень впливу на довкілля і здоров'я населення реалізації плану або програми та провести додаткове оцінювання.

Встановлення чітких завдань для СЕО на ранній стадії допомагає зосередити роботу на тому, що насправді важливо, і допомагає ефективно використовувати ресурси.

Консультації з природоохоронними органами і органами охорони здоров'я, а також громадськістю є необхідним елементом визначення сфери охоплення СЕО.

Керуючись інформацією, отриманою на етапі визначення сфери охоплення, експерти аналізують план або програму та визначають потенційний вплив на довкілля і здоров'я населення, а також розробляють альтернативні варіанти планування, що можуть зменшити негативні наслідки і посилити позитивний ефект.

Усі висновки повинні бути документально оформлені і представлені в екологічній доповіді (Стаття 7).

Протокол визначає перелік інформації, яка повинна міститися в доповіді.

Таким чином, державні органи (наприклад, Міністерство енергетики або Міністерство транспорту), яким потрібно затвердити план або програму, будуть мати у своєму розпорядженні інформацію, яка допоможе їм прийняти більш виважене рішення з урахуванням можливих наслідків на довкілля і здоров'я населення.

До прийняття будь-якого рішення, природоохоронні органи та органи охорони здоров'я мають забезпечити можливість участі громадськості в стратегічній екологічній оцінці, провести консультації за результатами екологічної доповіді із зацікавленою громадськістю та забезпечити можливість висловити у визначені строки свою думку стосовно проекту плану або програми та екологічної доповіді (Статті 8 і 9).

Окрім того, якщо наслідки реалізації плану або програми зачіпають сусідні країни, їм повинна бути надана можливість висловити свою думку (Стаття 10).

Такі консультації відіграють вирішальну роль у СЕО і застосовуються протягом усього процесу.

Результати консультацій не є обов'язковими для врахування, але особи, які приймають рішення мають брати до уваги висловлені на консультаціях думки та ідеї, перш ніж приймати остаточне рішення.

До того ж вони повинні інформувати громадськість, природоохоронні органи та органи охорони здоров'я про остаточне прийняте рішення (стаття 11).

Після прийняття рішення Сторони несуть відповідальність за моніторинг наслідків прийнятого плану або програми, до того ж вони повинні результати здійсненого моніторингу доводити до відома природоохоронних органів та органів охорони здоров'я, а також громадськості, постійно тримати дані моніторингу у відкритому доступі (стаття 12).

Переваги запровадження СЕО:

- СЕО забезпечує високий рівень захисту довкілля;
- СЕО сприяє сталому економічному розвитку і екологізації економіки;
- СЕО підвищує якість планування і складання програм;
- СЕО призводить до більш ефективного прийняття рішень;
- СЕО вдосконалює управління;
- СЕО запобігає помилкам, які можуть дорого коштувати;
- СЕО оптимізує процес ОВД;
- СЕО сприяє розвитку екологічної дипломатії та знижує ризик міжнародних конфліктів;
- СЕО запобігає міжгалузевим конфліктам інтересів;
- СЕО створює робочі місця і допомагає боротись з безробіттям;
- СЕО – це інструмент для адаптації до зміни клімату
- Суть та цілі оцінки впливу на довкілля

Оцінка впливу на довкілля [3, 4] регламентує порядок оцінки впливу на довкілля.

Стаття 1

- 1. Ця Директива застосовується до оцінювання впливу на довкілля публічних і приватних проектів, які можуть мати значний вплив на довкілля.
- «оцінювання впливу на довкілля» означає процес, який включає:
 - (i) підготовку організатором звіту з оцінювання впливу на довкілля, як вказано у [статті 5\(1\)](#) і [\(2\)](#);
 - (ii) проведення консультацій, як вказано у [статті 6](#) та, у відповідних випадках, у [статті 7](#);
 - (iii) аналіз компетентним органом інформації, наведеної у звіті з оцінювання впливу на довкілля, і будь-якої додаткової інформації, наданої, за необхідності, організатором згідно зі [статтею 5\(3\)](#), а також будь-якої відповідної інформації, отриманої в результаті консультацій згідно зі [статтями 6](#) і [7](#);
 - (iv) надання компетентним органом мотивованого висновку щодо значного впливу проекту на довкілля з урахуванням результатів аналізу, зазначеного у пункті (iii), та, у відповідних випадках, власного додаткового аналізу; та
 - (v) включення мотивованого висновку компетентного органу до будь-яких рішень, зазначених у [статті 8а](#).

Стаття 2

- 1. Держави-члени повинні вжити всіх заходів, необхідних для забезпечення того, щоб до надання дозволу на реалізацію, проекти, які можуть мати значний вплив на довкілля, з огляду, між іншим, на їхній характер, розмір або розташування, підпадали під дію вимоги щодо отримання дозволу на реалізацію та підлягали оцінюванню на предмет їх впливу на довкілля. Такі проекти визначені у [статті 4](#).
- 2. Оцінювання впливу на довкілля може бути інтегроване до наявних процедур надання дозволу на реалізацію проектів у державах-членах або, якщо це неможливо, до інших процедур або до процедур, які підлягають встановленню для досягнення цілей цієї Директиви.

Стаття 3

- 1. У ході оцінювання впливу на довкілля необхідно належним чином визначити, описати та оцінити, у кожному конкретному випадку, прямий і непрямий значний вплив проекту на такі фактори:
 - (а) населення та здоров'я людини;
 - (б) біорізноманіття, з особливою увагою до видів і оселищ, захищених згідно із Директивою [92/43/ЄЕС](#) і Директивою [2009/147/ЄС](#);
 - (с) земля, ґрунт, вода, повітря та клімат;
 - (д) матеріальні цінності, культурна спадщина та ландшафт;
 - (е) взаємозв'язок між факторами, зазначеними в пунктах (а)-(д).
- 2. Вплив, зазначений у параграфі 1, на фактори, визначені у вказаному параграфі, повинен включати очікувані наслідки, які виникають із вразливості проекту до ризиків значних аварій та/або катастроф, що є релевантними для відповідного проекту.
- 1. Згідно зі [статтею 2\(4\)](#), проекти, зазначені в [додатку I](#), підлягають оцінюванню згідно зі [статтями 5-10](#).
- 2. Згідно зі [статтею 2\(4\)](#), для проектів, зазначених у [додатку II](#), держави-члени повинні визначити, чи проект підлягає оцінюванню згідно зі [статтями 5-10](#). Держави-члени визначають це за допомогою:
 - (а) експертизи в індивідуальному порядку; або
 - (б) порогових значень чи критеріїв, встановлених відповідною державою-членом.
- Держави-члени можуть вирішити застосовувати обидві процедури, зазначені в пунктах (а) та (б).
- 3. У ході проведення експертизи в індивідуальному порядку або встановлення порогових значень чи критеріїв для цілей параграфу 2, необхідно враховувати відповідні критерії відбору,

визначені в [додатку III](#). Держави-члени можуть встановити порогові значення чи критерії для визначення випадків, коли проекти не підлягають визначенню згідно з параграфами 4 і 5 або оцінюванню впливу на довкілля, та/або порогові значення чи критерії для визначення випадків, коли проекти в будь-якому випадку підлягають оцінюванню впливу на довкілля без визначення, визначеного згідно з параграфами 4 та 5.

- 4. Якщо держави-члени вирішують вимагати визначення для проектів, зазначених у [додатку II](#), організатор повинен надати інформацію про характеристики проекту та його потенційний значний вплив на довкілля. Детальний перелік інформації, яка підлягає наданню, визначений у [додатку II.A](#). Організатор повинен враховувати, у відповідних випадках, доступні результати інших відповідних оцінювань впливу на довкілля, виконаних згідно із актами законодавства Союзу, іншими ніж ця Директива. Організатор також може надати опис будь-яких особливостей проекту та/або заходів, передбачених для уникнення або запобігання тому, що в іншому випадку могло би становити
- 5. Компетентний орган повинен здійснювати визначення на основі інформації, наданої організатором згідно з параграфом 4, з урахуванням, у відповідних випадках, результатів попередніх перевірок або оцінювань впливу на довкілля, проведених згідно з актами законодавства Союзу, іншими ніж ця Директива. Визначення повинне бути доступне для громадськості та:
 - (а) якщо ухвалено рішення про необхідність оцінювання впливу на довкілля, у ньому повинні бути вказані основні причини, у зв'язку з якими вимагається таке оцінювання, із зазначенням відповідних критеріїв, вказаних у [додатку III](#); або
 - (б) якщо ухвалено рішення про відсутність необхідності оцінювання впливу на довкілля, у ньому повинні бути вказані основні причини, у зв'язку з якими таке оцінювання не вимагається, із зазначенням відповідних критеріїв, вказаних у [додатку III](#), та, якщо це пропонується організатором, повинні бути вказані будь-які особливості проекту та/або заходи, передбачені для уникнення або запобігання тому, що в іншому випадку могло би становити значний негативний вплив на довкілля.
- 6. Держави-члени повинні забезпечити, щоб компетентний орган здійснив визначення якомога швидше, протягом періоду часу, що не перевищує 90 днів з дати, коли організатор подав усю інформацію, що вимагається відповідно до параграфа 4. У виняткових випадках, які, наприклад, пов'язані із характером, складністю, розташуванням або розміром проекту, компетентний

орган може продовжити строк визначення; у такому разі компетентний орган повинен повідомити організатору в письмовій формі причини, які обґрунтовують продовження строку, і дату очікуваного визначення.

Стаття 5

- 1. Якщо вимагається оцінювання впливу на довкілля, організатор повинен підготувати та подати звіт з оцінювання впливу на довкілля. Інформація, яка повинна бути подана організатором, повинна включати принаймні:
 - (а) опис проекту, що містить інформацію про розташування, дизайн, розмір та інші відповідні характеристики проекту;
 - (б) опис потенційного значного впливу проекту на довкілля;
 - (с) опис особливостей проекту та/або заходів, передбачених для уникнення, запобігання та зниження або, якщо це можливо, усунення потенційного значного негативного впливу на довкілля;
 - (d) опис обґрунтованих альтернатив, вивчених організатором, які є релевантними для проекту та його специфічних характеристик, а також інформацію про основні причини вибору відповідного варіанта з урахуванням впливу проекту на довкілля;
 - (е) резюме зазначеної в пунктах (а)-(d) інформації, що не містить технічних характеристик; та
 - (f) будь-яку додаткову інформацію, вказану в [додатку IV](#), яка є релевантною для специфічних характеристик конкретного проекту або типу проекту, а також для особливостей довкілля, які можуть зазнати впливу.
- 2. За запитом організатора, компетентний орган повинен, з урахуванням інформації, наданої організатором, зокрема даних про специфічні характеристики проекту, включно з його розташуванням і технічною спроможністю, а також про його потенційний вплив на довкілля, надати висновок про обсяг і рівень деталізації інформації, яка повинна бути включена організатором до звіту з оцінювання впливу на довкілля згідно з параграфом 1 цієї статті. Перш ніж надати висновок, компетентний орган повинен провести консультації з органами, зазначеними у [статті 6\(1\)](#).
- Держави-члени також можуть вимагати від компетентних органів надання висновку, як зазначено в першому підпараграфі, незалежно від запиту організатора.
- 3. Щоб забезпечити повноту та якість звіту з оцінювання впливу на довкілля:

- (а) організатор повинен забезпечити, щоб звіт з оцінювання впливу на довкілля був підготовлений компетентними експертами;
- (б) компетентний орган повинен гарантувати, що він має достатні експертні знання для перевірки звіту з оцінювання впливу на довкілля або, за необхідності, має до них доступ; та
- (с) за необхідності, компетентний орган може вимагати від організатора надання додаткової інформації, згідно з [додатком IV](#), яка прямо стосується підготовки мотивованого висновку про значний вплив проекту на довкілля.
- 4. Держави-члени повинні, за необхідності, забезпечити, щоб будь-які органи, які володіють відповідною інформацією, зокрема, зазначеною у [статті 3](#), надали таку інформацію організатору.

Стаття 6

- 1. Держави-члени повинні вжити необхідних заходів, щоб забезпечити надання можливості органам, які можуть мати стосунок до проекту з огляду на їхні спеціальні екологічні обов'язки або місцеву чи регіональну компетенцію, висловити їхню думку про інформацію, надану організатором, і про запит про надання дозволу на реалізацію, беручи до уваги, у відповідних випадках, випадки, зазначені у [статті 8a\(3\)](#). З цією метою держави-члени повинні призначити органи, з якими необхідно проводити консультації, у загальному або в індивідуальному порядку. Інформація, зібрана відповідно до [статті 5](#), повинна бути направлена таким органам. Детальні умови проведення консультацій повинні бути встановлені державами-членами.
- 2. Щоб забезпечити ефективну участь заінтересованої громадськості у процедурах вироблення й ухвалення рішень, громадськість повинна бути поінформована, в електронній формі та за допомогою публічних повідомлень чи інших належних засобів, про зазначені нижче питання на ранніх етапах процедур вироблення й ухвалення екологічних рішень, зазначених у [статті 2\(2\)](#), але не пізніше розумного строку, протягом якого може бути надана інформація:
 - (а) запит про надання дозволу на реалізацію;
 - (б) про те, що проект підлягає процедурі оцінювання впливу на довкілля та, у відповідних випадках, про застосування [статті 7](#);
 - (с) дані про компетентні органи, відповідальні за ухвалення рішення, органи, від яких можна отримати відповідну інформацію, органи, яким можна подати коментарі або

- запитання, а також дані про графік надання коментарів або запитань;
- (d) характер можливих рішень або, за наявності, проект рішення;
 - (e) дані про доступність інформації, зібраної відповідно до [статті 5](#);
 - (f) дані про строки, місця і засоби надання відповідної інформації;
 - (g) дані про механізми участі громадськості згідно з параграфом 5 цієї статті.
- 3. Держави-члени повинні забезпечити, щоб громадськості в розумний строк була надана така інформація:
- (a) будь-яка інформація, зібрана відновлено до [статті 5](#);
 - (b) згідно з національним законодавством, основні звіти та рекомендації, надані компетентному органу або органам на момент інформування заінтересованої громадськості згідно з параграфом 2 цієї статті;
 - (c) згідно з положеннями Директиви Європейського Парламенту і Ради 2003/4/ЄС від 28 січня 2003 року про публічний доступ до екологічної інформації ⁽⁷⁾, інформація, інша ніж та, що зазначена в параграфі 2 цієї статті, яка є релевантною для рішення згідно зі [статтею 8](#) цієї Директиви і яка стала доступною тільки після інформування заінтересованої громадськості згідно з параграфом 2 цієї статті.
- 4. Заінтересованій громадськості необхідно надати завчасні та ефективні можливості участі у процедурах вироблення й ухвалення екологічних рішень, зазначених у [статті 2\(2\)](#), і для цих цілей вона повинна мати право надавати коментарі та висловлювати думки, коли для компетентного органу або органів доступні всі варіанти до ухвалення рішення щодо запиту про надання дозволу на реалізацію.
- 5. Детальні механізми інформування громадськості, наприклад, шляхом розміщення оголошень у певному радіусі або публікації в місцевих газетах, а також проведення консультацій із заінтересованою громадськістю, наприклад, шляхом письмового подання або опитування населення, повинні визначатися державами-членами. Держави-члени повинні вжити необхідних заходів для забезпечення електронного доступу громадськості до інформації, принаймні через центральний портал або легкодоступні пункти доступу, на відповідному адміністративному рівні.
- 6. Необхідно встановити розумні строки проведення різних етапів, які передбачають достатній час для:

- (a) інформування органів, зазначених у параграфі 1, і громадськості; та
 - (b) підготовки та ефективної участі органів, зазначених у параграфі 1, і заінтересованої громадськості у виробленні й ухваленні екологічних рішень згідно із положеннями цієї статті.
- 7. Строки проведення консультацій із заінтересованою громадськістю щодо звіту з оцінювання впливу на довкілля, зазначеного у [статті 5\(1\)](#), повинні становити не менше 30 днів.

Стаття 8а

- 1. Рішення про надання дозволу на реалізацію повинне містити принаймні таку інформацію:
- (a) мотивований висновок, зазначений у [статті 1\(2\)\(g\)\(iv\)](#);
 - (c) будь-які екологічні умови, які додаються до рішення, опис будь-яких особливостей проекту та/або заходів, передбачених для уникнення, запобігання або зниження та, якщо це можливо, усунення значного негативного впливу на довкілля, а також, у відповідних випадках, заходи моніторингу.
- 2. У рішенні про відмову в наданні дозволу на реалізацію повинні бути вказані основні причини такої відмови.
- 3. Якщо держави-члени використовують процедури, зазначені у [статті 2\(2\)](#), інші ніж процедури надання дозволу на реалізацію, вимоги параграфів 1 і 2 цієї статті, у відповідних випадках, вважаються виконаними, коли будь-яке рішення, ухвалене в контексті таких процедур, містить інформацію, зазначену у вказаних параграфах, та існують механізми, які забезпечують можливість виконання вимог параграфа 6 цієї статті.
- 4. Згідно з вимогами, зазначеними в параграфі 1(b), держави-члени повинні забезпечити реалізацію організатором особливостей проекту та/або заходів, передбачених для уникнення, запобігання або зниження та, якщо це можливо, усунення значного негативного впливу на довкілля, і повинні визначити процедури для моніторингу значного негативного впливу на довкілля.
- Тип параметрів, які підлягають моніторингу, і тривалість моніторингу повинні бути пропорційними характеру, розташуванню та розміру проекту, а також значимості його впливу на довкілля.
- Якщо це доцільно, для уникнення дублювання моніторингу можна використовувати наявні механізми моніторингу, які випливають із законодавства Союзу, іншого ніж ця Директива, а також із національного законодавства.

- 5. Держави-члени повинні забезпечити, щоб компетентний орган ухвалював будь-які рішення, зазначені в параграфах 1-3, у розумний строк.
- 6. При ухваленні рішення про надання дозволу на реалізацію компетентний орган повинен переконатися, що мотивований висновок, зазначений у [статті 1\(2\)\(g\)\(iv\)](#), або будь-яке з рішень, зазначених у параграфі 3 цієї статті, досі актуальні. З цією метою держави-члени можуть встановити строки дії мотивованого висновку, зазначеного у статті 1(2)(g)(iv), або будь-якого з рішень, зазначеного в параграфі 3 цієї статті

Стаття 9

- 1. У разі ухвалення рішення про надання або відмову в наданні дозволу на реалізацію компетентний орган або органи повинні оперативно повідомити про це громадськість і органи, зазначені у [статті 6\(1\)](#), згідно з національними процедурами, і повинні забезпечити надання зазначеної нижче інформації громадськості та органам, зазначеним у статті 6(1), з урахуванням, у відповідних випадках, випадків, зазначених у [статті 8a\(3\)](#):
 - (а) зміст рішення та будь-яких умов, які до нього додаються, як зазначено у [статті 8a\(1\)](#) та [\(2\)](#);
 - (б) основні причини та міркування, на яких ґрунтується рішення, включно з інформацією про процес участі громадськості. Сюди також належать узагальнені результати консультацій та інформація, зібрана відповідно до [статей 5-7](#), і відомості про те, як ці результати були враховані або іншим чином опрацьовані, зокрема коментарі, отримані від держави-члена, що зазнає впливу, зазначеної у [статті 7](#).
- 2. Компетентний орган або органи повинні повідомити будь-яку державу-член, з якою були проведені консультації відповідно до [статті 7](#), направивши їй інформацію, зазначену в параграфі 1 цієї статті.
- Держави-члени, з якими були проведені консультації, повинні забезпечити, щоб така інформація була в належний спосіб доведена до відома заінтересованої громадськості на їхній території.

Контрольні питання:

1. Розкрийте поняття стратегічної екологічної оцінки.
2. Які особливості застосування стратегічної екологічної оцінки?
3. Які плани, програми та стратегічні документи, потребують СЕО?
4. Опишіть процес здійснення стратегічної екологічної оцінки.
5. Опишіть переваги стратегічної екологічної оцінки.
6. Опишіть поняття оцінки впливу на довкілля.
7. Як здійснюється процедура оцінки впливу на довкілля?

8. Особливості проведення консультацій.
9. Як видається рішення про надання дозволу на реалізацію проекту?

Лекція № 9

Тема лекції: Система органів управління в природоохоронній діяльності

План лекції

1. Система органів управління та види управління в галузі охорони навколишнього середовища.
2. Конституційні повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього середовища.
3. Державне управління у галузі охорони навколишнього середовища.
4. Компетенція органів загального державного управління.
5. Компетенція спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.
6. Громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст.546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023).
2. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023).
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023)/
4. Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, N 5-6, ст.43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14#Text>. (Дата звернення: 29.10.2023).

Зміст лекції

Для здійснення управління і контролю в галузі охорони навколишнього середовища в Україні склалася і діє система органів управління, яка поділяється на органи державної влади, органи місцевого самоврядування та органи екологічних об'єднань громадян.

Органи управління в галузі охорони навколишнього середовища – це уповноважені на те органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та громадських об'єднань, які здійснюють екологічні

функції в галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Державне управління в галузі охорони навколишнього середовища здійснюють Кабінет Міністрів України, Ради народних депутатів та їх виконавчі і розпорядчі органи, а також спеціально уповноважені на те державні органи по охороні навколишнього природного середовища і використанню природних ресурсів та інші державні органи відповідно до законодавства України.

Громадське управління в галузі охорони навколишнього середовища здійснюється громадськими об'єднаннями і організаціями, якщо така діяльність передбачена їх статутами, зареєстрованими відповідно до законодавства України.

Одним з ключових питань управління у галузі охорони навколишнього природного середовища є питання оптимізації розмежування функцій і повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Конституцією та Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1], «Про місцеве самоврядування» [2] та іншими законодавчими актами, передбачається широке коло повноважень у галузі охорони навколишнього середовища фактично для всіх органів державної влади та місцевого самоврядування.

Насамперед це стосується діяльності Верховної Ради України, яка є єдиним органом законодавчої влади в Україні і приймає закони та інші рішення з екологічних питань. *До повноважень Верховної Ради України Конституцією України віднесено:* визначення основних напрямів державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища, затвердження державних екологічних програм, прийняття законів, постанов та інших законодавчих актів, які визначають екологічну політику держави, регулюють всі суспільні екологічні відносини. Парламентський контроль за діяльністю міністерств, інших органів влади та місцевих підрозділів державної системи охорони навколишнього середовища здійснює постійний Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи Верховної Ради України.

Президент України є главою держави, гарантом додержання Конституції України [3], включаючи її положення щодо забезпечення екологічної безпеки, прав громадян на забезпечення безпечного життя і здоров'я.

До повноважень Президента Конституцією України віднесено право приймати укази про оголошення окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації та про введення в Україні або окремих її місцевостях надзвичайного стану в разі виникнення аварій і катастроф, стихійного лиха, що становлять загрозу для життя і здоров'я людей.

Президент України спирається на підпорядковані йому спеціальні органи, серед яких насамперед слід відзначити *Раду національної безпеки і оборони України.*

Консультативно-дорадчим органом Ради національної безпеки і оборони при Президенті України є *Комісія з питань ядерної політики та екологічної*

безпеки, яка: організовує розробку пропозицій з питань формування державної політики у галузі ядерної енергетики та безпеки, аналіз екологічних проблем та визначення механізмів здійснення заходів щодо поліпшення екологічної ситуації в Україні.

До повноважень Кабінету Міністрів України Конституцією України віднесено забезпечення проведення політики у сферах охорони природи, екологічної безпеки і природокористування, а забезпечення виконання програм охорони довкілля на відповідній території віднесено до компетенції місцевих державних адміністрацій [3]. В рамках Кабінету Міністрів створена також Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій з метою прийняття рішень та впровадження програм у відповідь на технологічні та природні катастрофи, а також координації урядового реагування на надзвичайні ситуації на місцевому рівні.

До повноважень органів місцевого самоврядування віднесено право самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції [3] і законів України.

Окремі повноваження в екологічній сфері Конституцією України надано Автономній Республіці Крим [4].

В залежності від території органи державного управління діляться на *центральні, регіональні та місцеві*, а в залежності від повноважень – на *органи загального і спеціального управління*.

До органів загального державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища належать Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації.

До системи спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів входять Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство охорони здоров'я, Державний комітет України по земельних ресурсах, Державний комітет по водному господарству України, Державний комітет лісового господарства України та ряд інших. Зазначені органи в межах своїх повноважень здійснюють в основному надвідомчі функції управління і контролю в галузі охорони навколишнього середовища.

Ряд інших державних органів здійснюють функції управління та екологічного контролю тільки в межах своїх міністерств і відомств (Міністерство аграрної політики України, Міністерство транспорту України, Міністерство промислової політики України).

До компетенції Кабінету Міністрів України у галузі охорони навколишнього природного середовища Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища” віднесено забезпечення реалізації визначеної Верховною Радою екологічної політики.

До компетенції Уряду Автономної Республіки Крим у галузі охорони навколишнього природного середовища Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища” віднесено: реалізація законодавства України та Автономної Республіки Крим в галузі охорони навколишнього природного середовища; ліквідація екологічних наслідків аварій тощо.

До компетенції місцевих державних адміністрацій належить реалізація рішень відповідних органів місцевого самоврядування (Рад народних депутатів), координація діяльності місцевих органів управління, підприємств, установ та організацій, розташованих на території місцевого самоврядування (місцевих Рад), незалежно від форм власності та підпорядкування; організація розробки місцевих екологічних програм; визначення у встановленому порядку розмірів платежів за забруднення навколишнього природного середовища та розміщення відходів; забезпечення інформування населення про стан навколишнього природного середовища; прийняття рішень про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення; організація збору, переробки, утилізації і захоронення промислових, побутових та інших відходів на своїй території.

Ключове місце в системі державних органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища займає Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.

До компетенції Мінекоресурсів України належить:

- проведення державної екологічної політики, забезпечення безпеки функціонування та розвитку ядерного комплексу в мирних цілях, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, захист екологічних інтересів України;
- державний контроль за додержанням вимог законодавства з питань ядерної та радіаційної безпеки;
- організація проведення державної екологічної експертизи;
- оцінка безпеки експлуатації об'єктів ядерної енергії
- обґрунтування доцільності розроблення державних і регіональних екологічних програм;
- інформування органів державного управління та населення України про екологічний стан, включаючи стан техногенних об'єктів;
- здійснення міжнародного співробітництва з питань екології та безпечного використання ядерної енергії та радіаційних технологій.

Відповідно до покладених на нього завдань Мінекоресурсів України:

- здійснює комплексне управління та регулювання в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів;
- координує діяльність центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної, ядерної та радіаційної безпеки;
- здійснює державний контроль за використанням і охороною земель, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного

- повітря, рослинного та тваринного світу, об'єктів природно-заповідного фонду України;
- здійснює державний контроль за додержанням норм і правил екологічної, ядерної і радіаційної безпеки об'єктів ядерної енергії;
 - здійснює державний контроль за додержанням правил поводження з токсичними, радіоактивними та небезпечними речовинами та відходами;
 - встановлює норми і правила, бере участь у розробленні стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки;
 - організовує розроблення, реалізацію та контроль за виконанням екологічних програм в Україні;
 - розробляє і запроваджує економічний механізм природокористування і охорони навколишнього природного середовища;
 - видає суб'єктам підприємницької діяльності у передбачених законодавством випадках дозволу на спеціальне використання природних ресурсів, викиди, скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, ліцензії на діяльність, пов'язану з використанням джерел іонізуючого випромінювання, перевезенням ядерних матеріалів та радіоактивних речовин, ліцензії на проектування, будівництво та експлуатацію об'єктів атомної енергетики;
 - контролює дотримання ліцензійних умов під час здійснення зазначених видів діяльності, додержання норм і правил екологічної, ядерної та радіаційної безпеки;
 - затверджує ліміти викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище;
 - затверджує або погоджує ліміти на використання природних ресурсів загальнодержавного значення;
 - організовує моніторинг навколишнього природного середовища;
 - визначає вимоги щодо забезпечення якості усіх видів та етапів діяльності з використанням ядерної енергії;
 - здійснює державне управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду, забезпечує розвиток заповідної справи, функціонування природних та біосферних заповідників;
 - здійснює міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної, ядерної та радіаційної безпеки.

Мінекоресурсів України має право:

- обстежувати підприємства, установи, організації та об'єкти незалежно від форм власності та відомчої приналежності з метою перевірки додержання вимог екологічної, ядерної і радіаційної безпеки, виконання заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів;
- обмежувати, тимчасово забороняти (зупиняти) діяльність підприємств, установ, організацій та об'єктів незалежно від форм власності або входити до Кабінету Міністрів України з відповідним поданням про припинення діяльності, якщо вона проводиться з порушенням норм і правил екологічної, ядерної та радіаційної безпеки, законодавства про охорону навколишнього природного середовища та вимог, ліцензій і дозволів на використання природних ресурсів;
- зупиняти, оглядати, тимчасово затримувати судна, кораблі, що перебувають у внутрішніх і територіальних водах, для перевірки додержання ними вимог законодавства про охорону довкілля і норм екологічної безпеки;
- давати керівникам підприємств, установ і організацій приписи щодо усунення виявлених порушень законодавства про охорону навколишнього природного середовища у процесі здійснення господарської діяльності;
- припиняти на об'єктах ядерної енергії роботи, небезпечні для здоров'я людей і навколишнього природного середовища, а у випадку грубих або систематичних порушень дозволів (ліцензій), норм і правил безпеки – вилучати надані дозволи (ліцензії);
- застосовувати у випадках, передбачених законодавством України, економічні санкції до підприємств, установ, організацій за порушення вимог законодавства щодо екологічної, ядерної та радіаційної безпеки.

В областях та Автономній республіці Крим Мінекоресурсів здійснює свої повноваження через державні управління екологічної безпеки (ДУЕБ) і Державний комітет з охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів Автономної Республіки Крим відповідно, до структури яких входять міжрайонні, районні і міські екологічні інспекції. Державні управління Мінекоресурсів створені також у містах Київ та Севастополь.

Голова Державного комітету з охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів Автономної Республіки Крим, начальники обласних (у містах Київ і Севастополь) управлінь Мінекоресурсів є також Головними державними екологічними інспекторами. Інспекція здійснює державний контроль у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Рішення Мінекоресурсів з питань охорони навколишнього природного середовища є обов'язковими для виконання центральними органами державної виконавчої влади, місцевими органами влади і самоврядування, суб'єктами господарювання та громадянами.

Окремі функції організаційного, координаційного, контрольного, нормотворчого характеру мають і інші спеціально уповноважені центральні органи державного управління.

Сфера управління цих органів є вужчою, ніж у Мінекоресурсів. Такі органи, як правило, мають узгоджувати свої рішення з Мінекоресурсів при наданні дозволів (ліцензій) на користування природними ресурсами, здійсненні екологічної експертизи та моніторингу стану природних ресурсів, прийнятті нормативних актів з питань природокористування тощо.

Громадські природоохоронні об'єднання, згідно закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", мають право: розробляти і пропагувати свої природоохоронні програми в засобах масової інформації; утворювати громадські фонди охорони природи; за рахунок власних коштів і добровільної трудової участі членів громадських об'єднань виконувати роботи по охороні та відтворенню природних ресурсів тощо.

Успішність громадських природоохоронних організацій залежить від того, наскільки вона здатна забезпечити:

- політичну підтримку та мережу людей і організацій, спроможних впливати на рішення;
- доступ до інформаційних джерел;
- достатні фінансові та адміністративні ресурси;
- розробку доступних і альтернативних проектів;
- добір професіональних керівників і лідерів.

За останній час громадський екологічний рух значно поживався. В Україні склалася досить розвинута інфраструктура системи неурядових і громадських організацій, які за надання їм відповідного юридичного статусу можуть сформувати національну систему громадського екологічного управління.

Неурядова (громадська) організація (НУО) може бути визначена як:

- група громадян, що здійснюють опозиційну діяльність щодо запропонованого урядом проекту;
- асоціація незалежних учених – експертів, які надають урядові поради з певного питання;
- коаліція представників промисловості, які доводять до відома уряду погляди своїх компаній.

З метою конструктивного співробітництва урядових і неурядових природоохоронних організацій є розвиток партнерства: громадськість-влада-бізнес на регіональному рівні з метою забезпечення до 2020 року соціальних та екологічних стандартів екологічно безпечного проживання населення згідно стратегії національної екологічної політики.

Контрольні питання

1. Що таке органи управління в галузі охорони навколишнього середовища, які органи здійснюють громадське та державне управління?
2. Які ви знаєте повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього середовища?
3. Як здійснюється загальне державне та спеціальне державне управління природоохоронною діяльністю?
4. Повноваження органів загального та спеціального державного управління природоохоронною діяльністю.
5. Як здійснюється громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища?

Лекція № 10

Тема лекції: Державне регулювання екологічної безпеки

План лекції

1. Поняття екологічної безпеки.
2. Управління екологічною безпекою.
3. Дії з регулювання екологічної безпеки.
4. Система державних органів, що вирішують питання екологічної та радіаційної безпеки.

Література:

1. Державна політика у сфері екологічної безпеки: курс лекцій для здобувачів вищої освіти освітнього рівня «магістр». / Укладач Ю.Г. Батир, І.М. Лопатченко. – Х. : НУЦЗУ, 2019. – 60 с.
2. Конспект лекцій з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 101 «Екологія» / Укл.: Караван Н.А., Присвітла О.В., Кам'янське, ДДТУ, 2019. – 74 с.

Зміст лекції

Розвиток людської цивілізації протягом ХХ століття супроводжувався, з одного боку поліпшенням якості життя і підвищенням добробуту людей, а з іншого – різким погіршенням стану навколишнього середовища.

Зміни в навколишньому середовищі, починаючи з 50 – 60-х років, набули загрозливого характеру. В даний час глобальна екологічна криза продовжує поглиблюватися, погрожуючи нині самому існуванню людського суспільства.

Заклопотаність щодо майбутнього біосфери і свого місця в ній змушує людство визнати пріоритетним напрямком свого розвитку забезпечення екологічної безпеки.

Екологічна безпека – це сукупність дій, станів і процесів, які прямо або опосередковано не призводять до життєво важливих втрат (або погрозам до таких втрат), що наносяться довкіллю, окремим людям або людству в цілому.

Екологічна безпека не може бути забезпечена лише природоохоронними діями. Необхідно узгоджене рішення соціальних, економічних, політичних, демографічних проблем, оскільки вони взаємопов'язані між собою і зі станом навколишнього середовища, вирішення кожної з них можливо тільки при їх спільному розгляді.

Такі погляди повністю збігаються з одним з основних принципів стратегії сталого розвитку: «екологічна безпека суспільства тісно пов'язана з рівнем культури і вихованості людей в цьому світі».

Екологічну безпеку можливо класифікувати за різними критеріями, а саме за:

- джерелами небезпеки;
- територіальним принципом;
- масштабами шкідливого впливу;
- за способом і заходами забезпечення.

Поділ екологічної безпеки на її різні види досить умовний. Так наприклад, за територіальним принципом екобезпека може бути: глобальна (міжнародна), національна (державна), регіональна, місцева і об'єктова.

З огляду на складні процеси природного характеру, які охоплюють значні за площею території, а в окремих випадках і всю Землю, транскордонне перенесення забруднень і забруднювачів, надзвичайно висока концентрація техногенних об'єктів на окремих ділянках суші, взагалі глобалізація всіх сторін сучасного людського життя потрібно зауважити, що в окремих випадках досить важко класифікувати екологічну безпеку за територіальним принципом.

Класичним прикладом може служити аварія на ЧАЕС у 1986 р. Розпочавшись як регіональна екологічна ситуація, вона в лічені дні набула не тільки національного (державного), а й глобального характеру, вплинувши не лише на колишній СРСР, а й на сусідні країни.

Складність і багатогранність проблем екологічної безпеки обумовлюють специфічний характер управління ними.

Перш за все слід зазначити, що метою управління екологічною безпекою на сучасному етапі розвитку людства має стати створення умов для сталого, відповідного та безпечного життя всього живого на Землі, гармонійного функціонування системи «природа – техніка – людина» з урахуванням потреб всіх складових частин цієї системи, а також максимально можливе відтворення порушених в результаті діяльності людини природних комплексів [1,2].

Об'єктом управління екологічною безпекою є вид особливих систем, складних як за різноманітністю можливих поведінкових, так і за системоутворюючими факторами.

Такі системи включають в себе певну територіально обмежену частину технобіосфери, в якій природні, соціальні та виробничі структури і процеси пов'язані між собою взаємопідтримуючими потоками речовин, енергії та інформації.

Управлінські рішення щодо екологічної безпеки, як правило, стосуються комплексного вирішення ряду технологічних, геоекологічних і соціально-економічних питань.

Залежно від специфіки об'єкта управління, ситуації, власних можливостей органів управління певну перевагу може бути надано рішенням або технолого-екологічних або соціально-економічних питань.

Управління екологічною безпекою має об'єднувати всі методи управління.

Вибір конкретного методу управління (або поєднання тих чи інших методів) залежить насамперед від екологічної ситуації, що склалася або складається на певній території (частини або країні в цілому, регіону Землі), ступеня її небезпеки, наявних сил і засобів для її виправлення, розуміння і бажання певного соціуму необхідності реагування на ситуацію тощо.

Управляти екологічними ситуаціями, а отже і екологічною безпекою можна, вводячи заходи технологічного, правового, організаційного, економічного, науково-інформаційного, архітектурно-планувального, ландшафтно-меліоративного і освітньо-виховного характеру.

Дії з регулювання екологічної безпеки можуть бути активними, нормативними і адаптивними.

Активні дії – це дії, що спрямовані на зміну режиму функціонування природних, природно-технічних або технічних систем з метою досягнення вихідного стану навколишнього середовища.

Активні дії можуть бути оперативного або довготривалого характеру. Як правило, активні дії (особливо в оперативному режимі) з управління екологічною безпекою базуються на адміністративних і (меншою мірою) економічних методах управління, як: регулювання технологічних процесів і параметрів; лімітування викидів і скидів забруднюючих речовин, розміщення відходів, встановлення плати за забруднення навколишнього середовища, особливо понадлімітне, встановлення для окремих об'єктів (або на певній термін) обмежень використання природних ресурсів тощо.

Нормативні дії спрямовані головним чином на реалізацію встановлених екологічних стандартів і нормативів в процесі здійснення екологічного інспектування, екологічної експертизи, ліцензування, екологічної паспортизації, нагляду за дотриманням екологічного законодавства, здійснення процедури ОВНС тощо.

Адаптивні дії спрямовані на пристосування до режиму функціонування природних систем.

За останні роки в Україні в цілому сформована система державних органів, що вирішують питання екологічної та радіаційної безпеки, а також розроблена система заходів для різних рівнів управління, які регламентують ті чи інші аспекти екологічно безпечної діяльності.

Згідно з Конституцією України засади екологічної безпеки визначаються виключно законами України (ст. 92).

Законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні здійснює Верховна Рада України. Крім видання законодавчих актів, до виключної компетенції Верховної Ради в цій сфері діяльності також належить:

- визначення повноважень Рад народних депутатів, порядку організації та діяльності органів управління в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;
- встановлення правового режиму зон надзвичайної екологічної ситуації, статусу потерпілих громадян та оголошення таких зон на території республіки.

Крім того, згідно з Конституцією України, Верховна Рада України протягом двох днів з моменту звернення Президента України затверджує його укази про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації.

Президент України, відповідно до ст. 106 Конституції України, забезпечує національну безпеку, складовою частиною якої є екологічна безпека.

Крім того, до повноважень Президента України належить оголошення в разі потреби окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації.

Кабінет Міністрів України забезпечує проведення державної політики у сфері охорони природи, екологічної безпеки і природокористування. В рамках Кабінету Міністрів України створена Державна комісія з техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

В Україні до вирішення питань природно техногенної та екологічної безпеки на державному рівні залучені такі організації та установи (або їх правонаступники):

- Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій.
- Міністерство охорони здоров'я України.
- Міністерство внутрішніх справ України.
- Державна служба гірничого нагляду та промислової безпеки України.
- Міністерство економіки України.

Державна комісія з техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій при Кабінеті Міністрів України відповідає за координацію діяльності інших центральних органів виконавчої влади щодо запобігання надзвичайним ситуаціям.

Кожна область в Україні також має свою обласну комісію із запобігання надзвичайним ситуаціям.

Головою Державної комісії є перший віце-прем'єр міністр.

Головним завданням комісії є:

- координація діяльності всіх установ в Україні, діяльність яких пов'язана із забезпеченням техногенної безпеки та запобіганням надзвичайних ситуацій;
- координація робіт з відновлення пошкоджень на національному та обласних рівнях;
- контроль за використанням технічних і фінансових ресурсів для будівництва або реконструкції небезпечних об'єктів;
- керівництво діяльністю органів, відповідальних за проведення моніторингу та функціонування природоохоронних систем.

Основним завданням Мінекоенерго у сфері екологічної безпеки є:

- забезпечення реалізації державної політики в сфері екологічної безпеки;
- здійснення комплексного управління та регулювання в сфері забезпечення екологічної безпеки;
- здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства про екологічну безпеку.

Мінекоенерго у сфері екологічної безпеки відповідно до покладених на нього завдань здійснює такі дії:

- готує пропозиції щодо формування та реалізації державної політики в сфері забезпечення екологічної безпеки;
- організовує розробку і реалізацію загальнодержавних програм з охорони навколишнього середовища, сприяє розробці регіональних програм з цих питань і координації їх виконання;
- реалізує єдину науково-технічну політику в сфері забезпечення екологічної безпеки;
- координує діяльність центральних і місцевих органів виконавчої влади в сфері забезпечення екологічної безпеки;
- стверджує в установленому порядку норми та правила щодо екологічної безпеки, поводження з відходами;
- бере участь спільно з відповідними органами виконавчої влади в роботі зі стандартизації, сертифікації, акредитації, метрологічного забезпечення у сфері екологічної безпеки;
- бере участь в плануванні і здійсненні заходів попередження та реагування на надзвичайні ситуації в частині забезпечення екологічної безпеки;
- здійснює міжнародне співробітництво в сфері забезпечення екологічної безпеки;
- організовує роботу, пов'язану із залученням міжнародної технічної допомоги в сфері забезпечення екологічної безпеки;
- забезпечує інформування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та населення про екологічний стан

територій та об'єктів, випадки і причини екстремального забруднення навколишнього середовища.

Крім Мінекоенерго, другим за важливістю державним органом, який працює в галузі забезпечення екологічної безпеки, є Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

Головним завданням Державної служби з надзвичайних ситуацій і всіх її складових є запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, а також ліквідація таких надзвичайних ситуацій, якщо вони вже мали місце.

До завдань Державної служби з надзвичайних ситуацій в сфері забезпечення екологічної та техногенної безпеки слід віднести:

- участь в розробці (спільно з іншими зацікавленими органами державної влади) нормативно-правового забезпечення системи запобігання надзвичайним ситуаціям;
- здійснення високоякісного, достовірного прогнозування небезпечних явищ;
- координація зусиль державних органів влади, наукових та громадських організацій щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та створення дієвої системи захисту населення від їх наслідків;
- здійснення контрольних функцій за дотриманням техногенної безпеки на потенційно небезпечних об'єктах і територіях;
- розробка державної програми науково-технічного забезпечення захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;
- підготовка і підвищення кваліфікації кадрів, які працюють у сфері цивільного захисту населення, забезпечення природно-техногенної безпеки;
- інформування державних органів влади, органів місцевого самоврядування, населення України про стан природно-техногенної безпеки, надзвичайні ситуації та заходи щодо ліквідації їх наслідків.

Діяльність Міністерства економіки України стосується оцінки технічного стану хімічних та інших небезпечних підприємств, організації безпеки об'єктів підвищеної небезпеки тощо.

Контрольні питання

1. Що таке екологічна безпека?
2. Як здійснюється управління екологічною безпекою?
3. Які ви знаєте дії з регулювання екологічної безпеки?
4. Як здійснюється законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні?
5. Які органи здійснюють законодавче регулювання екологічної безпеки та які їх функції?

Лекція № 11

Тема лекції: Система корпоративного екологічного управління

План лекції

1. Принципи корпоративного екологічного управління.
2. Міжнародні стандарти корпоративного екологічного управління.
3. Потенційні вигоди, які можуть бути отримані від упровадження корпоративної системи екологічного управління.
4. Оцінка характеристик екологічності.

Література:

1. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти. Посібник / С.В. Берзіна, І.І. Яреськовська та ін. – К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. – 134 с.
2. Микитюк М. Корпоративне екологічне управління як складова загальної системи корпоративного управління організаціями. Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. 2014. С. 141-145.
3. Національний стандарт України ДСТУ ISO 14001:2015 (ISO 14001:2015, IDT) Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 30 с.

Зміст лекції

У сучасних умовах реформування економіки, виробничих відносин, форм власності діє поняття «галузеве управління» як наслідок минулих форм централізованого управління народним господарством.

Раніше галузі розвивалися здебільшого за рахунок бюджетних коштів і ресурсів.

Нині, в умовах децентралізації управління власністю, акціонування капіталу, дедалі більше поширюється у зв'язку з розвитком підприємництва корпоративне управління.

Корпоративне управління має особливості, що впливають з принципу партнерства, – це потрібна взаємодія корпорацій, уряду та суспільства.

Система корпоративного партнерства охоплює такі поняття, як корпоративна філософія, корпоративні цінності, корпоративна культура, корпоративний стиль управління, які мають бути узгоджені як із національними культурою й інтересами, так і з міжнародними інтересами й зобов'язаннями [1, 2].

Загальнолюдською, національною цінністю є природа в усіх її проявах (земля, надра, вода, повітря, ліси, живі організми). Усе це й має бути корпоративною цінністю, але з погляду не капіталу, а національного надбання, джерела життєвих сил, екологічної парадигми життєдіяльності. Тільки за такого підходу можна говорити про раціональне природокористування й охорону навколишнього природного середовища.

Для здійснення згаданого підходу кожна корпорація повинна мати свою корпоративну екологічну політику та реалізовувати її в контексті глобальної, європейської і національної екологічної політики й міжнародних екологічних зобов'язань держави. Це потребує створення і забезпечення ефективного функціонування системи корпоративного екологічного управління як складової загальної системи корпоративного управління, яка має керуватися державними й міжнародними регламентами і стандартами.

Центр діяльності та відповідальності в системі екологічного управління зміщується від галузевого міністра до ради директорів, тобто в бік корпоративного управління, як це усталилось у світовій практиці.

Відповідно й екологічна відповідальність стає одним із головних принципів корпоративного управління, який потребує створення корпоративного екологічного управління як складової загальної системи.

Останнім часом вітчизняні вчені активно обговорюють питання необхідності впровадження на підприємствах системи корпоративного екологічного управління. Значний внесок у вивчення цих питань зробили В. Шевчук, В. Шмандій, І. Солошич, М. Балджи та інші

На забезпечення корпоративної екологічної відповідальності спрямована Хартія Міжнародної торгової палати про підприємницькі принципи сталого розвитку.

Вона проголошує такі принципи, як корпоративний пріоритет, комплексне управління, процес удосконалення, навчання працівників, попереднє оцінювання, консультування замовників, дослідження, попереджувальний підхід, аварійна готовність, передавання технологій, внесок у спільний результат, відкритість і сприйнятливість, відповідність та звітування.

Із загального погляду функції корпоративного екологічного управління спрямовані на раціональне природокористування й гарантування екологічної безпеки, тоді як система державного екологічного управління пов'язана більшою мірою з охороною навколишнього природного середовища.

Створення системи корпоративного екологічного управління має ґрунтуватися на таких основних принципах:

- прийняття корпоративної екологічної політики на підставі попереднього аналізу поточного стану діяльності стосовно охорони навколишнього середовища, використання ресурсів і екологічної безпеки, необхідності безумовного виконання природоохоронних законодавчих і нормативних вимог, вимог державної екологічної політики, політики збалансованого розвитку, міжнародних екологічних зобов'язань, а також прийняття заходів щодо запобігання аваріям і катастрофам;
- планування заходів і діяльності, у тому числі чітке визначення першочергових і довгострокових цілей та завдань, щодо екологічного оздоровлення або екологічної модернізації виробництва, формування екологічних програм і планів дій із

- визначенням конкретного змісту робіт, відповідальних виконавців, термінів, ресурсів, зокрема в аварійних ситуаціях;
- розробка і створення організаційної структури системи корпоративного екологічного управління з наданням необхідних для цього ресурсів, підготовка корпоративного керівництва з екологічного управління на основі внутрішнього регламентуючого документа, створення системи безперервної екологічної підготовки й навчання персоналу, забезпечення комунікацій та ін.;
 - створення корпоративної програми екологічного аудиту як системоутворювальної складової корпоративного екологічного контролю, вимірів та оцінок, включаючи моніторинг виробничих процесів, навколишнього середовища, системи екологічного управління підприємств, визначення екологічних характеристик і проведення коригувальних дій;
 - періодичний аналіз стану ефективності системи корпоративного екологічного управління правлінням/дирекцією і реалізація заходів щодо вдосконалення цієї системи;

Корпорація, система управління якої містить підсистему корпоративного екологічного управління, має можливості впроваджувати принципи збалансованого розвитку, тобто збалансованості економічних, екологічних і соціальних інтересів.

Вона також може досягти значних переваг у конкурентній боротьбі й одержати економічні вигоди.

Ці вигоди мають бути ідентифіковані для наочного показу зацікавленим сторонам, особливо акціонерам, важливості впровадження ефективної системи екологічного управління.

Нині в системі загального корпоративного управління України функціонує комплексна система управління раціональним використанням ресурсів, яка за змістом не відповідає вимогам Європейського регламенту 1836/93 та міжнародним і державним стандартам серії ISO 14000 (ДСТУ ISO 14000).

Проблема полягає в перетворенні діючої системи корпоративного управління ресурсовикористанням на корпоративну систему екологічного управління.

Лише за такої умови можна буде говорити про цілісну систему корпоративної ідентичності в контексті Всесвітньої стратегії збалансованого еколого-соціоекономічного розвитку і національної стратегії європейської інтеграції.

Систему корпоративного екологічного управління можна створювати на базі служб екологічної безпеки чи управлінь ресурсовикористання у корпорації як складову загальної системи корпоративного управління відповідно до основних передумов, що визначені міжнародним стандартом ISO 14001 (ДСТУ ISO 14001–2015).

Будь-якій корпорації вигідно докладати дедалі більших зусиль для досягнення й демонстрації нормативних характеристик навколишнього середовища як свідчення сприятливого впливу її діяльності на довкілля.

Система корпоративного екологічного управління може створюватися на базі існуючих служб екологічної безпеки чи управлінь ресурсовикористанням у корпорації як складова частина загальної системи корпоративного управління відповідно до основних передумов, що визначені міжнародним стандартом ISO 14001 (ДСТУ ISO 14001:2015) [3]:

- визначення управління якістю навколишнього середовища як вищого пріоритету корпорації;
- встановлення і підтримка зв'язків із внутрішніми й зовнішніми зацікавленими сторонами;
- ідентифікація вимог із боку чинної нормативно-правової бази до екологічних аспектів діяльності корпорації;
- реалізація згоди між управлінським персоналом (правлінням/дирекцією) і працівниками корпорації, її підприємств щодо екологічних проблем із розумінням екологічної та іншої відповідальності;
- включення процедур планування та обліку екологічних аспектів у весь життєвий цикл продукції чи послуг;
- оцінка параметрів виробничих процесів, необхідних для досягнення вимог рівня характеристик екологічності;
- виділення відповідних і достатніх ресурсів (матеріальних, фінансових, людських) для створення системи екологічного управління;
- оцінка характеристик екологічності, їхньої відповідності екологічній політиці корпорації, її цілям і завданням;
- оцінка процесів корпоративного управління для ідентифікації можливостей посилення його екологічних аспектів та екологізації функцій загального корпоративного управління;
- підтримка діяльності субпідрядників щодо створення й розвитку їхніх власних систем екологічного управління.

Потенційні вигоди, які можуть бути отримані від упровадження корпоративної системи екологічного управління, такі:

- підтримання довірчих відносин з населенням, громадськістю;
- інвестиційна привабливість;
- підтримка позитивного іміджу і високої ринкової вартості акцій;
- відповідність нормативним вимогам з боку замовника;
- поліпшення контролю витрат;
- зниження рівня аварійності, що спричиняє екологічну шкоду;
- підвищення рівня екологічної і техногенної безпеки;
- економія витрат матеріалів, енергії;
- спрощення процесу одержання різного роду ліцензій та повноважень;

- поліпшення відносин із контрольними органами виконавчої влади.

Оцінка характеристик екологічності – це внутрішня корпоративна процедура, що може забезпечувати різні рівні управління надійною, об'єктивною й перевіреною інформацією, допомагає керівникові зосередити увагу на тенденціях зміни характеристик екологічності та причинах таких змін.

Оцінювання характеристик екологічності рекомендовано впроваджувати згідно з міжнародним стандартом ISO 14031. Впровадження може розпочинатися з оцінювання впливу на навколишнє середовище окремих робочих процесів (технологій), що перебувають під прямим контролем персоналу, поступово розширюючи сферу оцінювання характеристик екологічності та враховуючи дедалі складніші процеси.

Це сприяє добровільному використанню оцінки характеристик екологічності всіма підприємствами, незалежно від їхнього типу, розмірів, місця розташування й складності; допомагає розробити корпоративні стандарти оцінювання характеристик екологічності, що відповідають власним потребам.

Оцінювання характеристик екологічності – це інструментальний засіб управління якістю навколишнього середовища, що ґрунтується на корпоративних критеріях.

Цей засіб впроваджують у рамках створення систем корпоративного екологічного управління, сприяючи досягненню цілей і завдань корпоративної екологічної політики.

Процес оцінки характеристик екологічності складається з етапів планування, здійснення, використання й аналізу стану та вдосконалення методології.

Планування процесу оцінювання характеристик екологічності охоплює:

- визначення екологічних аспектів діяльності корпорації, її продукції, послуг;
- вибір характеристик екологічності;
- збирання необхідної інформації;
- аналізування поглядів зацікавлених сторін;
- уточнення цілей і завдань;
- визначення складу інформації для управління;
- уточнення елементів оцінювання характеристик екологічності;
- вибір процедур оцінювання характеристик екологічності.

Процес оцінювання характеристик екологічності охоплює:

1. збирання й аналізування даних,
2. опрацювання інформації,
3. узагальнення інформації,
4. оцінювання інформації.

Спеціалісти системи корпоративного екологічного управління мають оцінити значення показників екологічності, які є результатом діяльності корпорації, і порівняти їх з нормативними значеннями.

Вони також мають оцінити екологічні цілі і завдання, надати керівництву необхідну інформацію, склад якої був визначений під час планування оцінювання характеристик екологічності.

Оцінювання характеристик екологічності має передбачати збалансований об'єктивний підхід у вибраних галузях їх застосування.

У процесі аналізу отриманих відхилень характеристик від нормативних значень корпорації головну увагу необхідно приділяти виявленню причин таких відхилень.

Оцінки відхилень потрібно супроводжувати розробленням відповідних заходів щодо їх коригування та усунення, щоб забезпечити досягнення намічених цілей і завдань (управління за відхиленнями).

Аналізуючи кожен з чотирьох етапів процесу оцінювання характеристик екологічності, корпорація повинна:

- прагнути до підвищення ефективності витрат;
- розв'язання виявлених проблем;
- ідентифікації більш ефективних показників;
- поліпшення якості даних, їх повноти та доступності;
- здійснення необхідних змін в інструментальних засобах у ході аналізування та оцінювання;
- реалізації пропозицій щодо поліпшення характеристик екологічності.

Процес оцінювання характеристик екологічності сприяє безперервному вдосконаленню систем корпоративного екологічного управління. Тільки-но керівництво зрозуміє значущість характеристик екологічності, йому можуть знадобитися більш ефективні характеристики.

- Коли оцінки характеристик екологічності повністю інтегруються в загальну систему управління корпорації, можливості корпоративної ідентифікації розширяться.
- Корпорація може досягти певних результатів, демонструючи хороший рівень характеристик екологічності, контролюючи вплив своєї діяльності, продукції чи послуг на навколишнє середовище.
- Тому оцінка характеристик екологічності є систематичним та ітеративним процесом, що допомагає керівництву переорієнтувати цілі й завдання на основі постійного вдосконалення своєї діяльності та підвищити ефективність системи корпоративного екологічного управління.

Контрольні питання

1. Які ви знаєте принципи корпоративного екологічного управління?
2. Як питання корпоративного екологічного управління регулюється міжнародними стандартами?
3. Що таке оцінка характеристик екологічності?
4. Які складові процесу оцінки характеристик екологічності?

Лекція № 12

Тема лекції: Система місцевого екологічного управління

План лекції

1. Функції місцевих органів влади.
2. Роль місцевих громад в управлінні природоохоронною діяльністю.
3. Виконавчі органи сільських, селищних і міських рад.
4. Районні та обласні ради.
5. Місцеві державні адміністрації.

Література:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023).

2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023)/

Зміст лекції

Сучасна екологічна політика є результатом взаємодії різних суспільних сил. Головні позиції тут займає уряд, діяльність якого має спрямовуватися на збереження колективних інтересів і колективного блага, до яких належить безпечне довкілля.

Проте багато проблемних питань можуть і повинні вирішуватись на місцевому рівні.

Це дає змогу врахувати екологічні інтереси населення відповідних територій при прийнятті рішень щодо розвитку продуктивних сил, передачі окремих природних об'єктів у користування юридичним і фізичним особам тощо.

Через місцеві органи влади найбільш предметно реалізується принцип гармонійного збалансованого розвитку, а через систему місцевого екологічного управління здійснюється політика охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, підтримки екологічного балансу.

На місцевому рівні найповніше поєднуються духовні й екологічні інтереси населення, культурні й екологічні традиції. Ось чому місцевим органам влади як управлінському механізму взаємодії суспільства й природи віддається пріоритет.

Місцеві органи влади будують і експлуатують комунальну інфраструктуру, системи питної води, каналізації тощо; проводять контроль за будівництвом житла і промислових об'єктів; встановлюють місцеві норми

охорони навколишнього середовища; формують частку природоохоронного фонду тощо.

На вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища впливають багато суб'єктів соціальних відносин, кожен з яких діє в межах повноважень, визначених законодавством і які разом становлять систему суспільно-державного регулювання охорони довкілля на місцевому рівні.

Місцевий рівень управлінської системи охорони навколишнього природного середовища включає як органи місцевого самоврядування, тобто місцеві ради (сільські, селищні, міські, районні), серед яких сьогодні виділяють як окрему групу органи місцевого самоврядування (обласні ради) так і місцеві державні адміністрації як органи загальної компетенції.

Крім того, на цьому рівні управління значну роль відіграють територіальні підрозділи відповідних органів виконавчої влади. Головне навантаження під час формування та реалізації екологічної політики покладається на органи місцевого самоврядування та державні органи місцевої влади.

Вказані інститути мають різний статус, що відповідно впливає на характер їх повноважень у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки тощо.

Право територіальної громади безпосередньо здійснювати місцеве самоврядування, закріплене у Конституції України і Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні».

В такий спосіб підвищили роль і значення різноманітних форм прямого волевиявлення територіальних громад з метою вирішення або участі у вирішенні питань, віднесених до відання місцевого самоврядування, включаючи й ті з них, що пов'язані з охороною навколишнього природного середовища, використанням природних ресурсів, утвердженням екологічної безпеки.

Однією з форм безпосередньої участі громадян у вирішенні питань місцевого значення є право територіальної громади на проведення громадських слухань не рідше ніж один раз на рік.

Такі зустрічі відбувається з депутатами відповідної ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких члени територіальної громади можуть порушувати питання про:

- розміри плати за користування природними ресурсами, що перебувають у власності територіальної громади,
- результати реалізації місцевих програм щодо охорони довкілля,
- стан використання територій, виділених для складування, зберігання або розміщення виробничих, побутових та інших відходів,
- інші питання, віднесені до відання місцевого самоврядування.

Пропозиції, які вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування. Порядок організації громадських слухань має визначатися статутом територіальної громади.

Територіальні громади можуть доручити виконання більшості своїх функцій і завдань виборним органам місцевого самоврядування.

Безпосередньо представляти територіальні громади, здійснювати від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування мають сільські, селищні та міські ради.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [1] до екологічної компетенції сільських, селищних, міських рад віднесено вирішення таких питань, як:

- затвердження цільових місцевих екологічних програм;
- затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього, у тому числі на природоохоронні заходи;
- встановлення місцевих податків і зборів, у тому числі екологічних, та розмірів їх ставок у межах, визначених законом;
- нагромадження позабюджетних цільових, у тому числі екологічних, коштів та затвердження положень про ці кошти;
- прийняття рішень про надання місцевих позик, у тому числі екологічних;
- прийняття рішень про надання пільг відповідно до чинного законодавства, у тому числі екологічного, щодо місцевих податків і зборів;
- затвердження відповідно до законодавства ставок земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, що перебувають у власності відповідних територіальних громад;
- вирішення згідно із законодавством питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування цього дозволу;
- прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, які підлягають особливій охороні;
- внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, які мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, що охороняються законом;
- надання відповідно до законодавства дозволу на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з чинними нормативами охоплює відповідну територію.

Усі ці та інші питання, пов'язані із затвердженням програм соціально-економічного розвитку територій місцевого бюджету, утворенням позабюджетних цільових коштів, проведенням місцевого референдуму, затвердженням місцевих містобудівних програм, генеральних планів забудови відповідних населених пунктів тощо, які мають враховувати й екологічні фактори, повинні вирішуватись виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради.

Уся підготовча робота до розгляду на пленарних засіданнях відповідних рад питань, пов'язаних із охороною навколишнього природного середовища, покладається законом на їх виконавчі органи.

Останні, зокрема, мають забезпечувати попередній розгляд планів використання природних ресурсів місцевого значення на відповідній території, пропозицій щодо розміщення, спеціалізації та розвитку підприємств і організацій незалежно від форм власності, а також підготовку і внесення на розгляд ради пропозицій щодо встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, проектів місцевих програм охорони довкілля.

Виконавчі органи сільських, селищних і міських рад забезпечують також підготовку висновків щодо надання або вилучення земельних ділянок, що проводиться органами місцевого самоврядування, рішень відповідних рад про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та мають повноваження щодо оперативного вирішення питань, пов'язаних із охороною навколишнього природного середовища.

До їх відання, зокрема, відносять розгляд і узгодження планів підприємств, установ, організацій, що не належать до комунальної власності відповідних територіальних громад, здійснення яких може мати негативні екологічні та інші наслідки, підготовка до них висновків і внесення пропозицій до відповідних органів.

Виконавчим органам відповідних рад надані також повноваження щодо залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, розміщених на певній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на заходи з охорони навколишнього природного середовища.

На них, крім того, покладено реєстрацію об'єктів права власності на землю, реєстрацію права користування землею і договорів на оренду землі, організацію і ведення земельно-кадастрової документації, вирішення земельних спорів у порядку, назначеному законодавством.

До найважливіших повноважень указаних органів місцевого самоврядування входить здійснення контролю за дотриманням земельного і природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів.

Виконавчі органи місцевих рад мають також погоджувати питання про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення, визначати в установленому порядку розміри відшкодування підприємствами, установами й організаціями збитків за забруднення довкілля та інших екологічних збитків, а також визначати території для розміщення виробничих, побутових та інших заходів відповідно до законодавства, узгоджувати проекти землеустрою і здійснювати контроль за виконанням проектів і схем землеустрою.

На ці органи покладено здійснення необхідних заходів, щодо ліквідації наслідків екологічних катастроф, стихійного лиха, епідемій, інших надзвичайних ситуацій та інформування про них населення.

Певні повноваження в галузі охорони навколишнього природного середовища надані районним та обласним радам, які є органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст.

Перелік цих повноважень визначено у ч. 2 ст. 143 Конституції України [2]. Остання не обмежує повноваження районних і обласних рад лише затвердженням програм соціально-економічного розвитку областей і районів, районних і обласних бюджетів та контролем за їх виконанням, у контексті яких відповідні ради повинні вирішувати й природоохоронні проблеми.

Відповідно до зазначеної ст. 143 Конституції України [2] районні та обласні ради вирішують й інші питання, віднесені законом до їх компетенції, які виходять за межі колективних потреб і запитів однієї територіальної громади. Згідно з вказаною обставиною в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» повноваження районних і обласних рад поділяються на виключні повноваження, тобто питання, які вирішуються районними та обласними радами тільки на пленарних засіданнях цих рад, і делеговані, які районні та обласні ради делегують відповідним місцевим адміністраціям.

Тільки на пленарних засіданнях районних і обласних рад мають вирішуватись такі питання:

- затвердження програм соціально-економічного розвитку району та області, які мають враховувати й екологічні інтереси відповідних територій, цільових програм охорони довкілля та інших питань, заслуховування звітів про їх виконання;
- розподіл переданих із державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення, які можуть бути використані і в інтересах охорони довкілля, екологічної безпеки, відтворення природних ресурсів;
- встановлення правил користування водозабірними спорудами, призначеними для задоволення питних, побутових та інших проблем населення, зон санітарної охорони джерел водопостачання, обмеження або заборона використання підприємствами питної води в промислових цілях;
- прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні, внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками історії або культури, які охороняються законом;

– вирішення згідно із законом питань регулювання земельних відносин.

Обласні ради на своїх пленарних засіданнях повинні вирішувати й питання затвердження відповідно до законодавства правил забудови та благоустрою населених пунктів області; прийняття в межах, що визначаються законами, рішень з питань боротьби зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями, які передбачають за їх порушення адміністративну відповідальність; прийняття рішень про віднесення лісів до категорії захисності, а також про поділ лісів за розрядами тарифів у випадках і порядку, передбаченому законом.

Низку своїх повноважень районні й обласні ради можуть делегувати відповідним місцевим державним адміністраціям.

Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачене делегування повноважень, пов'язаних з об'єднанням на договірних засадах коштів підприємств, установ і організацій, розташованих на відповідній території, на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища; підготовкою та поданням на затвердження ради пропозицій щодо організації територій і об'єктів природно-заповідного фонду, здійснення необхідних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних екологічних ситуацій тощо.

Місцеві державні адміністрації як складова системи органів виконавчої влади, підпорядкованої Кабінету Міністрів України, мають втілювати в життя політику держави в різних сферах суспільного життя, включаючи екологічну.

Оскільки ця політика, юридична концепція якої відображена в екологічному законодавстві, орієнтована на врахування територіальних особливостей охорони навколишнього природного середовища при вирішенні загальнодержавних екологічних завдань, то районні й обласні державні адміністрації, представляючи державну виконавчу владу на місцях, мають сприяти досягненню балансу в забезпеченні загальнодержавних і місцевих інтересів

Контрольні питання

1. Опишіть функції місцевих органів влади при управлінні природоохоронною діяльністю.

2. Яка роль місцевих громад в управлінні природоохоронною діяльністю?

3. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних і міських рад в управлінні природоохороною діяльністю.

4. Роль районних та обласних рад в управлінні природоохороною діяльністю.

5. Місцеві державні адміністрації та управління природоохороною діяльністю.

Тема лекції: Система громадського екологічного управління

План лекції

1. Загальна характеристика сучасного стану взаємодії громадськості з органами державної влади в екологічній сфері.
2. Орхуська конвенція.
3. Громадський контроль.
4. Забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023).
2. Rio Declaration on Environment and Development. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf. (Request date: 05.11.2023).
3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). Ратифіковано Законом N 832-XIV (832-14) від 06.07.99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text. (Дата звернення: 10.11.2023).
4. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023).

Зміст лекції

Одним із різновидів екологічного управління є громадське екологічне управління. Його існування зумовлено, насамперед, необхідністю реалізації прав громадян на участь в управлінні державними справами, яке проголошено у ст. 38 Конституції України [1], та забезпечення захисту від свавілля органів влади, нехтування і зневажання з їхнього боку екологічних та суміжних з ними прав населення.

Збереження природних ресурсів і охорона навколишнього природного середовища в зв'язку з стабільним погіршенням його становища все більше привертає увагу до екологічних проблем.

Право громадян на участь у процесі прийняття рішень при здійсненні екологічного управління передбачено багатьма міжнародно-правовими актами.

Зокрема, принципом 10 Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку встановлено: «Екологічні проблеми найкраще

вирішуються за участю всіх зацікавлених громадян на відповідному рівні» [2].

На національному рівні кожен індивід повинен мати можливість належного доступу до всієї інформації про навколишнє середовище, яка є в розпорядженні владних структур, включаючи інформацію щодо небезпечних речовин та видів діяльності, а також можливості брати участь у процесі прийняття рішень. Держави сприяють інформуванню й участі громадськості».

Високий рівень вимог до державної політики в екологічній сфері визначається значущістю питань безпечного довкілля. Безконтрольність процесів в цій сфері може мати серйозні ризики й незворотні наслідки для різних соціальних груп, держави в цілому.

Універсальні для більшості країн загрози, пов'язані з ядерною зброєю, вичерпністю природних ресурсів, техногенними катастрофами, кліматичними змінами, наслідки Чорнобильської катастрофи, диктують потребу поглибленого співробітництва України з міжнародними екологічними інституціями, приєднання до відповідних міждержавних та громадських ініціатив.

Підписання Україною низки необхідних міжнародних документів та, відповідні зобов'язання, частково мають лише стимулюючий ефект, адже реалізуються не повною мірою. До того ж інтенсивність співпраці екологічного громадського сектору з міжнародними організаціями та обсяги наданої фінансової підтримки переважають державну.

Попри сформовану нормативно-правову базу та приєднання України до низки міжнародних документів, конвенцій, угод, налагоджену співпрацю з міжнародними інституціями у сфері охорони довкілля, стан дотримання відповідного національного законодавства є незадовільним.

Очевидними є недосконалість формування екологічної політики та здійснення екологічного управління, забезпечення екологічних прав громадян. Брак необхідного рівня доступу до інформації, комунікації та результативної взаємодії з громадськістю стимулюють громадський сектор до соціальної активності.

Для багатьох розвинених європейських країн традиційним є входження «зелених» партій до національних парламентів, урядів, місцевих органів влади, а також до наднаціонального органу – Європейського парламенту, де представлена Європейська партія зелених.

В Україні подібна практика відсутня, оскільки не сформовано достатньо потужних політичних і партійних структур, які б компетентно та послідовно опікувались екологічними питаннями та брали активну участь в політичному процесі та виборах, у формуванні органів державної влади. Така «відірваність» екологічної політики держави від суспільства зумовлює посилення уваги громадського сектору до екологічних питань.

Відтак, екологічні громадські організації, місцеві громади, ініціативи та рухи шляхом створення системи партнерських організацій, коаліцій та мереж об'єднуються для відстоювання екологічних прав та інтересів.

Найбільш організована частина екологічних громадських структур через інформаційно-просвітницьку, експертно-дослідницьку, програмно-проектну діяльність розширює свою участь у формуванні державної екологічної політики та практичному вирішенні проблем довкілля.

Здійснюється це як на рівні співпраці з органами державної влади, так з міжнародними інституціями та неурядовими організаціями.

Базовим документом, який детально визначає форми та механізми участі громадськості, є ратифікована і підписана Україною Орхуська конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [3].

Відповідно до ст. 2 Конвенції поняття «громадськість» означає одну або більше фізичну чи юридичну особу, їх об'єднання, організації або групи, які діють згідно з національним законодавством або практикою.

Форми участі громадськості в діяльності по охороні довкілля можуть бути різними і вибираються в залежності від конкретної ситуації, існуючих юридичних, матеріальних та організаційних можливостей з метою одержання найбільш оптимального результату.

До форм участі громадськості в управлінні охороною довкілля можна віднести: референдум; звернення громадян; збори громадян за місцем проживання; громадське обговорення проектів рішень в галузі екології; громадську екологічну експертизу; громадський екологічний контроль; збори, мітинги, демонстрації; звернення до суду та інші.

На виконання положень Орхуської конвенції в Україні прийняте Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля.

Щоправда воно в основному регулює порядок проведення громадських обговорень – процедури виявлення громадської думки з метою її врахування при прийнятті органами виконавчої влади рішень з питань, що справляють чи можуть справити негативний вплив на стан довкілля (навмисне вивільнення генетично змінених організмів; розміщення, проектування, будівництво або реконструкція об'єктів; розроблення проектів нормативно-правових актів тощо), і не має комплексного, всеохоплюючого характеру.

Реалізація інших форм громадської участі базується на загальних нормативних актах, як, наприклад, Законах України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми», «Про місцеве самоврядування в Україні» [4], «Про звернення громадян»; Положенні про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні та інших аналогічних актах.

Громадський екологічний контроль, як передбачено в ст. 36 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», здійснюється громадськими інспекторами охорони довкілля, статус яких визначений Положенням про громадських інспекторів з охорони довкілля (затверджено наказом Мінприроди України від 27.02.2002 № 88, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 20.03.2002 за № 276/6564).

Громадські інспектори з охорони довкілля:

- беруть участь у проведенні спільно з працівниками органів державного контролю рейдів та перевірок додержання підприємствами, установами, організаціями та громадянами законодавства про охорону навколишнього природного середовища, додержання норм екологічної безпеки та використання природних ресурсів;
- проводять перевірки і складають протоколи про порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища і подають їх органам державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища та правоохоронним органам для притягнення винних до відповідальності;
- подають допомогу органам державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища в діяльності для запобігання екологічним правопорушенням

Органи громадського контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища можуть здійснювати й інші функції відповідно до законодавства України.

Роботу громадських інспекторів організовують Держекоінспекція та її територіальні органи, інші державні органи, які здійснюють контроль за охороною, раціональним використанням та відтворенням природних ресурсів, органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськими екологічними (природоохоронними) організаціями.

Громадським інспекторам з охорони довкілля призначають і видають посвідчення Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища та його заступники, старші державні інспектори України з охорони навколишнього природного середовища, державні інспектори України з охорони навколишнього природного середовища відповідних територій.

Кожний громадський інспектор закріплюється за відповідним підрозділом органу Держекоінспекції (відділом, сектором тощо) або за державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища, сфера діяльності яких збігається з напрямком природоохоронної діяльності громадського інспектора (охорона біоресурсів, поводження з відходами, охорона земельних ресурсів та ін.).

Громадські інспектори мають право:

- спільно з працівниками органів Держекоінспекції, інших державних органів, які здійснюють контроль за охороною, раціональним використанням та відтворенням природних ресурсів, органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, брати участь у проведенні перевірок додержання підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами вимог природоохоронного законодавства, норм екологічної безпеки охорони, раціонального використання та відтворення природних ресурсів;

- за направленням органу Держекоінспекції, який призначив громадського інспектора, проводити рейди та перевірки і складати акти перевірок;
- складати протоколи про адміністративні правопорушення при виявленні порушень природоохоронного законодавства, відповідальність за які передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення ([80731-10](#), [80732-10](#)), і подавати їх відповідному органу Держекоінспекції для притягнення винних до відповідальності;

Громадські інспектори мають право:

- доставляти осіб, які вчинили порушення природоохоронного законодавства, до органів місцевого самоврядування, органів внутрішніх справ та штабів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, якщо особу порушника не може бути встановлено на місці порушення;
- перевіряти документи на право використання об'єктів тваринного світу, зупиняти транспортні (у тому числі плавучі) засоби та проводити огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь полювання і рибальства, добутої продукції та інших предметів;
- проводити у випадках, установлених законом, фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для попередження і розкриття порушень законодавства в галузі охорони, навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів;
- брати участь у підготовці для передачі до судових органів матеріалів про відшкодування збитків, заподіяних унаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, та виступати в ролі свідків;
- роз'яснювати громадянам вимоги природоохоронного законодавства та їх екологічні права;
- одержувати в установленому порядку інформацію про стан навколишнього природного середовища, джерела негативного впливу на нього та заходи, що вживаються для поліпшення екологічної ситуації.

Громадські природоохоронні організації мають право:

- брати участь у розробці планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, розробляти і пропагувати свої екологічні програми;
- утворювати громадські фонди охорони природи; за погодженням з місцевими радами за рахунок власних коштів і добровільної трудової участі членів громадських організацій виконувати роботи по охороні та відтворенню природних ресурсів, збереженню та поліпшенню стану навколишнього природного середовища;

- брати участь у проведенні центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, перевірок виконання підприємствами, установами та організаціями природоохоронних планів і заходів;
- вільного доступу до екологічної інформації;
- виступати з ініціативою проведення всеукраїнського і місцевих референдумів з питань, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, використанням природних ресурсів та забезпеченням екологічної безпеки;
- вносити до відповідних органів пропозиції про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій;
- брати участь у заходах міжнародних неурядових організацій з питань охорони навколишнього природного середовища;
- брати участь у підготовці проектів нормативно-правових актів з екологічних питань;
- оскаржувати в установленому законом порядку рішення про відмову чи несвоєчасне надання за запитом екологічної інформації або неправомірне відхилення запиту та його неповне задоволення.

Діяльність громадських організацій в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до законодавства України на основі їх статутів.

Право вільного доступу громадян до інформації про стан довкілля гарантоване Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», «Про звернення громадян» та іншими юридичними актами.

Конвенція про доступ до інформації, участі громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища (Орхуська конвенція), до якої приєдналась Україна, є одним з ключових документів, яка встановлює високий рівень вимог та стандартів для забезпечення доступу до відповідної інформації.

Тенденція наповнення нормативно-правового поля додатковими інструментами доступу до інформації та участі громадськості в процесі формування державної екологічної політики в цілому є позитивною.

Втім, якщо ухвалення Законів України «Про доступ до публічної інформації» та нової редакції Закону України «Про інформацію» поліпшило умови доступу до екологічної інформації, ухвалення Закону України «Про регулювання містобудівельної діяльності» фактично скасувало інститут

екологічної експертизи, в процесі здійснення якої передбачалося залучення громадськості процесів вироблення та прийняття відповідних рішень.

Основним з джерел офіційної інформації є щорічна Національна доповідь про стан навколишнього середовища, яка готується Міністерством екології та природних ресурсів спільно з іншими органами виконавчої влади.

Крім того, доступ до екологічної інформації передбачає поточне інформаційне наповнення веб-сайтів профільних органів державної влади; надання періодичної інформації про стан навколишнього середовища території, що готується місцевими органами виконавчої влади та розміщується у відповідних засобах масової інформації.

Водночас, неповне виконання вимог законодавства органами державної влади щодо надання інформації (повної, своєчасної, достовірної) на запити та оприлюднення екологічної інформації, відповідно до їхнього обов'язку збирати, зберігати та поширювати екологічну інформацію позначається на реальному забезпеченні права на доступ.

Так, наповнення відповідних веб-порталів та своєчасне оновлення, особливо щодо рішень та дій, які є суспільно важливими, виконання органами державної влади свого зобов'язання звітувати про свою поточну діяльність та результати виконання заходів виконуються лише частково.

Це стосується як профільних органів виконавчої влади, так і парламентського комітету з питань екологічної політики та природокористування.

Оскільки інформаційне супроводження державної екологічної політики не є системним та оперативним, на висвітлення поточних проблем, відстеження динаміки, екологічну поінформованість населення помітно впливає громадський сектор.

Провідні екологічні громадські організації, які мають досвід якісної експертної та моніторингової діяльності, періодично готують ґрунтовні доповіді, які є цінним джерелом інформації щодо проблем: екологічної політики; профільного законодавства та ступеню його імплементації, зокрема вимог міжнародних конвенцій, угод; практичних проблем адаптації до міжнародних стандартів в екологічній сфері.

Водночас, екологічна сфера є чутливою до швидкого поширення інформації ЗМІ, окремими представниками громадськості. Непрофесійне висвітлення неперевіреної, спотвореної інформації може призвести до панічних та інших негативних настроїв в суспільстві до проблем, які потребують негайного реагування (будівництво чи розташування об'єктів, які становлять небезпеку, знесення зелених насаджень, нерациональне використання природних ресурсів тощо).

Безпосередньо на залученні громадськості до формування та реалізації державної екологічної політики позначається те, що вага профільного міністерства в системі центральних органів виконавчої влади є недостатньою для успішного розв'язання покладених на нього завдань.

Міністерство екології та природних ресурсів діє в межах своєї компетенції, тоді як ціла низка ризиків і небезпек пов'язана із сферами і галузями.

Це стосується державної політики, яку формують Міністерство енергетики та вугільної промисловості, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Державне агентство земельних ресурсів, Державна інспекція ядерного регулювання, Державна служба з надзвичайних ситуацій та інші органи виконавчої влади.

В цьому контексті, низка громадських організацій постійно акцентує увагу та апелює до керівництва держави на тому, що Міністерство екології та природних ресурсів не має достатніх важелів впливу на формування та ефективну реалізацію завдань екологічної політики; питання екологічної політики формуються за залишковим принципом; власне екологічна сфера є неперіоритетною в системі державної політики.

Відтак, низька суб'єктність цього міністерства не дає можливості на належному рівні, відстоювати екологічні інтереси при прийнятті державно-управлінських рішень, використовувати міжвідомчу, міжсекторальну взаємодію, вирішувати в повному обсязі плани заходів.

Для проведення екологічного спрямування консультацій з громадськістю було створено мережу консультативно-дорадчих органів: Громадська рада при Міністерстві екології та природних ресурсів, громадські ради при обласних управліннях охорони навколишнього середовища, громадські ради при інших органах виконавчої влади.

В розширеному форматі різнопланових консультацій з громадськістю діють Координаційна рада з питань реалізації в Україні Ініціативи «Партнерства «Відкритий уряд», Координаційна рада сприяння розвитку громадянського суспільства, Рада голів громадських рад при органах виконавчої влади.

Функціонуюча Громадська рада при Міністерстві екології та природних ресурсів, попри тривалий досвід, на нашу думку, лише частково може діяти з метою представництва громадськості та відстоювання суспільних інтересів. Перешкодою ефективності цього формату взаємодії з громадськістю стало переформатування Громадської ради, через зміни її складу та дострокове припинення повноважень [8].

Це стосується також консультативно-дорадчих структур в інших дотичних до екологічної сфери органах виконавчої влади (наприклад, Державного агентства земельних ресурсів) [9].

Також виразною є тенденція недостатнього врахування рекомендацій громадськості при прийнятті Стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року та суто формального характеру обговорення при схваленні Енергетичної стратегії України на період до 2030 року.

Вищезазначеними нормативно-правовими документами передбачено залучення громадськості до підготовки екологічних програм, які розробляють центральні та місцеві органи виконавчої влади, напрацювання відповідних пропозицій, проведення публічних слухань.

В цілому на результативності участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики в сфері довкілля позначається відсутність чітких вимог щодо обов'язкового, а не суто рекомендаційного характеру рекомендацій публічних консультацій, їх врахування в діяльності органів державної влади.

Водночас, громадський сектор не завжди користується наявними механізмами.

Так, відповідно до даних урядового веб-порталу «Громадянське суспільство і влада» щодо проектів нормативно-правових актів Міністерства екології та природних ресурсів, рекомендації в електронному режимі або відсутні, або надані в мінімальній кількості.

Необхідно також зробити акцент на тому, що система державного контролю щодо дотримання законодавства, реалізації заходів відповідальними органами державної влади не забезпечує прийняттого рівня екологічної безпеки.

Найбільше проблем сконцентровано навколо питань масового будівництва в зелених зонах; будівництва об'єктів, які становлять небезпеку здоров'ю; знищення або нанесення шкоди природоохоронним об'єктам; неконтрольованого використання надр; використання земель не за призначенням та інших.

Нерозв'язані конфлікти інтересів громадян з комерційними структурами та органами місцевої влади, які приймають рішення (надають, зокрема, відповідні дозвільні документи) на шкоду інтересам громади та/або всупереч застереженням екологічного експертного середовища іноді переростають у відкриті протистояння.

За такої ситуації представники активної екологічної громадськості, дії яких перешкоджають інтересам окремих представників політико-адміністративних або фінансово-промислових груп, зазнають тиску та переслідувань.

Більше того, як свідчить практика, лише за умови оприлюднення подібних фактів у засобах масової інформації вдається добитись перегляду або скасування неправомірних рішень.

Одним з інструментів коригування таких рішень та дій, зокрема, реалізації права на доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, є звернення громадськості до органів прокуратури, державної екологічної інспекції.

Втім, випадки, коли внаслідок активності громадськості, звернень до прокуратури призупиняються рішення та дії, які загрожують екологічним правам громадян (місцевих громад) та суперечать природоохоронному законодавству, а також ініціюються судові процеси, є поодинокими.

Також не систематичним є дотримання органами влади свого зобов'язання щодо проведення громадських слухань з питань, що становлять суспільний інтерес, інтерес громади на певній території щодо забезпечення їхніх екологічних прав, що можна пояснити нечіткістю вимог законодавства щодо порядку проведення громадських слухань під час процедури оцінки

впливу на навколишнє середовище та у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.

В комплексній оцінці, що здійснюється екологічними громадськими організаціями, практичної реалізації державної політики та відповідних заходів за групою критеріїв (забезпечення доступу до інформації, консультації з громадськістю, просвітницька робота та іншими), йдеться про виконання меншої частини передбачених заходів.

Наявність цих тенденцій засвідчують щорічна доповідь «Громадська оцінка національної екологічної політики», до підготовки якої залучаються провідні екологічні громадські структури, та щорічна доповідь правозахисних організацій «Права людини в Україні», в якій подано ґрунтовний аналіз проблем та основних тенденцій реалізації екологічних прав громадян.

Контрольні питання

1. Дайте загальну характеристику сучасного стану взаємодії громадськості з органами державної влади в екологічній сфері.
2. Основні положення Орхуської конвенції.
3. Громадський екологічний контроль.
4. Права екологічного інспектора.
5. Які ви знаєте повноваження громадських організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища?
6. Як здійснюється забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики.

Лекція № 14

Тема лекції: Система спеціального управління

План лекції

1. Водна рамкова директива.
2. Поняття басейнового принципу управління та річкового басейну.
3. Інтегроване управління річковим басейном.
4. Принципи басейнового управління.
5. Механізм реалізації басейнового принципу управління відповідно до українського законодавства.
6. Механізм реалізації басейнового принципу управління відповідно до Водної рамкової директиви.
7. Поняття та правові засади екологічної мережі України.
8. Програма формування національної екологічної мережі.

9. Особливості системи управління формуванням національної екологічної мережі.
10. Структурні елементи національної екологічної мережі.
11. Державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України.
12. Особливості юридичної відповідальності за правопорушення у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text. (Дата звернення: 15.11.2023).
2. Про встановлення рамок заходів Співтовариства в галузі водної політики: Директива Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text. (Дата звернення: 15.11.2023).
3. Про Концепцію розвитку водного господарства України: постанова Верховної Ради України від 14 січня 2000 року № 1390-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 8, ст.54. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1390-14#Text>. (Дата звернення: 17.11.2023).
4. Водний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 24, ст.189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 23.11.2023)
5. Про екологічну мережу України: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 45, ст.502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>. (Дата звернення: 23.11.2023).
6. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, N 47, ст.405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text>. (Дата звернення: 23.11.2023).

Зміст лекції

На сьогодні в Україні відбувається перехід від адміністративно-територіальної системи управління водними ресурсами до басейнового принципу управління у зв'язку з підтвердженою світовою практикою, яка наголошує на тому, що інтегрований підхід сприяє

максимальному досягненню цілей і завдань, охороні та відтворенню водних екосистем і забезпечує раціональне використання водних ресурсів.

У процесі інтеграції України до Європейського Союзу (далі – ЄС) питання навколишнього середовища є одним із важливих векторів співпраці сторін Угоди про асоціацію [1].

До сфер співробітництва, визначених у ст. 361 Угоди, належить і управління водними ресурсами. Виокремлення цього напрямку для спільних дій сторін зумовлено тим, що стан водних ресурсів, їхні кількість та якість залежать від низки умов, серед яких ефективно управління ними.

Тому останнє має велике значення в екологічній політиці ЄС. Під час забезпечення ефективного управління водними ресурсами особлива роль відводиться принципам його здійснення, зокрема басейновому принципу.

Одним із головних документів ЄС у частині забезпечення якості води й управління водними ресурсами, зокрема щодо морського середовища, є Водна рамкова директива [2].

Вона містить основні елементи інтегрованого управління водними ресурсами:

- принцип комплексності захисту всіх вод (річок, озер, прибережних і підземних вод);
- басейновий принцип управління водними ресурсами;
- принцип широкого залучення громадян та громадських організацій;
- принцип послідовного вдосконалення законодавства.

Згідно з Додатком ХХХ до гл. 6 р. V Угоди про асоціацію [8], Україна зобов'язується поступово наблизити своє законодавство до положень Водної рамкової директиви в такі терміни:

- протягом 3 років із дати набрання чинності Угодою: ухвалення національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів); закріплення на законодавчому рівні визначення одиниці гідрографічного районування території країни; розроблення положення про басейнове управління з покладенням на нього функцій, передбачених у ст. 3 Водної рамкової директиви;
- протягом 6 років із дати набрання чинності Угодою: визначення районів річкових басейнів та створення механізмів управління міжнародними річками, озерами та прибережними водами (ст. 3); аналіз характеристик районів річкових басейнів (ст. 5); запровадження програм моніторингу якості води (ст. 8);
- протягом 10 років із дати набрання чинності Угодою: підготовка планів управління басейнами річок, проведення консультацій із громадськістю та публікація цих планів (ст. ст. 13 і 14).

Відповідно до ст. 1 Водного кодексу України (далі — ВК України), басейновий принцип управління — це комплексне (інтегроване) управління водними ресурсами в межах району річкового басейну.

Річковий басейн (водозбір), відповідно до статті 1 ВК – частина земної поверхні і товщі ґрунтів, стік води з якої послідовно через пов'язані водойми і водотоки здійснюється в море, лиман або озеро.

Поняття «район річкового басейну» також міститься у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом» і означає головну одиницю управління у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, що складається з річкового басейну (річкових басейнів) та пов'язаних з ними прибережних і підземних вод.

В свою чергу, згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управління водними ресурсами за басейновим принципом», річковий басейн (водозбір) — це частина земної поверхні і товщі ґрунтів, стік води з якої послідовно, через пов'язані водойми і водотоки, здійснюються в море, лиман або озеро.

Річковий басейн складається з трьох компонентів:

- вихідний — річки, канали, резервуари і водоносний шар,
- компонент попиту (у потоці і поза потоком) — іригаційні поля, індустриальні об'єкти та міста і
- проміжний — лікувальні установи, вторинне водокористування та утилізація відходів із установленими екологічними та соціально-економічними зв'язками.

А відповідно до пункту 15 статті 2 Директиви 2000/60/ЄС, район басейну ріки означає зону суші і моря, утворену одним або кількома сусідніми басейнами разом з пов'язаними з ними ґрунтовими і прибережними водами, що визначається відповідно до статті 3 (1) як головна одиниця у розпорядженні басейном річок.

Тобто об'єктом управління є басейн ріки з приналежною до неї гідрографічною мережею та оточуючою екосистемою, що набагато ширше за об'ємом регулювання, ніж відповідно до українського законодавства.

Інтегроване управління річковим басейном — це процес, який сприяє скоординованому управлінню та розвитку водними, земельними та іншими, пов'язаними з ними природними ресурсами, з метою максимізації економічних досягнень та соціального благополуччя на основі справедливості і без компромісів відносно стійкості життєво важливих екосистем.

Зміст інтегрованого управління водними ресурсами розкривається через такі елементи:

- принцип комплексності захисту всіх вод — річок, озер, прибережних і підземних вод,
- басейновий принцип управління водними ресурсами,
- принцип широкого залучення громадян, зацікавлених сторін, громадських організацій,
- принцип послідовного удосконалення законодавства.

Інтегроване управління водними ресурсами є комплексним, здійснюється не лише суб'єктами владних повноважень, а й громадськістю в цілому, на всіх рівнях управління водними ресурсами (від місцевого до міждержавного) за допомогою набору інструментів, таких як соціальна та екологічна оцінки, економічні показники та системи моніторингу, збору та обміну інформацією

Сутність інтегрованого управління водними ресурсами проявляється через наступні принципи, проголошені у Дубліні та Ріо-де-Жанейро ще у 1992 році:

- визнання прісної води вичерпним і уразливим ресурсом, важливим для підтримки життя розвитку і навколишнього середовища,
- комплексний підхід до розвитку і управління водним господарством за участі користувачів, працівників плануючих організацій та осіб, які ухвалюють політичні рішення на всіх рівнях,
- гендерний принцип,
- визнання води екологічним, а також соціальним товаром.

Крім того, невід'ємною частиною інтегрованого управління водними ресурсами є управління ризиками затоплень згідно з частиною 5.4. Звіту Комісії щодо імплементації Водної Рамкової Директиви (далі — ВРД).

Водний об'єкт, його водозбір, повітряний простір над ним та сформовані в його межах геосистеми при плануванні, організації території, використання, відновлення і охорони природних ресурсів розглядається як єдине функціональне ціле.

Відповідно до ч. 3 Розділу 2 постанови Верховної Ради «Про Концепцію розвитку водного господарства України» басейнове управління ґрунтується на таких принципах [3]:

- пріоритетність екологічної безпеки природокористування, узгодженість і збалансованість екологічної політики суб'єктів водокористування і водогосподарської діяльності;
- економічна цілісність басейнового водогосподарського комплексу, самодостатність і самоокупність водогосподарської і водоохоронної діяльності;
- забезпечення взаємодії територіальних і галузевих суб'єктів управління водним господарством на основі програмно-цільового методу; комплексне системне управління водним господарством забезпечується створенням координаційного центру, який через виконавчі структури — басейнове водогосподарське об'єднання, регіональні водогосподарські, природоохоронні та інші органи управління — реалізує політику, програми і завдання, спрямовані на досягнення визначеної мети збалансованого розвитку;
- стандартизація процедур і процесів басейнового управління та посилення відповідальності всіх суб'єктів водокористування і

водогосподарської діяльності за стан водного басейну і якість водних ресурсів;

- багатоваріантність механізмів еколого-інвестиційної діяльності, фінансування водогосподарських і водоохоронних заходів, стимулювання раціонального використання і охорони водних ресурсів;
- інформаційне і наукове забезпечення управлінських рішень, участь громадськості у вирішенні водогосподарських і екологічних проблем басейну

Згідно зі статтею 13 ВК України [4], державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється за басейновим принципом на основі державних, цільових, міждержавних та регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, а також планів управління річковими басейнами.

Механізм реалізації басейнового принципу управління відповідно до українського законодавства:

- Гідрографічне (9 районів річкових басейнів, а в їх межах, затверджених наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 03.03.2017 р. № 103, можуть виділятися суббасейни) і водогосподарське районування території України — ст. 131 ВК України.
- Складання Плану управління річковим басейном, що містить інформацію зазначену у ст. 132 ВК України та Додатку до Порядку розроблення плану управління річковим басейном затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 травня 2017 р. № 336.
- Утворення консультативно-дорадчого органу виконавчої влади — Басейнової Ради — ст. 133 ВК України і Типове Положення про басейнові ради, затверджене наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 26.01.2017 р. № 23.
- Впровадження на основі басейнового принципу програмно-цільових методів планування розвитку та управління водоохоронним комплексом.
- Створення інтегрованої басейнової (міжвідомчої) системи моніторингу довкілля та збору даних (включаючи транскордонний моніторинг) басейнової геоінформаційної системи з банком даних еколого-водогосподарської інформації.

Обов'язковою умовою функціонування басейнового принципу є відкритість процедур обговорення та прийняття фінансових рішень для учасників всіх зацікавлених сторін, інформаційний доступ громадян щодо басейнової водної політики та екологічних програм на всіх стадіях їх розробки та впровадження.

Басейновий принцип передбачає транскордонне співробітництво, що є не лише ефективним чинником євроінтеграційних процесів, а й важливим інструментом розвитку регіонів, міст і територіальних громад в галузі

використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів на прикордонних водах для того, щоб створити спільну систему управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонально використовувати природні ресурси та забезпечити екологічну безпеку.

Він передбачає, що фінансовий механізм гарантує безпосередній зв'язок між платою за водокористування і фінансуванням пріоритетних водоохоронних заходів у межах басейну.

Саме управління за басейновим принципом спрямоване на стале водозабезпечення населення і галузей економіки.

Крім того, така система управління дає можливість зменшити інтенсивність антропогенного і техногенного навантаження і прогнозувати наслідки людської діяльності для завчасного попередження екологічних та техногенних катастроф.

Інтегроване управління водними ресурсами враховує соціальні фактори, потреби галузей економіки, природоохоронні інтереси і гарантує управління водними ресурсами стан захищеності

Екологічна мережа є вкрай комплексним явищем, яке в правовій доктрині і на законодавчому рівні піддається різним трактуванням, але водночас несе в собі єдине уявлення про призначення цих територій та їхню цінність у сучасному світі. Поняття «екологічна мережа» в Україні розкривається у двох законодавчих актах – Закон України «Про екологічну мережу України» [5] та Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» [6].

Відповідно до статті 3 Закону України «Про екологічну мережу України» екологічна мережа (далі - екомережа) – це єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов'язань України підлягають особливій охороні [17].

Відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» екологічною мережею виступає єдина територіальна система, яка включає ділянки природних ландшафтів, що підлягають особливій охороні, і території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні і лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні території та об'єкти інших типів, що визначаються законодавством України, і є частиною структурних територіальних елементів екологічної мережі – природних регіонів, природних коридорів, буферних зон [13].

Терміном «екомережа» позначають сукупність ділянок відносно недоторканної природи, де тварини і рослини практично позбавлені впливу

людини (ядра екомережі), та шляхів, якими ці ділянки сполучаються між собою (екологічні коридори).

Так, наприклад, ядрами екомережі можуть бути два ліси, а коридором – річка, що протікає між ними.

Руслом і берегами ріки тварини зможуть пересуватися з однієї ділянки лісу в інший. Це приклад локальної мережі; такі системи поєднуються у більші, котрі, в свою чергу, формують глобальну екомережу, що охоплює всю планету.

Територія екологічної мережі – це свого роду данина, це той мінімум, який ми лишаємо живим істотам Землі, і який обов'язково має бути звільненим від впливу господарської діяльності людини [33, С. 138].

1) Верховна Рада України 21 вересня 2000 року ухвалила Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 рр.».

- У цій програмі містяться пропозиції щодо зміни земельних угідь України шляхом зменшення частки оброблюваних земель і відповідного збільшення відновлених природних ландшафтів.
- Передбачається, що екомережа України буде територіально безперервною системою природних ландшафтів, що утворюють природний каркас, який визначатиме екологічну стійкість території.

2) 24 червня 2004 року було прийнято Верховною Радою України Закон України «Про екологічну мережу України».

Основною метою Програми є збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їхнього різноманіття, близького до притаманного їм природного стану, та формування їхньої територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій.

При цьому національна екологічна мережа має відповідати вимогам щодо її функціонування у Всеєвропейській екологічній мережі та виконувати провідні функції щодо збереження біологічного різноманіття.

Крім того, Програма має сприяти збалансованому й невиснажливому використанню біологічних ресурсів у господарській діяльності.

Формування екологічної мережі передбачає зміни в структурі земельного фонду країни через віднесення (на підставі обґрунтування екологічної необхідності (безпеки) та економічної доцільності) частини земель господарського використання до категорій, що підлягають особливій охороні з відновленням притаманного їм різноманіття природних ландшафтів.

Це фактично загальнодержавний механізм досягнення гармонізаційного співіснування суспільства і природи в її територіальному і біотичному різноманітті.

Процес формування національної екологічної мережі полягає в збереженні, розширенні, відновленні та охороні єдиної системи території із при-

родним станом ландшафту та інших природних комплексів і унікальних територій, у створенні на їх основі природних об'єктів, які підлягають особливій охороні, що сприяє зменшенню, запобіганню та ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності людей на навколишнє природне середовище, збереженню природних ресурсів, генетичного фонду живої природи і досягненню етноландшафтної рівноваги.

Такий процес здійснюється на підставі Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000—2015 роки, прийнятої постановою Верховної Ради України і введеної в дію відповідним законом України від 21 вересня 2000 р. № 1989-III.

До складових структурних елементів екологічної мережі належать:

- території та об'єкти природно-заповідного фонду як основні природні елементи екологічної мережі — природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники (ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні), пам'ятки природи, а також їхні охоронні зони, штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва);
- водні об'єкти (ділянки моря, озера, водосховища, річки), водноболотні угіддя, водоохоронні зони, прибережні захисні смуги, смуги відведення, берегові смуги водних шляхів і зони санітарної охорони, що утворюють відповідні басейнові системи;
- ліси першої групи;
- ліси другої групи;
- курортні та лікувально-оздоровчі території з їхніми природними ресурсами;
- рекреаційні території для організації масового відпочинку населення і туризму;
- інші природні території (ділянки степової рослинності, луки, пасовища, кам'яні розсипи, піски, солончаки тощо);
- земельні ділянки, на яких зростають природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України;
- земельні ділянки, які є місцями перебування чи зростання видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України;
- частково землі сільськогосподарського призначення екстенсивного використання — пасовища, луки, сіножаті тощо;
- радіоактивно забруднені землі, що не використовуються і підлягають окремій охороні як природні регіони з окремим статусом.

Національна екологічна мережа містить елементи загальнодержавного і місцевого значення, які встановлюються за науковими, правовими, технічними, організаційними та фінансово-економічними критеріями.

Елементами національної екологічної мережі загальнодержавного значення є:

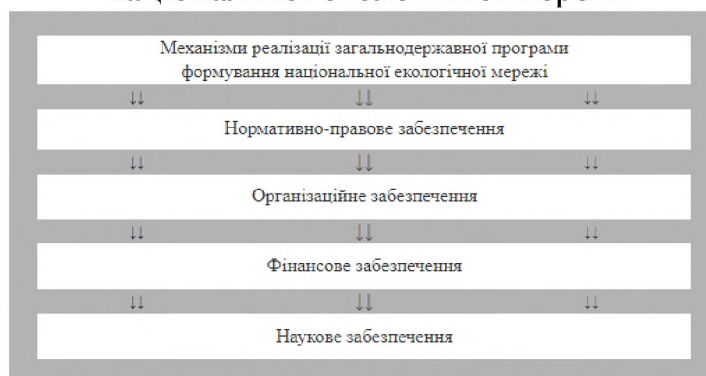
природні регіони, де зосереджено існуючі і такі, що створюватимуться, природно-заповідні території (насамперед це регіони Карпат, Кримських гір, Донецького кряжу, Приазовської височини, Подільської височини, Полісся, витоків малих річок, окремих гирлових ділянок великих річок, прибережно-морської смуги, континентального шельфу тощо);

основні комунікаційні елементи національної екологічної мережі — широтні природні коридори, що забезпечують природні зв'язки зонального характеру, Поліський (лісовий), Галицько-Слобожанський (лісостеповий), Південноукраїнський (степовий), а також меридіональні природні коридори, просторово обмежені долинами великих річок (Дніпра, Дунаю, Дністра, Західного Бугу, Південного Бугу, Сіверського Дінця), які об'єднують водні й заплавні ландшафти — шляхи поширення та міграції численних видів рослин і тварин.

Окремий природний коридор, що має міжнародне значення, формує ланцюг прибережно-морських природних ландшафтів Азовського і Чорного морів, який оточує територію України з півдня.

Елементи національної екологічної мережі місцевого значення встановлюються відповідними регіональними програмами та регіональними схемами формування екологічної мережі.

Механізми забезпечення реалізації загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі

Організаційне забезпечення та контроль за реалізацією Програми формування національної екологічної мережі здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, до відання якого віднесені питання екології та природних ресурсів України, разом із зацікавленими місцевими органами виконавчої влади.

Орган (Міністерство екології та природних ресурсів України), що забезпечує організацію виконання Програми, щорічно має подавати Кабінету Міністрів України звіти та необхідну інформацію про хід виконання завдань Програми.

Кабінет Міністрів України на підставі наданої інформації здійснює коригування програмних завдань, їхнього змісту та обсягів фінансування.

Для координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, виконавців Програми, утворюється дорадчий орган — координаційна рада, до складу якої входять посадові особи цих органів, а також представники громадських організацій, провідні вчені. На координаційну раду покладаються також функції щодо:

- організації розробки генеральної й регіональних схем формування національної екологічної мережі;
- підготовки пропозицій щодо включення національної екологічної мережі як спеціальної функціональної території загальнодержавного значення до Генеральної схеми планування території України;
- підготовки в разі потреби пропозицій про внесення змін до Програми;
- організації підготовки раз на 5 років національної доповіді про стан формування національної екологічної мережі.

Реалізація Програми забезпечує відтворення біотичного механізму регулювання навколишнього природного середовища, збереження і відновлення ландшафтного різноманіття, а також сприяє:

- дотриманню екологічної рівноваги на території України;
- створенню природних умов для життя і розвитку людини в екологічно збалансованому природному середовищі, максимально наближеному до природних ландшафтів;
- запобіганню безповоротній втраті частини гено-, демо- та екофонду країни;
- забезпеченню збалансованого та невиснажливого природокористування на значній частині території України;
- розвитку ресурсної бази для заняття туризмом, відпочинку та оздоровлення населення;
- зростанню природно-ресурсного потенціалу на суміжних із національною екологічною мережею землях сільськогосподарського призначення;
- вдосконаленню природоохоронної нормативно-правової бази та її гармонізації з міжнародною;
- розбудові Всеєвропейської екологічної мережі;
- забезпеченню відновлення біогеохімічних кругообігів у навколишньому природному середовищі, зменшенню загрози деградації та втрати родючості земель;
- ренатуралізації земельних угідь, що вилучаються із сільськогосподарського використання;
- посиленню узгодженості діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадських екологічних організацій у вирішенні проблем екологічної безпеки України.

Необхідною передумовою для формування та розширення екологічної мережі України є закладення міцних підвалин, основою яких є налагоджене

державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України.

Відповідно до ч.1 ст. 7 Закону України «Про екологічну мережу України» державне управління у сфері формування, збереження та використання екомережі здійснюють Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом.

Так, відповідно до ч.2 ст. 7 Закону України «Про екологічну мережу України» державне управління у сфері формування, збереження та використання екомережі здійснюється із залученням громадян та їх об'єднань і забезпеченням їх широкого доступу до інформації з цих питань.

Варто зауважити, що ключові території екологічної мережі (території та об'єкти природно-заповідного фонду України) також підпорядковані різним державним органам, що іноді призводить до неврегульованості певних питань у сфері управління цими територіями.

Так, до прикладу, ключові території екологічної мережі (установи природнозаповідного фонду) наразі підпорядковані: Міністерству екології та природних ресурсів України (далі - Мінприроди), Державному управлінню справами, Державному агентству лісових ресурсів України, Національній академії наук України, Українській академії аграрних наук, Міністерству освіти і науки України та Державному агентству України з управління зоною відчуження, а також Київському національному університету ім. Т.Г. Шевченка.

Все ж, головним органом, який наділений повноваженнями у сфері здійснення управління формуванням, збереженням та використанням національної екологічної мережі є Мінприроди.

Відповідно до п.1 ч.3 Положення про Мінприроди, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 року № 32 одним з основних завдань Мінприроди є забезпечення формування державної політики у сфері збереження, відтворення та невиснажливого використання біологічного та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі.

Департамент екомережі та природно-заповідного фонду (далі – Департамент екомережі) є структурним підрозділом Мінприроди, створений для забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері організації, охорони та використання екомережі та природно-заповідного фонду.

Як відомо, з метою належного функціонування екологічних суспільних відносин, держава має застосовувати заходи юридичної відповідальності.

В свою чергу, ефективність правових приписів значною мірою визначається ефективністю відповідальності за їхнє порушення.

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про екологічну мережу України» особи, винні у порушенні законодавства з питань формування, збереження та використання екомережі, несуть відповідальність відповідно до закону. Варто зазначити, що чинним законодавством прямо не передбачено адміністративної, кримінальної чи цивільно-правової відповідальності за порушення режиму території, що є складовою екологічної мережі.

Кримінальна відповідальність у галузі формування, збереження та використання екологічної мережі прямо не передбачена чинним Кримінальним кодексом України (далі - ККУ).

Але водночас окремі склади кримінальних правопорушень, визначені ККУ, тісно пов'язані з дотриманням чинного природоохоронного та природноресурсового законодавства.

Склади кримінальних правопорушень, які потенційно можуть мати місце безпосередньо в межах екологічної мережі передбачені наступні: ст. 240 «Порушення правил охорони або використання надр», ст. 246 «Незаконна порубка лісу», ст. 248 «Незаконне полювання», ст. 252 «Умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду»

Наступним видом юридичної відповідальності є адміністративна відповідальність. Слід зауважити, що адміністративна відповідальність на сьогоднішній день є найпоширенішим видом юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

Законом України «Про екологічну мережу України» передбачено і відповідальність за порушення законодавства з питань формування екомережі. Хоча, жодним чином КУпАП та ККУ не передбачено навіть подібних складів правопорушення.

Відомо, що при заподіянні шкоди природним об'єктам не завжди можна визначити реальні збитки.

Тому важливе значення при обчисленні збитків надається наперед визначеним правилам і порядку обчислення розміру заподіяної шкоди, зокрема таксам.

Відомо, що складовою екомережі відповідно до ст.5 Закону України «Про екологічну мережу України» є, зокрема, території та об'єкти природнозаповідного фонду.

Саме об'єкти та території природно-заповідного фонду знаходяться під більшою охороною держави, що пов'язано з особливою цінністю цих територій.

Але варто звернути увагу на те, що у своїй цілісності екомережа є єдиною територіальною системою, що утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природно-ресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного і біорізноманіття, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Під увагою та захистом держави більшою мірою знаходяться лише території природно-заповідного фонду України, тобто ключові території

екологічної мережі України. Водночас інші складові екологічної мережі залишаються до сьогоднішнього дня без належного захисту, що негативно впливає на збереження біологічного різноманіття, зокрема.

Контрольні питання

1. Основні положення Водної рамкової директиви – суть, мета, завдання, коонцепція.
2. Що таке басейнове управління та річковий басейн?
3. Що таке інтегроване управління річковим басейном та як воно здійснюється?
4. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до Водної рамкової директиви?
5. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до законодавства України?
6. Що таке екологічна мережа?
7. Що таке Програма формування національної екологічної мережі?
8. Особливості системи управління формуванням національної екологічної мережі.
9. Опишіть структурні елементи національної екологічної мережі.
10. Як здійснюється державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України?

Лекція № 15

Тема лекції: Інформаційні системи екологічного управління

План лекції

1. Специфіка інформаційного забезпечення систем екологічного управління.
2. Покоління інформаційних систем екологічного управління.
3. Інформаційні системи екологічного управління в Україні та їх впровадження.
4. Інформація для прийняття рішень у контексті збалансованого розвитку.
5. Поняття Державного земельного кадастру.
6. Основні характеристики системи Державного земельного кадастру.
7. Принципи Державного земельного кадастру.
8. Інформаційна взаємодія між кадастрами та інформаційними системами.
9. Передача геопросторових даних до кадастру.
10. Уніфікація інформаційних систем.

Література:

1. Харів Н. О. X 20 Бази даних та інформаційні системи: навчальний посібник / Н. О. Харів. – Рівне : НУВГП, 2018. – 127 с.

2. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст.546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023).

3. Про Державний земельний кадастр: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 8, ст.61. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (Дата звернення: 29.11.2023).

Зміст лекції

Специфіка інформаційного забезпечення систем екологічного управління полягає перш за все в особливостях екологічного управління.

Системи екологічного управління функціонують, з одного боку, в інформаційному середовищі антропогенного характеру, яке відображає сукупність виробничих, соціальних та інших об'єктів управління, а з іншого — в інформаційному середовищі екосистемного характеру, яке відображає стан природних ресурсів, динаміку біотичних процесів, навколишнього природного середовища.

Щоб контролювати стан навколишнього природного середовища, його взаємозв'язки, потоки речовин, енергії та інформації, функціонування живих організмів, екосистем, людині необхідно мати інформаційні можливості, співвимірні з інформаційним потенціалом природи.

У кількісному відношенні навколишнє середовище на 20 порядків перевищує інформаційну потужність суспільства. Це характеризує надзвичайну унікальність, складність екологічного управління і потребує застосування особливої інформаційної методології, яка ґрунтується на певних модельних, імовірнісних підходах в управлінні, на специфічних інформаційних системах статистичного і просторового характеру, на ресурсних і комплексних інформаційних базах даних.

Важливим питанням, що потребує розв'язання, в екологічних інформаційних системах є **структура баз даних** [1].

Вибір інформаційної структури бази екологічних даних визначає:

- по-перше, точність і повноту відображення природних об'єктів;
- по-друге, призначення, вид і оптимальність екологічного управління;
- по-третє, організаційну структуру та алгоритм функціонування такого важливого механізму управління, як система моніторингу довкілля.

Навколишнє природне середовище слід розглядати як природно-антропогенний комплекс, що складається з геосфери, біосфери та соціосфери, які, у свою чергу, мають окремі складові:

- Так, геосфера складається з літосфери, геоморфосфери, гідросфери, геофізсфери, атмосфери та педосфери (пов'язана з неорганічною складовою);
- біосфера — з фітосфери, зоосфери та педосфери (пов'язана з органічною складовою);
- соціосфера — з техносфери та демосфери.

Методологія і ступінь наповнення цих великих блоків екологічної інформації визначають особливість і специфіку інформаційної основи та ефективність функціонування всіх систем екологічного управління.

Специфіка екологічних інформаційних систем полягає в незвичайності завдання, що покладено на систему екологічного управління, виконання якого ці системи мають забезпечувати. Таким завданням є гармонізація взаємовідносин суспільства і природи.

Вперше за всю історію людства певній категорії інформаційних систем суспільства відведена роль задовольняти потреби не тільки людини, а й природи.

З набуттям системою екологічного управління нового значення, пов'язаного з гармонізацією життєдіяльності суспільства, спектр її завдань суттєво збільшився, що спричинило зміну вимог до інформаційних систем стосовно пошуку, обробки та аналізу інформації, необхідної для прийняття складних природно-антропогенних управлінських рішень, а також її відповідного поширення.

Необхідність формування й вдосконалення інформаційних систем екологічного управління зумовлюється, **по-перше**, внутрішніми потребами держави стосовно інформаційного забезпечення процесів прийняття екологічно безпечних управлінських рішень щодо реалізації національної екологічної стратегії, екологічних політик, а **по-друге**, зовнішніми вимогами, додержанням міжнародних екологічних зобов'язань.

В Україні формування інформаційних систем екологічного управління, як і інших складових національної інформаційної інфраструктури, має відбуватися відповідно до певних міжнародних вимог.

Інформаційні системи, які застосовуються в усіх сферах суспільної діяльності, нині перебувають на третьому етапі свого розвитку.

Системи першого покоління, які за кордоном дістали назву "Системи електронної обробки даних" (Data processing systems), а в Україні — "**Автоматизовані системи управління**", базувалися на застосуванні "заданого підходу".

Тобто для вирішення кожної проблеми в системі окремо формувалися дані і створювалася відповідна алгоритмічна модель.

Системи з такою структурою мали інформаційну та алгоритмічну надмірність, були надто прикладними та не зорієнтованими на автоматизацію "паперових" технологій.

Системи другого покоління відомі під назвою "**Управлінські інформаційні системи**" (Management information systems).

Структура таких систем зорієнтована на операційну обробку даних, для якої характерний структурований потік інформації, інтеграція завдань з обробки даних.

Ці системи мають таку позитивну особливість, як колективний доступ до даних, тобто створення **єдиної бази даних** із централізованим управлінням.

Інша назва таких систем — "**Системи управління базами даних**" (СУБД).

Основним недоліком систем із такою структурою є наявність надмірної бази даних, проблеми опису самих даних. Сьогодні відбувається інтенсивний розвиток і велике поширення інформаційних систем, побудованих на засадах СУБД.

Структура інформаційних **систем третього покоління**, які тільки-но починають застосовуватись у третьому тисячолітті, зорієнтована на **спільний аналіз даних та алгоритмічні моделі вироблення рішень**. Ці системи дістали назву "**Системи прийняття рішень**" (Decision Support Systems).

Вони мають не тільки загальне інформаційне забезпечення — **базу даних**, а й загальне алгоритмічне забезпечення — **базу моделей**. До систем такого типу належать **системи оперативної аналітичної обробки даних** (OLAP — Online Analytical Processing), експертні системи, інтелектуальні системи, системи баз знань.

Саме інформаційні системи третього покоління за своїми можливостями і потужністю відповідають класу завдань, що стоять перед системами екологічного управління.

Впровадження таких систем має на меті надати нову якість управлінню, підвищити його оперативність, ефективність і за своїм характером більше відповідає особливостям екологічного управління.

В Україні вирішення проблеми такого впровадження поки що має суто теоретичний характер. Більш практичне значення на сьогодні для систем екологічного управління має модернізація і розвиток **спеціалізованих інформаційних систем екологічного спрямування**, до яких належать державні природні кадастри, системи екологічного моніторингу, екологічного картографування, еколого-господарські баланси територій, геоінформаційні системи, екологічна паспортизація.

Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" [2] визначає створення і забезпечення роботи національної екологічної інформаційної системи як одну з головних функцій органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Згідно із законом ця функція належить до компетенції спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів (Міністерство екології та природних ресурсів України і його органів на місцях).

Відповідно до Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України загальна система інформаційного забезпечення містить екологічні, географічні та інші інформаційні підсистеми. За роки становлення

екологічного і природоохоронного законодавства ця структура набула свого правового визначення.

В Україні найбільшого розвитку набули моніторингові і кадастрові інформаційні системи. Це закріплено у відповідних законодавчих актах, що стосуються управління окремими природними ресурсами.

Цілі і завдання інформаційного забезпечення визначені в Земельному, Водному, Лісовому кодексах та в Кодексі України про надра; у законах України "Про питну воду та питне водопостачання", "Про меліорацію земель", "Про тваринний світ", "Про рослинний світ", "Про охорону атмосферного повітря", "Про управління відходами" та ін.

Однак нормативні, методологічні, науково-технічні і організаційні засади створення та функціонування інформаційних систем у сфері екологічного управління в екологічному законодавстві поки не розвинуті.

Моніторингові екологічні інформаційні системи найбільш ґрунтовно представлені в таких законодавчих актах: Положення про державну систему моніторингу довкілля, Положення про моніторинг земель, Порядок здійснення державного моніторингу вод, Порядок здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря.

В Основних напрямках державної екологічної політики України (постанова Верховної Ради від 5 березня 1998 року № 188/98-ВР) розвитку цих інформаційних систем приділяється особлива увага як пріоритетному джерелу первинної інформації про стан національних природних ресурсів.

У цьому ж документі поставлено завдання загальнодержавної ваги — створення Єдиної державної системи запобігання аваріям, катастрофам та надзвичайним ситуаціям і реагування на них. Його розв'язання можливе за умов формування відповідної інтегрованої інформаційної системи, взаємопов'язаної з іншими моніторинговими системами та інформаційним забезпеченням загальнодержавної системи управління.

Ця інтегрована інформаційна система потребує свого законодавчого втілення.

Щоб створити умови для збалансованого розвитку України та її регіонів, ведуться регіональні кадастри природних ресурсів.

В умовах економічного реформування в державі значно зростає роль державних кадастрів як інформаційної бази для ефективного управління відновленням природних ресурсів, ведення відповідної статистики, регулювання відповідних суспільних відносин, підтримки податкової та інвестиційної політики держави, обґрунтування розмірів плати за природокористування.

Для цього в Україні впроваджуються державні програми, що передбачають комплекс заходів, спрямованих на автоматизацію інформаційно-технологічних процесів, пов'язаних з оперативним веденням і використанням даних державних кадастрів природних ресурсів.

Такими прикладами є Програма створення автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру, автоматизована система ведення

кадастру природних лікувальних ресурсів, яка базується на використанні ГІС- технологій.

Об'єднання в межах Міністерства засобів, ресурсів, методів геологічної, гідрометеорологічної, топографо-геодезичної служб створило передумови для інтегрального управління природокористуванням.

Тепер Мінекоресурсів як спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів об'єднує в цілісній структурі **екологічні інформаційні системи і бази даних** (наприклад, Державний інформаційний геологічний фонд України, Державний картографо-геодезичний фонд України) різних екологічних відомств і створює єдину інтегральну основу для системного інформаційного забезпечення.

Інтегрування систем екологічного управління на міжнародному й міжсекторальному (міжгалузевому) рівнях потребує зменшення інформаційного розриву і розширення обсягів наявної інформації та доступу до неї.

На міжнародному, міжсекторальному і міжрегіональному рівнях існує розрив між повнотою, наявністю, якістю, узгодженістю, стандартизованістю і доступністю даних, що істотно обмежує національні та міжнародні можливості прийняття рішень стосовно екологічного управління і збалансованого розвитку.

Для зменшення інформаційного розриву потрібно:

- розробити узгоджену систему показників гармонізації життєдіяльності і збалансованого розвитку на місцевому, регіональному (обласному), державному й корпоративному рівнях;
- вдосконалити процес збирання й використання даних шляхом ведення переліку тих даних, які стосуються навколишнього середовища, ресурсів та розвитку і ґрунтуються на національних і регіональних пріоритетах управління збалансованим розвитком;
- вдосконалити методи оцінки й аналізу даних шляхом розробки практичних рекомендацій щодо погодженого скоординованого збирання даних та їх оцінки на національному, регіональному і міжнародному рівнях. Національні, регіональні і міжнародні центри збирання даних і обробки інформації створюють постійно діючі точні системи збирання даних із використанням географічних інформаційних технологій, експертних систем, моделей та інших методів для оцінки та аналізу даних;
- створити системи інформації, що розвиваються, шляхом проведення необхідних організаційних змін на національному рівні для забезпечення комплексного підходу до інформації про навколишнє середовище і розвиток;
- зміцнити потенціал у галузі традиційної інформації шляхом створення механізмів підтримки для забезпечення місцевих громад і користувачів ресурсами, інформацією та спеціальними

знаннями, необхідними для гармонізації життєдіяльності, заощадливого використання ресурсів із застосуванням, за необхідності, традиційних і місцевих знань та підходів, що має особливо важливе значення для населення сільських і міських районів.

Для розширення обсягів наявної інформації та доступу до неї потрібні:

- виробництво інформації, яка буде використана в процесі прийняття рішень і має орієнтуватися на різноманітні групи користувачів та форми доступу, більш прийнятні для такого процесу. Слід створювати або посилювати механізми перетворення наукових і соціально-економічних оцінок на інформацію, придатну як для планування, так і для суспільного користування. Необхідно використовувати електронні і неелектронні форми;
- встановлення стандартів та методів обробки інформації шляхом створення механізмів ефективного і узгодженого обміну нею на місцевому, державному, корпоративному й міжнародному рівнях, у тому числі розробки форматів даних, форм доступу до інформації та її розповсюдження, а також засобів зв'язку;
- підготовка документації шляхом документального оформлення даних про джерела наявної інформації та обмін ними у відповідних організаціях. Слід заохочувати налагодження ділових зв'язків і координації в межах широкого кола інших учасників, включаючи угоди з неурядовими організаціями в галузі обміну інформацією і заходи щодо обміну інформацією про проекти в галузі збалансованого розвитку. Необхідно заохочувати приватний сектор зміцнювати механізми обміну наявними у ньому досвідом та інформацією про збалансований розвиток;
- створення і зміцнення потенціалів у галузі електронних мереж зв'язку шляхом використання різноманітних ініціатив із створення таких мереж, щоб підтримати процес обміну інформацією; надання доступу до баз даних і до інших джерел інформації; сприяння підтримці зв'язку для розв'язання більш комплексних завдань, наприклад завдання щодо впровадження Порядку денного на XXI століття. Слід також розробити механізми впровадження необхідного передавання вхідної і вихідної інформації в межах неелектронних систем зв'язку, щоб забезпечити охоплення тих, хто не може брати участь у діяльності щодо передавання інформації з використанням електронних мереж зв'язку;
- використання корпоративних джерел інформації шляхом проведення обстежень наявної в приватному секторі інформації, діючих механізмів її розповсюдження, щоб виявити недоліки і можливі шляхи їх усунення на комерційних засадах.

Управління інформацією в багатьох країнах не відповідає вимогам інтеграції, зважаючи на нестачу фінансових ресурсів і кваліфікованих кадрів, непоінформованість про цінність і наявність такої інформації, а також через низку інших невідкладних або злободенних проблем.

Навіть за наявності цієї інформації доступ до неї іноді буває ускладнений або через відсутність технології, що забезпечує ефективність такого доступу, або через витрати, пов'язані з цим доступом, особливо коли йдеться про інформацію, що зберігається за межами країни і надається на комерційній основі.

Державний земельний кадастр – це єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення та обмеження у використанні. Кадастр містить дані про кількісну та якісну характеристику земель, їх оцінку, розподіл між власниками та користувачами [3].

Система Державного земельного кадастру дає можливість оперативно отримувати необхідну інформацію про земельні ділянки на всій території України.

Відомості до цієї бази даних вносяться, перевіряються, систематизуються та впорядковуються за єдиними, чітко визначеними правилами. Завдяки використанню при адмініструванні Державного земельного кадастру сучасних інформаційних технологій, відомості про землі є доступними як фахівцям, що працюють в сфері земельних відносин, так і зовнішнім користувачам, коло яких буде розширюватись.

Державний земельний кадастр ведеться з метою інформаційного забезпечення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб при:

- регулюванні земельних відносин;
- управлінні земельними ресурсами;
- організації раціонального використання та охорони земель;
- здійсненні землеустрою;
- проведенні оцінки землі;
- формуванні та веденні містобудівного кадастру, кадастрів інших природних ресурсів;
- справлянні плати за землю.

Управління державного земельного кадастру є самостійним структурним підрозділом Головного управління Держгеокадастру у м. Києві, який утворено для реалізації державної політики у сфері Державного земельного кадастру.

До основних завдань Управління державного земельного кадастру, у межах наданих повноважень, належить:

- ведення Державного земельного кадастру, інформаційна взаємодія Державного земельного кадастру з іншими інформаційними системами в установленому порядку;
- здійснення державної реєстрації земельних ділянок, обмеження у їх використанні;

- ведення поземельних книг та надання відомостей з Державного земельного кадастру про об'єкти Державного земельного кадастру;
- внесення змін до відомостей, нових (додаткових) відомостей про об'єкти Державного земельного кадастру;
- здійснення виправлення помилок, допущених під час ведення Державного земельного кадастру;
- ведення кількісного обліку земель, аналіз та підготовка земельно-кадастрової інформації.

Управління державного земельного кадастру, відповідно до покладених на нього завдань:

- здійснює надання адміністративних послуг відповідно до законодавства та організаційне забезпечення їх надання;
- здійснює розгляд звернень громадян та юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування з питань, що належать до компетенції управління;
- забезпечує підготовку інформації про земельні ділянки, зареєстровані Головним управлінням та інформації про зареєстровані речові права на них, отримані в порядку інформаційної взаємодії від органу державної реєстрації прав для подання до відповідних органів.

Основні характеристики системи Державного земельного кадастру

Характерна особливість системи	Опис
Об'єктивність фізичного характеру	ґрунтується на масивах інформації, що характеризують конкретні об'єкти обліку
Доцільність і цілеспрямованість взаємодії елементів	Визначається залежно від цілей функціонування системи
Централізованість	Зумовлена наявністю верховенства організаційної структури
Відкритість	Забезпечення постійного обміну та актуалізації інформації за рахунок взаємодії з іншими ресурсами
Гнучкість	Можливість зміни параметрів функціонування системи залежно від поставлених завдань
Економічна багаторівневність та ієрархічність	Гарантування високої надійності функціонування системи
Комплексність функціонування обслуговуючих галузей та інших видів діяльності	Забезпечення умов для ефективного функціонування системи Державного земельного кадастру в цілому

Державний земельний кадастр базується на таких основних принципах:

- обов'язковості внесення до Державного земельного кадастру відомостей про всі його об'єкти;
- єдності методології ведення Державного земельного кадастру;
- об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Державному земельному кадастрі;
- внесення відомостей до Державного земельного кадастру виключно на підставі та відповідно до цього Закону;

- відкритості та доступності відомостей Державного земельного кадастру, законності їх одержання, поширення і зберігання;
- безперервності внесення до Державного земельного кадастру відомостей про об'єкти Державного земельного кадастру, що змінюються;
- документування всіх відомостей Державного земельного кадастру [4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2013 р. № 483 затверджено «Порядок інформаційної взаємодії між кадастрами та інформаційними системами». Цей Порядок визначає механізм обміну інформацією між кадастрами та інформаційними системами і перелік відомостей, обмін якими може здійснюватись у процесі такої взаємодії, та спрямований на:

- формування єдиної картографічної основи для геоінформаційних систем;
- забезпечення взаємного поповнення даними інформаційних систем;
- забезпечення обов'язковості передачі геопросторових даних до Державного земельного кадастру у випадках, передбачених законодавством;
- забезпечення об'єктивності, достовірності та повноти відомостей у Державному земельному кадастрі;
- визначення переліку відомостей, обмін якими може здійснюватись у процесі взаємодії між інформаційними системами;
- запобігання дублюванню робіт з інформаційного наповнення інформаційних систем;
- уніфікацію інформаційних систем;
- забезпечення актуальними геопросторовими даними органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб.

Терміни, що вживаються у цьому Порядку:

- адаптація інформації;
- атрибут;
- база геопросторових даних;
- інформаційна система;
- інформаційний шар;
- публічна інформаційна система;
- суб'єкт інформаційного обміну;
- уніфікація інформаційних систем.

Обмін інформацією між кадастрами та іншими інформаційними системами ведеться на електронних, а на вимогу суб'єкта інформаційного обміну – паперових носіях.

Взаємодія між кадастрами та інформаційними системами здійснюється шляхом надання картографічної основи та іншої інформації Державного

земельного кадастру для інших кадастрів та інформаційних систем, а також шляхом надання до Державного земельного кадастру геопросторових даних та інших матеріалів кадастрів та інформаційних систем.

Взаємодія з інфраструктурою геопросторових даних ЄС (INSPIRE), а також геоінформаційними системами та базами геопросторових даних інших країн здійснюється відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Обмін інформацією для формування картографічної основи:

- 1) Державного земельного кадастру здійснюється шляхом:
 - надання до Державного земельного кадастру картографічної основи картографогеодезичного фонду України;
 - створення документів під час ведення Державного земельного кадастру;
 - передачі до Державного земельного кадастру картографічної основи інших інформаційних систем;
- 2) суб'єкта інформаційного обміну здійснюється шляхом:
 - безпосереднього автоматизованого обміну даними між Державним земельним кадастром та іншими геоінформаційними системами;
 - надання доступу до Державного земельного кадастру в режимі читання;
 - забезпечення можливості пошуку, перегляду, копіювання та роздрукування відомостей Державного земельного кадастру, оприлюднених на офіційному веб-сайті Держземагентства;
 - надання вкопійовань з кадастрової карти (плану) та іншої картографічної документації Державного земельного кадастру;
 - взаємодії із суб'єктами інформаційного обміну іншими узгодженими способами з урахуванням вимог законодавства.

Порядок обміну даними та їх зміст між Державним земельним кадастром та іншими геоінформаційними системами встановлюється спільними рішеннями Мінагрополітики та держателями інформаційних систем органів виконавчої влади або договорами між держателем Державного земельного кадастру та держателями інших публічних і приватних інформаційних систем.

У разі обміну інформацією між містобудівним кадастром та Державним земельним кадастром склад та зміст, порядок формування запиту на інформацію, порядок та структура формування відповіді, встановлення форми обміну інформацією, визначення обмінного формату даних, вимоги до коректності, відповідності та повноти інформації, процедура взаємодії інформаційних систем, порядок внесення змін до встановлених вимог обміну інформацією визначаються спільним рішенням Мінрегіону і Мінагрополітики.

Передача до Державного земельного кадастру геопросторових даних про кількісні чи якісні характеристики об'єктів Державного земельного кадастру здійснюється шляхом:

- 1) безпосереднього автоматизованого обміну даними між Державним земельним кадастром та іншими геоінформаційними системами;
- 2) відображення геопросторових даних інших інформаційних систем безпосередньо на картографічній основі Державного земельного кадастру у режимі доступу Державного кадастрового реєстратора до такої інформаційної системи або у паперовому вигляді з наступною передачею до Державного земельного кадастру;
- 3) надсилання геопросторових даних в електронному чи паперовому вигляді до Державного земельного кадастру одночасно з їх внесенням до відповідних інформаційних систем;
- 4) періодичного надсилання накопичених нових геопросторових даних в електронному чи паперовому вигляді до Державного земельного кадастру;
- 5) надання геопросторових даних в електронному чи паперовому вигляді на запит Держземагентства;
- 6) взаємодії із суб'єктами інформаційного обміну іншими узгодженими ними способами.

Безпосередній автоматизований обмін геопросторовими даними може здійснюватися за умови уніфікації геоінформаційних систем з Державним земельним кадастром і попередньої адаптації інформації відповідними суб'єктами інформаційного обміну.

Держатель Державного земельного кадастру надає суб'єктам інформаційного обміну доступ до Державного земельного кадастру для безпосереднього відображення геопросторових даних інших інформаційних систем на картографічній основі Державного земельного кадастру у вигляді інформаційних шарів і атрибутів.

З метою уніфікації інформаційних систем суб'єкти інформаційного обміну узгоджують єдині методологічні підходи щодо:

- створення геоінформаційних систем та їх подальшого функціонування;
- запобігання дублюванню робіт з наповнення інформаційних систем; зберігання геопросторових даних;
- визначення ступеня їх точності;
- забезпечення можливості автоматизованого обміну даними між геоінформаційними системами в режимі реального часу;
- усунення розбіжностей та забезпечення достовірності інформаційних систем.

В усіх геоінформаційних системах повинна застосовуватись єдина державна система координат.

У разі виявлення розбіжностей у геопросторових даних різних інформаційних систем уточнюються дані Державного земельного кадастру, містобудівного кадастру та кадастрів інших природних ресурсів шляхом звірки з іншими документами, які містять більш детальні геопросторові дані.

Державний земельний кадастр відіграє особливу роль у реформуванні земельних відносин як інформаційна база для ефективного управління

земельними ресурсами, ведення системи реєстрації, землеустрою, підтримки податкової та інноваційної політики держави.

Державний земельний кадастр на всіх етапах розвитку суспільства є основним засобом реалізації земельної політики держави.

Система Державного земельного кадастру, побудована з використанням сучасних інформаційних технологій, надає можливість за рахунок користування відомостями про об'єкти кадастру, що відображені на цифровій картографічній основі, оперативно отримувати необхідну інформацію про землі та земельні ділянки на всій території України.

Контрольні питання

1. Опишіть роль та значення інформаційних систем екологічного управління.
2. Специфіка екологічних інформаційних систем.
3. Які ви знаєте покоління інформаційних систем управління?
4. Природоохоронне законодавство та інформаційні системи екологічного управління.
5. Що таке Державний земельний кадастр та які його основні характеристики?
6. Які ви знаєте принципи Державного земельного кадастру?
7. Як здійснюється інформаційна взаємодія між кадастрами та інформаційними системами?
8. Особливості передачі геопросторових даних до кадастру.
9. Уніфікація інформаційних кадастрових систем.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»
Галузь знань: 10 «Природничі науки»
Спеціальність: 101 «Екологія»

Укладач (і)

к.б.н., доц. Андріан ЯВНЮК

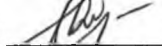
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. викладача)

к.б.н., доц. Ганна ЯКИМЕНКО

(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б. викладача)

Конспект лекцій розглянутий та схвалений на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від «20» 12 2023 р.

Завідувач кафедри Тамара ДУДАР

Перелік тем практичних занять до модуля 1

1. Екологічний проект на основі EMS.
2. Стандарт ISO 14001:2015: основні питання стандарту, лідерство, планування, підтримка.
3. Стандарт ISO 14001:2015: виробництво, оцінювання дієвості, удосконалення (поліпшування).
4. Кейси українських компаній із впровадження стандарту ISO 14001:2015
5. Регулювання системи EMAS.
6. Місцева екологічна політика.
7. Адаптація Європейських довкілєвих директив в природоохоронну діяльність.
8. Оцінка впливу на довкілля. Реєстр ОВД.

Джерела:

1. Fet, Annik & Michelsen, Ottar. (2023). Environmental Management Systems. 10.1007/978-3-031-22245-0_7.
2. Сапко О. Ю. Система екологічного управління: конспект лекцій. Одеса, Одеський державний екологічний університет, 2020. 103 с.
3. Кібич І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2019. – 104 с.
4. Національний стандарт України ДСТУ ISO 14001:2015 (ISO 14001:2015, IDT) Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосовування. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 30 с.
5. Camilleri, Mark Anthony. (2015). Eco-Management and Audit Scheme (EMAS). 3 p.
6. Eco-Management and Audit Scheme (EMAS). URL: https://green-business.ec.europa.eu/eco-management-and-audit-scheme-emas_en. (Request date: 02.09.2023).
7. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023).
8. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). Ратифіковано Законом N 832-XIV (832-14) від 06.07.99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text. (Дата звернення: 10.11.2023).
9. Про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проектів на довкілля (кодифікація): Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-11#Text. (Дата звернення: 23.10.2023)

10. Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0092>. (Request date: 23.10.2023).

Перелік тем практичних занять до модуля 2

1. Стратегічна екологічна оцінка: Порядок здійснення стратегічної екологічної оцінки. Реєстр СЕО.
2. Стратегічна екологічна оцінка: інформування про затвердження документа державного планування та моніторинг його виконання.
3. Порядок отримання дозволу на спеціальне водокористування. Реєстр дозволів.
4. Порядок отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами та облік підприємств, установ, організацій та громадян - підприємців, які отримали такі дозволи.
5. Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами.
6. Проведення господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами.
7. Статистична звітність про вплив на довкілля: відходи, водокористування, підземні води, атмосферне повітря, користування лісами та надрами.
8. Робота з Екосистемою: оформлення дозволів, отримання довідок, екологічна звітність.
9. Декларативне управління природоохоронною діяльністю на час дії воєнного стану.

Джерела:

1. UNECE Protocol on Strategic Environmental Assessment to the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Kyiv, 2003). URL: <https://unece.org/text-protocol>. (Request date: 20.10.2023).
2. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті. Ратифіковано Законом № 562-VIII від 01.07.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b99#Text. (Дата звернення: 21.10.2023).
3. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 16, ст.138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>. (Дата звернення: 21.10.2023).
4. Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. N 459: постанова Кабінету Міністрів України від 13

березня 2002 р. N 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2002-%D0%BF#Text>. (Дата звернення: 28.10.2023).

5. Про затвердження Порядку проведення робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку суб'єктів господарювання, які отримали такі дозволи: постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2002-%D0%BF#Text>. (Дата звернення: 29.10.2023).

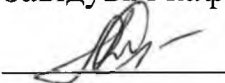
6. Кодекс України про Надра. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 36, ст.340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>. (Дата звернення: 29.10.2023).

7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з управління небезпечними відходами: постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2023 р. № 1278. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1278-2023-%D0%BF#Text>. (Дата звернення: 29.10.2023).

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології

 Тамара ДУДАР

«20» 12 2023 р.

**ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ (ЗФН)
з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»**

Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»
Галузь знань: 10 «Природничі науки»
Спеціальність: 101 «Екологія»

Розробник (и):

к.б.н., доц. Андріан ЯВНЮК
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

к.б.н., доц. Ганна ЯКИМЕНКО
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

Перелік тем для виконання Контрольної роботи (ЗФН)

з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

1. Система стягнень та заохочень у природоохоронній діяльності.
2. Сумісність системи природоохоронної діяльності в Україні з європейською.
3. Особливості впровадження стратегії Європейського зеленого курсу в Україні.
4. Порівняльний аналіз систем ISO та EMAS.
5. Європейська система управління викидами.
6. Особливості впровадження екологічної політики на рівні підприємства та держави.
7. SWOT-аналіз в управлінні природоохоронною діяльністю.
8. Роль місцевого самоврядування в управлінні природоохоронною діяльністю.
9. Обробка та управління масивами екологічних даних за допомогою систем управління базами даних.
10. Державні органи управління природоохоронною діяльністю.
11. Особливості природоохоронної діяльності за умов воєнного стану та ведення бойових дій.
12. Законодавче регулювання природоохоронної діяльності в Україні.
13. Управління екологічними ризиками.
14. Роль стейкхолдерів в управлінні природоохоронною діяльністю.
15. Міжвідомча взаємодія в управлінні природоохоронною діяльністю.
16. Управління земельними ресурсами.
17. Управління водними ресурсами.
18. Управління лісовим господарством.
19. Управління природоохоронними територіями.
20. Управління якістю атмосферного повітря.

Методичні рекомендації до виконання контрольної роботи (ЗФН)

Контрольна (домашня) робота з дисципліни «Організація управління в природоохоронній діяльності» виконується у сьомому семестрі для студентів заочної форми навчання.

Метою контрольної роботи є поглибити наявні та засвоїти набуті здобувачем знання з дисципліни.

Конкретна мета контрольної роботи включає формування у студентів сталої системи еколого-управлінських поглядів і знань.

Виконання, оформлення та захист домашнього завдання здійснюється студентом в індивідуальному порядку.

Виконання контрольної роботи передбачає написання здобувачем розгорнутих відповідей на три випадково вибраних питання.

Контрольна робота має бути написана грамотно, з послідовним викладом матеріалу та розбірливим почерком.

По написанні роботи її перевіряє викладач і ставить здобувачу оцінку.

Рекомендована література (базова і допоміжна)

Базова література

1. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням / За заг. ред. Л.Г. Мельника та М.К. Шапочки. – К.: Університетська книга, 2023. – 759 с.
2. Cambridge International AS Level Environmental Management Coursebook. UK: Cambridge University Press and Assessment, 2023 – 380 p.

3. Управління природокористуванням: оцінка впливу на довкілля : навч. посіб. / М. М. Назарук, О. В. Бота, Ю. І. Жук, С. Ю. Зюзін. – Львів : Вид. Сорока Т. Б., 2022. – 248 с.
4. ЕЕЕА/2020/03. Classification of Environmental Protection Activities and Expenditure (CEPA) and Classification of Resource Management Activities (CReMA) - Explanatory notes. Version: December 2020. – 57 p.
5. «Екологічна документація у зразках та формах» на 2023/2024 роки: Збірник», К.: Офіс сталих рішень, 2023. – 160 с.
6. Кібич І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: навч. посіб. – Чернівці: Рута, 2019. – 104 с.
7. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків: НТУ «ХП», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с.

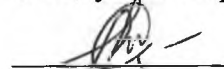
Допоміжна література

8. [Justice Mensah](#). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. – Cogent social sciences. – V.5. Issue 1. – <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311886.2019.1653531>
9. [Görkem Gençer](#)/ Sustainable Management: Definition, Importance & Practices. Режим доступу: <https://research.aimultiple.com/sustainable-management/>
10. Екологічне право України: курс лекцій / за ред. д-ра юрид. наук, проф. кафедри аграрного, земельного та екологічного права НУ»ОЮА» Каракаша І. І. – Одеса : 2020. – 321с.
11. Хоміч Л., Тимошенко М. Судова практика в екологічних спорах: ваше джерело права. Посібник з природоохоронного законодавства / Л. Хоміч, М.Тимошенко – К.: ТОВ «Екобізнес груп», 2020. – 130 с.
12. Управління природоохоронною діяльністю: навч. посіб. / Шмандій В.М., Солошин І.О. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 296 с.
13. Екологічне управління: Підручник/ Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. та інш. К: Либідь, 2004. – 231 с.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології

 Тамара ДУДАР

« 20 » 12 2023 р.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ (ЗАВДАНЬ) ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО
МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Освітньо-професійна програма:	«Екологія та охорона навколишнього середовища»
Галузь знань:	10 «Природничі науки»
Спеціальність:	101 «Екологія»

Розробник (и):

к.б.н., доц. Андріан ЯВНЮК
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

к.б.н., доц. Ганна ЯКИМЕНКО
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 1

з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Перелік контрольних питань:

1. Поняття природоохоронної діяльності та фактори, що її визначають.
2. Дайте визначення поняттю «управління в галузі охорони навколишнього середовища»
3. Назвіть основні принципи управління в галузі охорони навколишнього середовища?
4. Форми, методи та функції управління в природоохоронній діяльності.
5. Що таке природоохоронні заходи, та які їх завдання?
6. Ефективність та результати природоохоронних заходів.
7. Абсолютна та порівняльна ефективність природоохоронних заходів.
8. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів.
9. Фінансування природоохоронних заходів.
10. Екологічні фонди та екологічні платежі.
11. Система зборів за використання природних ресурсів.
12. Розкрийте поняття державної системи екологічного управління
13. Опишіть функції та ієрархію державної системи екологічного управління.
14. Система корпоративного екологічного управління.
15. Міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14000.
16. Поняття екологічного менеджменту.
17. У чому полягають відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом?
18. Які ви знаєте вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту, міжнародні та національні стандарти серії ISO 14001 / ДСТУ ISO 14001-97?
19. Система нормативної регламентації екологічного управління.
20. Європейська регламентація екологічної політики.
21. Опишіть систему місцевого екологічного управління.
22. Опишіть системи спеціального екологічного управління.
23. Система басейнового управління.
24. Басейнова політика європейської економічної спільноти.
25. Інформаційні системи екологічного управління.
26. Що таке екополітика?
27. Яка мета, завдання та цілі екополітики?
28. Які ви знаєте інструменти реалізації екополітики?
29. Суб'єкти екополітики.
30. Опишіть концепцію та базові елементи економічного механізму реалізації екологічної політики.
31. Дайте характеристику економічним інструментам реалізації екологічної політики.
32. Екологічне оподаткування.
33. Екологічне нормування.
34. Фінансово-економічне стимулювання природоохоронної діяльності.
35. Які ви знаєте стратегічні цілі державної екополітики та які їх основні завдання?
36. Опишіть, які є етапи реалізації державної екополітики.
37. Як здійснюється моніторинг та оцінка виконання державної екополітики?
38. Які основні очікувані результати державної екополітики?
39. Опишіть концепцію національних екологічних планів дій.
40. Як розроблюються і реалізуються національні екологічні плани дій?

41. Опишіть цілі сталого розвитку стосовно екологічних питань відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН “Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року”.
42. Опишіть цілі Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року.
43. Поясніть поняття “Sustainable development”.
44. Охарактеризуйте концепцію переходу України до сталого розвитку.
45. Як вдосконалити управління населеними пунктами?
46. Опишіть міжнародну екологічну діяльність України.
47. Які ви знаєте міжнародні екологічні організації? Охарактеризуйте діяльність деяких з них.
48. Дайте характеристику кліматичної політики Європейського Союзу.
49. Європейська система торгівлі викидами.
50. Розкрийте поняття «циркулярної економіки».
51. Стратегія «Від ферми до виделки».
52. Опишіть пріоритети кліматичної політики України у контексті Європейського Зеленого Курсу.
53. Які перед Україною постають виклики Європейського Зеленого Курсу?
54. Розкрийте поняття стратегічної екологічної оцінки.
55. Які плани, програми та стратегічні документи, потребують СЕО?
56. Опишіть процес здійснення стратегічної екологічної оцінки.
57. Опишіть поняття оцінки впливу на довкілля.
58. Як здійснюється процедура оцінки впливу на довкілля?
59. Особливості проведення консультацій при здійсненні оцінки впливу на довкілля.
60. Як видається рішення про надання дозволу на реалізацію проекту після оцінки впливу на довкілля?

Білет №1

1. Форми, методи та функції управління в природоохоронній діяльності.
2. У чому полягають відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом?
3. Як розроблюються і реалізуються національні екологічні плани дій?

Білет №2

1. Дайте визначення поняттю «управління в галузі охорони навколишнього середовища»
2. Система корпоративного екологічного управління.
3. Опишіть, які є етапи реалізації державної екополітики.

Білет №3

1. Абсолютна та порівняльна ефективність природоохоронних заходів.
2. Інформаційні системи екологічного управління.
3. Розкрийте поняття «циркулярної економіки».

Білет №4

1. Екологічні фонди та екологічні платежі.
2. Які ви знаєте вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту, міжнародні та національні стандарти серії ISO 14001 / ДСТУ ISO 14001-97?

3. Опишіть цілі Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року.

Білет №5

1. Опишіть функції та ієрархію державної системи екологічного управління.
2. Дайте характеристику кліматичної політики Європейського Союзу.
3. Як здійснюється процедура оцінки впливу на довкілля?

Білет №6

1. Що таке природоохоронні заходи, та які їх завдання?
2. Система басейнового управління.
3. Які перед Україною постають виклики Європейського Зеленого Курсу?

Білет №7

1. Система зборів за використання природних ресурсів.
2. Суб'єкти екополітики.
3. Розкрийте поняття стратегічної екологічної оцінки.

Білет №8

1. Що таке природоохоронні заходи, та які їх завдання?
2. Басейнова політика європейської економічної спільноти.
3. Що таке екополітика?

Білет №9

1. Фінансування природоохоронних заходів.
2. Опишіть концепцію та базові елементи економічного механізму реалізації екологічної політики.
3. Опишіть процес здійснення стратегічної екологічної оцінки.

Білет №10

1. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів.
2. Як здійснюється моніторинг та оцінка виконання державної екополітики?
3. Які плани, програми та стратегічні документи, потребують СЕО?

Білет №11

1. Поняття екологічного менеджменту.
2. Опишіть цілі сталого розвитку стосовно екологічних питань відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року".
3. Опишіть пріоритети кліматичної політики України у контексті Європейського Зеленого Курсу.

Білет №12

1. Розкрийте поняття державної системи екологічного управління
2. Яка мета, завдання та цілі екополітики?
3. Опишіть концепцію національних екологічних планів дій.

Білет №13

1. Європейська регламентація екологічної політики.
2. Які ви знаєте міжнародні екологічні організації? Охарактеризуйте діяльність деяких з них.
3. Особливості проведення консультацій при здійсненні оцінки впливу на довкілля.

Білет №14

1. Поняття природоохоронної діяльності та фактори, що її визначають.
2. Екологічне оподаткування.
3. Як видається рішення про надання дозволу на реалізацію проекту після оцінки впливу на довкілля?

Білет №15

1. Опишіть систему місцевого екологічного управління.
2. Фінансово-економічне стимулювання природоохоронної діяльності.
3. Які перед Україною постають виклики Європейського Зеленого Курсу?

Білет №16

1. Ефективність та результати природоохоронних заходів.
2. Дайте характеристику економічним інструментам реалізації екологічної політики.
3. Опишіть міжнародну екологічну діяльність України.

Білет №17

1. Система нормативної регламентації екологічного управління.
2. Екологічне нормування.
3. Європейська система торгівлі викидами.

Білет №18

1. Міжнародні стандарти систем екологічного менеджменту ISO 14000.
2. Які основні очікувані результати державної екополітики?
3. Стратегія «Від ферми до виделки».

Білет №19

1. Назвіть основні принципи управління в галузі охорони навколишнього середовища?
2. Які ви знаєте стратегічні цілі державної екополітики та які їх основні завдання?
3. Як вдосконалити управління населеними пунктами?

Білет №20

1. Опишіть системи спеціального екологічного управління.
2. Поясніть поняття “Sustainable development”.
3. Охарактеризуйте концепцію переходу України до сталого розвитку.

Білет №21

1. Система басейнового управління.
2. Які ви знаєте інструменти реалізації екополітики?
3. Опишіть поняття оцінки впливу на довкілля.

Білет №22

1. Абсолютна та порівняльна ефективність природоохоронних заходів.
2. Фінансово-економічне стимулювання природоохоронної діяльності.
3. Опишіть поняття оцінки впливу на довкілля.

Білет №23

1. Що таке природоохоронні заходи, та які їх завдання?
2. Як здійснюється моніторинг та оцінка виконання державної екополітики?
3. Дайте характеристику кліматичної політики Європейського Союзу.

Білет №24

1. Фінансування природоохоронних заходів.
2. Опишіть, які є етапи реалізації державної екополітики.
3. Як здійснюється процедура оцінки впливу на довкілля?

Білет №25

1. Система зборів за використання природних ресурсів.
2. Європейська система торгівлі викидами.
3. Які плани, програми та стратегічні документи, потребують СЕО?

МОДУЛЬНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 2

з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Перелік контрольних питань:

1. Що таке органи управління в галузі охорони навколишнього середовища, які органи здійснюють громадське та державне управління?
2. Які ви знаєте повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього середовища?
3. Як здійснюється загальне державне та спеціальне державне управління природоохоронною діяльністю?
4. Повноваження органів загального та спеціального державного управління природоохоронною діяльністю.

5. Як здійснюється громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища?
6. Що таке екологічна безпека?
7. Як здійснюється управління екологічною безпекою?
8. Які ви знаєте дії з регулювання екологічної безпеки?
9. Як здійснюється законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні?
10. Які органи здійснюють законодавче регулювання екологічної безпеки та які їх функції?
11. Які ви знаєте принципи корпоративного екологічного управління?
12. Як питання корпоративного екологічного управління регулюється міжнародними стандартами?
13. Що таке оцінка характеристик екологічності?
14. Які складові процесу оцінки характеристик екологічності?
15. Опишіть функції місцевих органів влади при управлінні природоохоронною діяльністю.
16. Яка роль місцевих громад в управлінні природоохоронною діяльністю?
17. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних і міських рад в управлінні природоохоронною діяльністю.
18. Роль районних та обласних рад в управлінні природоохоронною діяльністю.
19. Місцеві державні адміністрації та управління природоохоронною діяльністю.
20. Дайте загальну характеристику сучасного стану взаємодії громадськості з органами державної влади в екологічній сфері.
21. Основні положення Орхуської конвенції.
22. Громадський екологічний контроль.
23. Права екологічного інспектора.
24. Які ви знаєте повноваження громадських організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища?
25. Як здійснюється забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики?
26. Основні положення Водної рамкової директиви – суть, мета, завдання, концепція.
27. Що таке басейнове управління та річковий басейн?
28. Що таке інтегроване управління річковим басейном та як воно здійснюється?
29. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до Водної рамкової директиви?
30. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до законодавства України?
31. Що таке екологічна мережа та які є її структурні елементи?
32. Що таке Програма формування національної екологічної мережі?
33. Особливості системи управління формуванням національної екологічної мережі.
34. Як здійснюється державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України?
35. Опишіть роль та значення інформаційних систем екологічного управління.
36. Специфіка екологічних інформаційних систем.
37. Які ви знаєте покоління інформаційних систем управління?
38. Природоохоронне законодавство та інформаційні системи екологічного управління.
39. Що таке Державний земельний кадастр та які його основні характеристики?
40. Які ви знаєте принципи Державного земельного кадастру?
41. Як здійснюється інформаційна взаємодія між кадастрами та інформаційними системами?

42. Особливості передачі геопросторових даних до кадастру.
43. Уніфікація інформаційних кадастрових систем.

Білет №1

1. Що таке органи управління в галузі охорони навколишнього середовища, які органи здійснюють громадське та державне управління?
2. Як здійснюється законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні?
3. Що таке екологічна мережа та які є її структурні елементи?

Білет №2

1. Які ви знаєте повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього середовища?
2. Які ви знаєте принципи корпоративного екологічного управління?
3. Як здійснюється державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України?

Білет №3

1. Повноваження органів загального та спеціального державного управління природоохоронною діяльністю.
2. Які складові процесу оцінки характеристик екологічності?
3. Специфіка екологічних інформаційних систем.

Білет №4

1. Як здійснюється громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища?
2. Опишіть функції місцевих органів влади при управлінні природоохоронною діяльністю.
3. Як здійснюється інформаційна взаємодія між кадастрами та інформаційними системами?

Білет №5

1. Як здійснюється загальне державне та спеціальне державне управління природоохоронною діяльністю?
2. Яка роль місцевих громад в управлінні природоохоронною діяльністю?
3. Громадський екологічний контроль.

Білет №6

1. Як здійснюється управління екологічною безпекою?
2. Роль районних та обласних рад в управлінні природоохоронною діяльністю.
3. Особливості передачі геопросторових даних до кадастру.

Білет №7

1. Які ви знаєте дії з регулювання екологічної безпеки?
2. Дайте загальну характеристику сучасного стану взаємодії громадськості з органами державної влади в екологічній сфері.
3. Що таке інтегроване управління річковим басейном та як воно здійснюється?

Білет №8

1. Які органи здійснюють законодавче регулювання екологічної безпеки та які їх функції?
2. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних і міських рад в управлінні природоохоронною діяльністю.
3. Як здійснюється забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики?

Білет №9

1. Що таке екологічна безпека?
2. Які ви знаєте повноваження громадських організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища?
3. Що таке Програма формування національної екологічної мережі?

Білет №10

1. Як питання корпоративного екологічного управління регулюється міжнародними стандартами?
2. Права екологічного інспектора.
3. Опишіть роль та значення інформаційних систем екологічного управління.

Білет №11

1. Що таке оцінка характеристик екологічності?
2. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до Водної рамкової директиви?
3. Що таке Державний земельний кадастр та які його основні характеристики?

Білет №12

1. Місцеві державні адміністрації та управління природоохоронною діяльністю.
2. Що таке басейнове управління та річковий басейн?
3. Які ви знаєте принципи Державного земельного кадастру?

Білет №13

1. Основні положення Орхуської конвенції.
2. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до законодавства України?
3. Які ви знаєте покоління інформаційних систем управління?

Білет №14

1. Основні положення Водної рамкової директиви – суть, мета, завдання, концепція.
2. Особливості системи управління формуванням національної екологічної мережі.
3. Уніфікація інформаційних кадастрових систем.

Білет №15

1. Які ви знаєте повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього середовища?
2. Як здійснюється законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні?
3. Основні положення Орхуської конвенції.

Білет №16

1. Як здійснюється громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища?
2. Які ви знаєте принципи корпоративного екологічного управління?
3. Яка роль місцевих громад в управлінні природоохоронною діяльністю?

Білет №17

1. Що таке екологічна безпека?
2. Що таке оцінка характеристик екологічності?
3. Громадський екологічний контроль.

Білет №18

1. Повноваження органів загального та спеціального державного управління природоохоронною діяльністю.
2. Опишіть функції місцевих органів влади при управлінні природоохоронною діяльністю.
3. Які ви знаєте повноваження громадських організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища?

Білет №19

1. Як здійснюється управління екологічною безпекою?
2. Повноваження виконавчих органів сільських, селищних і міських рад в управлінні природоохоронною діяльністю.
3. Що таке басейнове управління та річковий басейн?

Білет №20

1. Які органи здійснюють законодавче регулювання екологічної безпеки та які їх функції?
2. Права екологічного інспектора.
3. Що таке Програма формування національної екологічної мережі?

Білет №21

1. Які складові процесу оцінки характеристик екологічності?
2. Основні положення Водної рамкової директиви – суть, мета, завдання, концепція.
3. Особливості системи управління формуванням національної екологічної мережі.

Білет №22

1. Як питання корпоративного екологічного управління регулюється міжнародними стандартами?
2. Як здійснюється забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики?
3. Як здійснюється державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України?

Білет №23

1. Які ви знаєте дії з регулювання екологічної безпеки?
2. Що таке інтегроване управління річковим басейном та як воно здійснюється?
3. Які ви знаєте покоління інформаційних систем управління?

Білет №24

1. Що таке органи управління в галузі охорони навколишнього середовища, які органи здійснюють громадське та державне управління?
2. Дайте загальну характеристику сучасного стану взаємодії громадськості з органами державної влади в екологічній сфері.
3. Специфіка екологічних інформаційних систем.

Білет №25

1. Як здійснюється загальне державне та спеціальне державне управління природоохоронною діяльністю?
2. Що таке екологічна мережа та які є її структурні елементи?
3. Як здійснюється інформаційна взаємодія між кадастрами та інформаційними системами?

Білет №26

1. Роль районних та обласних рад в управлінні природоохоронною діяльністю.
2. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до законодавства України?
3. Які ви знаєте принципи Державного земельного кадастру?

Білет №27

1. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до Водної рамкової директиви?
2. Що таке Державний земельний кадастр та які його основні характеристики?
3. Уніфікація інформаційних кадастрових систем.

Білет №28

1. Місцеві державні адміністрації та управління природоохоронною діяльністю.
2. Природоохоронне законодавство та інформаційні системи екологічного управління.
3. Особливості передачі геопросторових даних до кадастру.

Білет №29

1. Опишіть роль та значення інформаційних систем екологічного управління.
2. Як здійснюється управління екологічною безпекою?
3. Що таке оцінка характеристик екологічності?

Білет №30

1. Які ви знаєте принципи корпоративного екологічного управління?
2. Роль районних та обласних рад в управлінні природоохоронною діяльністю.
3. Громадський екологічний контроль.

Модульний контроль - це різновид контрольних заходів, який проводиться з метою оцінки результатів навчання студентів на визначених його етапах. Модульна контрольна робота може включати як теоретичні завдання (теоретичні питання або тести), так і практичні завдання. До НМК включають перелік теоретичних питань та типові завдання для розв'язку, з яких формуватимуться білети (завдання) для проведення модульної контрольної роботи.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології

_____ Тамара ДУДАР

« ____ » _____ 2023 р.

ПЕРЕЛІК ТЕМ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»
Галузь знань: 10 «Природничі науки»
Спеціальність: 101 «Екологія»

Розробник (и):

к.б.н., доц. Андріан ЯВНЮК
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

к.б.н., доц. Ганна ЯКИМЕНКО
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

1. Поняття природоохоронної діяльності та фактори, що її визначають.
2. Поняття «управління в галузі охорони навколишнього середовища»: визначення, принципи, форми, методи та функції.
3. Поняття природоохоронних заходів, їх завдання, ефективність та результати.
4. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів та їх фінансування.
5. Екологічні фонди та екологічні платежі, система зборів за використання природних ресурсів.
6. Поняття державної системи екологічного управління: функції та ієрархія.
7. Система корпоративного екологічного управління.
8. Поняття екологічного менеджменту та відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом.
9. Які ви знаєте вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту відповідно до ISO 14001 / ДСТУ ISO 14001-2015?
10. Система нормативної регламентації екологічного управління.
11. Європейська регламентація екологічної політики.
12. Система місцевого екологічного управління.
13. Системи спеціального екологічного управління.
14. Що таке екополітика, яка мета, суб'єкти, інструменти, завдання та цілі екополітики?
15. Концепція та базові елементи економічного механізму реалізації екологічної політики.
16. Економічні інструменти реалізації екологічної політики.
17. Екологічне оподаткування та нормування.
18. Як здійснюється фінансово-економічне стимулювання природоохоронної діяльності.
19. Державна екополітика: стратегічні цілі, основні завдання, етапи реалізації, моніторинг та оцінка виконання?
20. Концепція національних екологічних планів дій.
21. Поясніть поняття “Sustainable development” та охарактеризуйте концепцію переходу України до сталого розвитку.
22. Як вдосконалити управління населеними пунктами?
23. Міжнародна екологічна діяльність України.
24. Кліматична політика Європейського Союзу.
25. Європейська система торгівлі викидами.
26. Розкрийте поняття «циркулярної економіки».
27. Опишіть стратегію «Від ферми до виделки».
28. Пріоритети кліматичної політики України у контексті Європейського Зеленого Курсу.
29. Розкрийте поняття та процес здійснення стратегічної екологічної оцінки.
30. Опишіть поняття та процедуру оцінки впливу на довкілля.

31. Повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього середовища.
32. Як здійснюється загальне державне та спеціальне державне управління природоохоронною діяльністю?
33. Громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.
34. Що таке екологічна безпека та як здійснюється управління екологічною безпекою?
35. Які ви знаєте дії з регулювання екологічної безпеки?
36. Як здійснюється законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні?
37. Корпоративне екологічне управління.
38. Оцінка характеристик екологічності?
39. Основні положення Орхуської конвенції.
40. Права екологічного інспектора.
41. Забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики.
42. Основні положення Водної рамкової директиви – суть, мета, завдання, концепція.
43. Поняття басейнового управління та річкового басейну.
44. Що таке інтегроване управління річковим басейном та як воно здійснюється?
45. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до Водної рамкової директиви та законодавства України?
46. Екологічна мережа та її структурні елементи, Програма формування національної екологічної мережі.
47. Державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України.
48. Роль та значення інформаційних систем екологічного управління.
49. Специфіка екологічних інформаційних систем.
50. Які ви знаєте покоління інформаційних систем управління?
51. Природоохоронне законодавство та інформаційні системи екологічного управління.
52. Що таке Державний земельний кадастр та які його основні характеристики, принципи?
53. Інформаційна взаємодія між кадастрами та інформаційними системами.
54. Особливості передачі геопросторових даних до кадастру та уніфікація інформаційних кадастрових систем.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет екологічної безпеки, інженерії та технологій
КАФЕДРА ЕКОЛОГІЇ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології

_____ Тамара ДУДАР

« ____ » _____ 2023 р.

ЕКЗАМЕНАЦІЙНІ БІЛЕТИ

з дисципліни «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

Освітньо-професійна програма: «Екологія та охорона навколишнього середовища»
Галузь знань: 10 «Природничі науки»
Спеціальність: 101 «Екологія»

Розробник (и):

к.б.н., доц. Андріан ЯВНЮК
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

к.б.н., доц. Ганна ЯКИМЕНКО
(науковий ступінь, вчене звання, П.І.Б.)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1

1. Поняття природоохоронної діяльності та фактори, що її визначають.
2. Система корпоративного екологічного управління.
3. Що таке екополітика, яка мета, суб'єкти, інструменти, завдання та цілі екополітики?
4. Державна екополітика: стратегічні цілі, основні завдання, етапи реалізації, моніторинг та оцінка виконання?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ **Тамара ДУДАР**
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ **Андріан ЯВНЮК**
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 2

1. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів та їх фінансування.
2. Європейська регламентація екологічної політики.
3. Поясніть поняття “Sustainable development” та охарактеризуйте концепцію переходу України до сталого розвитку.
4. Розкрийте поняття «циркулярної економіки».

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 3

1. Поняття державної системи екологічного управління: функції та ієрархія.
2. Економічні інструменти реалізації екологічної політики.
3. Кліматична політика Європейського Союзу.
4. Розкрийте поняття та процес здійснення стратегічної екологічної оцінки.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 4

1. Екологічне оподаткування та нормування.
2. Як вдосконалити управління населеними пунктами?
3. Що таке екологічна безпека та як здійснюється управління екологічною безпекою?
4. Оцінка характеристик екологічності?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ **Тамара ДУДАР**
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ **Андріан ЯВНЮК**
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 5

1. Міжнародна екологічна діяльність України.
2. Повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього середовища.
3. Які ви знаєте дії з регулювання екологічної безпеки?
4. Забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 6

1. Європейська система торгівлі викидами.
2. Як здійснюється законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні?
3. Поняття басейнового управління та річкового басейну.
4. Роль та значення інформаційних систем екологічного управління.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 7

1. Як здійснюється фінансово-економічне стимулювання природоохоронної діяльності.
2. Основні положення Орхуської конвенції.
3. Які ви знаєте покоління інформаційних систем управління?
4. Особливості передачі геопросторових даних до кадастру та уніфікація інформаційних кадастрових систем.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 8

1. Поняття «управління в галузі охорони навколишнього середовища»: визначення, принципи, форми, методи та функції.
2. Які ви знаєте вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту відповідно до ISO 14001 / ДСТУ ISO 14001-2015?
3. Опишіть поняття та процедуру оцінки впливу на довкілля.
4. Права екологічного інспектора.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 9

1. Поняття природоохоронних заходів, їх завдання, ефективність та результати.
2. Система нормативної регламентації екологічного управління.
3. Громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.
4. Що таке інтегроване управління річковим басейном та як воно здійснюється?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 10

1. Поняття екологічного менеджменту та відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом.
2. Пріоритети кліматичної політики України у контексті Європейського Зеленого Курсу.
3. Як здійснюється загальне державне та спеціальне державне управління природоохоронною діяльністю?
4. Державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 11

1. Система місцевого екологічного управління.
2. Екологічна мережа та її структурні елементи, Програма формування національної екологічної мережі.
3. Що таке Державний земельний кадастр та які його основні характеристики, принципи?
4. Інформаційна взаємодія між кадастрами та інформаційними системами.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 12

1. Системи спеціального екологічного управління.
2. Корпоративне екологічне управління.
3. Основні положення Водної рамкової директиви – суть, мета, завдання, концепція.
4. Природоохоронне законодавство та інформаційні системи екологічного управління.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 13

1. Концепція та базові елементи економічного механізму реалізації екологічної політики.
2. Опишіть стратегію «Від ферми до виделки».
3. Чистий економічний ефект природоохоронних заходів та їх фінансування.
4. Що таке екополітика, яка мета, суб'єкти, інструменти, завдання та цілі екополітики?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 14

1. Поняття «управління в галузі охорони навколишнього середовища»: визначення, принципи, форми, методи та функції.
2. Система місцевого екологічного управління.
3. Міжнародна екологічна діяльність України.
4. Пріоритети кліматичної політики України у контексті Європейського Зеленого Курсу.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 15

1. Економічні інструменти реалізації екологічної політики.
2. Поясніть поняття “Sustainable development” та охарактеризуйте концепцію переходу України до сталого розвитку.
3. Опишіть стратегію «Від ферми до виделки».
4. Як здійснюється загальне державне та спеціальне державне управління природоохоронною діяльністю?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 16

1. Системи спеціального екологічного управління.
2. Європейська система торгівлі викидами.
3. Як здійснюється законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні?
4. Поняття басейнового управління та річкового басейну.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 17

1. Екологічне оподаткування та нормування.
2. Розкрийте поняття та процес здійснення стратегічної екологічної оцінки.
3. Оцінка характеристик екологічності?
4. Що таке інтегроване управління річковим басейном та як воно здійснюється?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 18

1. Державна екополітика: стратегічні цілі, основні завдання, етапи реалізації, моніторинг та оцінка виконання?
2. Повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього середовища.
3. Забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики.
4. Специфіка екологічних інформаційних систем.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 19

1. Як здійснюється фінансово-економічне стимулювання природоохоронної діяльності.
2. Кліматична політика Європейського Союзу.
3. Громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.
4. Основні положення Орхуської конвенції.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 20

1. Концепція національних екологічних планів дій.
2. Розкрийте поняття «циркулярної економіки».
3. Які ви знаєте дії з регулювання екологічної безпеки?
4. Природоохоронне законодавство та інформаційні системи екологічного управління.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 21

1. Поняття природоохоронної діяльності та фактори, що її визначають.
2. Екологічні фонди та екологічні платежі, система зборів за використання природних ресурсів.
3. Які ви знаєте вимоги Європейського регламенту з екологічного управління та аудиту відповідно до ISO 14001 / ДСТУ ISO 14001-2015?
4. Опишіть поняття та процедуру оцінки впливу на довкілля.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 22

1. Поняття державної системи екологічного управління: функції та ієрархія.
2. Що таке екологічна безпека та як здійснюється управління екологічною безпекою?
3. Роль та значення інформаційних систем екологічного управління.
4. Інформаційна взаємодія між кадастрами та інформаційними системами.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ **Тамара ДУДАР**
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ **Андріан ЯВНЮК**
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 23

1. Поняття екологічного менеджменту та відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом.
2. Концепція та базові елементи економічного механізму реалізації екологічної політики.
3. Основні положення Водної рамкової директиви – суть, мета, завдання, концепція.
4. Що таке Державний земельний кадастр та які його основні характеристики, принципи?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ **Тамара ДУДАР**
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ **Андріан ЯВНЮК**
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 24

1. Система нормативної регламентації екологічного управління.
2. Як вдосконалити управління населеними пунктами?
3. Права екологічного інспектора.
4. Державне управління у сфері формування, збереження та використання екологічної мережі України.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 25

1. Поняття природоохоронних заходів, їх завдання, ефективність та результати.
2. Корпоративне екологічне управління.
3. Які ви знаєте покоління інформаційних систем управління?
4. Європейська регламентація екологічної політики.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 26

1. Система корпоративного екологічного управління.
2. Екологічна мережа та її структурні елементи, Програма формування національної екологічної мережі.
3. Особливості передачі геопросторових даних до кадастру та уніфікація інформаційних кадастрових систем.
4. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до Водної рамкової директиви та законодавства України?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 27

1. Громадське управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.
2. Як здійснюється законодавче регулювання екологічної та радіаційної безпеки в Україні?
3. Забезпечення доступу до екологічної інформації та впливу громадськості на формування екологічної державної політики.
4. Поняття екологічного менеджменту та відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 28

1. Поясніть поняття “Sustainable development” та охарактеризуйте концепцію переходу України до сталого розвитку.
2. Пріоритети кліматичної політики України у контексті Європейського Зеленого Курсу.
3. Оцінка характеристик екологічності?
4. Як реалізується басейновий принцип управління відповідно до Водної рамкової директиви та законодавства України?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 29

1. Екологічне оподаткування та нормування.
2. Опишіть стратегію «Від ферми до виделки».
3. Права екологічного інспектора.
4. Екологічна мережа та її структурні елементи, Програма формування національної екологічної мережі.

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 10 «Природничі науки»

Спеціальність 101 «Екологія»

Освітньо-професійна програма «Екологія та охорона навколишнього середовища»

Семестр 1

Навчальна дисципліна «Організація та управління в природоохоронній діяльності»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 30

1. Міжнародна екологічна діяльність України.
2. Корпоративне екологічне управління.
3. Які ви знаєте покоління інформаційних систем управління?
4. Що таке Державний земельний кадастр та які його основні характеристики, принципи?

Затверджено на засіданні кафедри екології

Протокол № 16 від 20.12.2023 р.

Завідувач кафедри _____ Тамара ДУДАР
(підпис) (ПІБ)

Екзаменатор _____ Андріан ЯВНЮК
(підпис) (ПІБ)